

DE MOSFLORA VAN DE STRIJBEEKSCHE HEIDE

Rapport van de inventarisatie uitgevoerd door de
mossenwerkgroep van de KNNV Afd. Breda

Samenstelling: Chr. Buter

Met bijdragen van: A. Gladdines.

DE MOSFLORA IN HET ALLUVIUM VAN DE STRIJBEEKSE BEEK (Meerle, prov. Antwerpen)

Juul Slembrouck en medewerkers

Grafische vormgeving: H. Backx.

MWG KNNV Afd. Breda.
p/a: Wildenburgstraat 48 C,
4834 PJ Breda.

INHOUD

	Pag.
I. Dankwoord	1
II. Voorwoord	2
III. Inleiding	3
1. Ligging Strijbeeksche Heide	3
2. Globale historie van de Strijbeeksche Heide	3
3. Abiotische aspecten	3
A. Klimaat	3
B. Geologie, geomorfologie en hydrologie	4
C. Milieuvloeden en beheersvloeden	5
IV. Bryologisch onderzoek - een terugblik	8
V. Het inventarisatieonderzoek '2002 - 2003'	10
1. Algemeen	10
2. Terrein - biotopen	12
A. Landschappelijk	12
B. Bodemgesteldheid en waterhuishouding	12
C. Biotopen	12
a. Broekbossen en broekbosachtige perselen	12
b. Vennen, venoevers, sloten en amfibiënpoeLEN	13
c. Bosperselen	13
d. Steensubstraten	13
3. De resultaten	14
A. Totaal aantal aangetroffen mossoorten	14
B. Het aantal Rode-Lijstsoorten	14
C. Indeling aangetroffen soorten naar frequentie	14
D. De analyse naar groeiwijze	14
E. Conclusie	14
VI. Toelichtingen - verklaring terminologie	15
1. De naamgeving	15
2. Gebiedsaanduidingen	15
3. Met betrekking tot de groeiwijze	16
4. Toevoegingen aan wetenschappelijke en/of Nederlandse naam	16
5. Met betrekking tot het nutriëntengehalte van het substraat	16
6. Betreffende de morfologie	16
7. Populatiebenamingen	16
8. Gegevens met betrekking tot de 'Rode Lijst'	16
9. Bryologische vaktermen	17
VII. Overzicht aangetroffen mossoorten	18
VIII. Beheersadviezen	22
A. Eutrofiëringsproblematiek - waterhuishouding	22
a. Patersmoerven	22
b. Goudbergven	22
B. Boom- en struikbestand	23
C. Beton-/baksteen objecten e.d.	23
D. Maaiselhopen	23
E. Overige adviezen	23
IX. Resultaten inventarisatie, opgaven per km-vak	24
X. Beschrijving van de aangetroffen mossoorten	45
A. Levermossen	45
B. De bladmossen	54
C. Veenmossen	83
XI. Bijzondere waarnemingen	87
1. Plagiomnium medium	87
2. Orthotrichum consimile	89
3. Pohlia annotina	91

	Pag.
XII. Overige waarnemingen	97
XIII. Literatuuropgave	99
XIV. Kaart van het gebied	100

Bijlage:

"DE MOSFLORA IN HET ALLUVIUM VAN DE STRIJBEEKSE BEEK"

Inventarisatierapport van de Belgische Werkgroep F.O.N..

DANKWOORD.

Aan het veldwerk, de basis van elk inventarisatieonderzoek, werd van meet af aan deelgenomen door de heren A. Gladdines (KNNV Afd. Roosendaal) en H. Backx (KNNV Afd. Breda), hetgeen in feite de continuering van de samenwerking tussen de 'Mossenwerkgroepen' van diverse KNNV Afdelingen betreft. Daarnaast gaven de heren C. Ruinard en J. de Bruijn (beide te Rotterdam) meerdere malen acte de présence, waarbij ook zij waardevolle bijdragen leverden.

Naast het veldwerk, vereist een betrouwbare determinatie van de aangetroffen mossoorten veelal microscopisch onderzoek. Ook daaraan hebben betrokkenen hun 'steentje' bijgedragen. Naast dit meer wetenschappelijk werk hebben zij ook het nodige bijgedragen inzake de vorm en inhoud van dit rapport.

Met betrekking tot de aangetroffen veenmossoorten kon wederom een beroep gedaan worden op de heer A. Bouman te Weesp, die de determinatie danwel de controle daarvan voor zijn rekening heeft genomen. Als kleine 'tegenprestatie' konden wij enige foto's, ter plekke gemaakt door de heer B. Horvers te Tilburg, leveren van enige veenmossoorten t.b.v. van het door hem gepubliceerde boek 'De Nederlandse Veenmossen'.

Met betrekking tot een voor ons onbekende vertegenwoordiger uit de familie der Orthotrichaceae werd een beroep gedaan op de heer en mevrouw André en Odette Sotiaux te Brussel, die welwillend de determinatie voor hun rekening namen.

(Verwoord in een afzonderlijke bijdrage.)

De heer B. Horvers verzorgde, naast de eerder genoemde foto's van enige veenmossoorten, ook de opnamen van een aantal bijzondere mossoorten uit het betreffende gebied. Deze foto's werden door hem ter beschikking gesteld ter illustratie van de betreffende 'afzonderlijke beschrijvingen'.

Een van de betreffende mosvondsten: fertiele planten van de soort *Pohlia annotina*, was aanleiding voor de heer C. Hesse, verbonden aan het Nationaal Herbarium te Leiden, om tot de aanmaak van SEM-foto's van de sporenkapsels van dit mos over te gaan. Betreffende opnamen zijn door dat instituut ter beschikking gesteld voor opname in dit rapport.

Het natuurgebied Strijbeeksche Heide zet zich op Belgisch gebied voort onder de naam 'De Elsakker'. De strook van dit gebied dat grenst aan de Strijbeeksche Beek is vrijwel identiek aan het Patersmoer en zo mogelijk groter dan het Nederlandse deel. De reeds enige jaren bestaande contacten met de leden van de Belgische Werkgroep F.O.N. was aanleiding 'grensoverschrijdend onderzoek' voor te stellen, hetgeen bij betrokkenen, onder leiding van de heer J. Slembrouck te Deurne, een willig oor vond. Deze 'internationale samenwerking' wordt dezerzijds zeer op prijs gesteld.

Dat onderzoek is inmiddels uitgevoerd. Het rapport met de resultaten is als bijlage aan dit rapport toegevoegd.

Het spreekt vanzelf dat een onderzoek als het onderhavige slechts kan plaatsvinden met toestemming van het SBB. Naast de verleende vergunning werd de samenwerking met de boswachters: Mw. Ing. A. Brans, de heren E. van Meel en Th. Bakker als bijzonder prettig ervaren.

Allen die het betreft: mijn welgemeende dank!

Rijen, 25 februari 2004.

Chr. Buter.

VOORWOORD.

Schuifelend door een drooggevalen sloot - bij het bryologisch veldwerk worden immers de gebaande paden verlaten - werden wij opgeschrikt door de vraag: 'Wat zoeken jullie?'. Opkijkende zien wij een klein meisje met eigenwijze vlechtjes, een olijke snoet en grote vragende ogen. Wel zo'n spontane en directe vraag verdient een antwoord. Wij, wij zoeken mossen. Oh! Op de volgende vraag hadden we gif kunnen nemen. Waarom? Tja, waarom? Tijd dus voor enige inventiviteit.

Hou jij van puzzelen? Ja! Wij ook. Maar weet je, de puzzels die je kunt kopen vinden wij niet zo leuk. Daarom maken wij onze puzzels zelf. Vandaag is onze puzzel te ontdekken hoeveel verschillende mossen in dit bos groeien. Het kind is nu één en al oor. We vervolgen: De gevonden mossen moet je natuurlijk goed bekijken om te zien of ze verschillend zijn, maar dan zie je ook goed hoe mooi ze zijn. Kijk dit mos bijvoorbeeld, zie je, dit stengeltje lijkt wel op een poezepootje met uitgestoken nageltjes. Daarom heet het ook 'Klauwtjesmos'. Dan dit mos, dat heeft 'n soort sterretjes op de stengeltoppen. Zie je? Nu kun je eigenlijk zelf de naam wel bedenken. Sterretjesmos? Bijna goed. Sterrenmos!

Inmiddels hebben ook de ouders zich bij ons groepje gevoegd. Pa stelt voor verder te wandelen. Dan kunnen de heren rustig verder puzzelen. Het gezicht van het kind verraadt duidelijk tegenzin. Ze wil kennelijk nog veel vragen. De situatie noopt ons het afscheid wat gemakkelijker te maken. Weet je, jij kunt dit soort puzzels ook zelf maken. Als je weer in het bos bent, kun je bijvoorbeeld kijken hoeveel verschillende bomen je kunt vinden, of hoeveel verschillende vogels je ziet, of hoeveel verschillende bloemen. Ze knikt met een ernstig smoeltje, en voegt zich gehoorzaam bij haar ouders. Na een 'doei' en een zwaai huppelt ze vrolijk verder en langzaam verdwijnt ze uit het oog.

Wij hopen maar dat ze iets van onze ontmoeting heeft meegenomen.

En onze 'puzzel': 'De Mosflora van de Strijbeeksche Heide', wel die is inmiddels gereed, althans dat denken wij. Het resultaat daarvan ligt nu voor U. Aan U het te beoordelen.

Wij hopen in ieder geval dat ook U er iets van 'mee zult nemen'!

INLEIDING.

1. Ligging Strijbeeksche Heide.

Het betreffende gebied ligt ongeveer 8 Km ten zuiden van Breda en wordt omsloten door de voormalige dorpen Chaam, Ulvenhout, Galder en Strijbeek. Grenst in het noorden aan het landgoed Hondsdonk en in het zuiden aan de Strijbeeksche Beek die ter plekke de grens vormt met België. Ten zuiden van de Strijbeeksche Heide/Strijbeeksche Beek zet het natuurgebied zich voort op Belgisch gebied onder de naam 'Elsakker'.

2. De globale historie van de Strijbeeksche Heide.

Aan het eind van de 19e eeuw besloeg 'De Strijbeeksche Heide' een gebied met een oppervlakte van 500 tot 600 ha en bestond voornamelijk uit een uitgestrekte heide, welke in het westen begrensd werd door broeklanden aan de Mark en in het oosten door vochtige graslanden aan de Chaamsche Beek. In het noorden werd de begrenzing gevormd door de landerijen en bossen van de o.a. de landgoederen Hondsdonk en Luchtenburg, zoals dat heden nog het geval is.

Tot de aanvang van de ruilverkaveling in 1932 was het gebied, dat in eigendom was bij diverse gemeenten en particulieren, al object van een gestage ontginning waardoor de oorspronkelijke oppervlakte van het 'woest natuurgebied' al was afgenomen. Bij afsluiting van de betreffende ruilverkaveling werden aan het SBB vijf aan elkaar grenzende percelen toegewezen welke een totale oppervlakte van ca. 157 ha bezaten. Drie van de in het aangewezen gebied gelegen vennen, het 'Zwartoor', het 'Langven' en het 'Rondven' met de bijbehorende oeverstroken, met een gezamenlijke oppervlakte van 57 ha werden in 1932 aangewezen als staatsnatuurreservaat. Het overige toegewezen gebied werd daarna door het SBB bebost ten behoeve van houtproductie.

De 'Goudberg', bestaande uit een 'paraboolduinachtige' zandheuvel, het Goudbergven en het Patersmoer omgeven door veen, vochtige heide en opslag van vooral den, maakten aanvankelijk deel uit van het landgoed Luchtenburg, waar tot aan het eind van de zestiger jaren o.a. veenmoswinning plaatsvond. Dit gebied, de 'Goudberg', werd eerst in 1958 door het SBB aangekocht en kreeg daarbij eveneens de status van natuurreservaat.

Kenmerkend voor de cultuurhistorische achtergrond van de Strijbeeksche Heide is het vrij onregelmatige blokpatroon ontstaan bij de verkaveling als gevolg van vroegere heide-ontginningen en de aanwezigheid van (on)verharde wegen die vaak al uit de middeleeuwen stammen. Zo maakte de Goudbergseweg vroeger deel uit van het Romeinse heerbanennet. Ook in archeologische zin is het betreffende gebied van belang. Zo werden vuursteenafslagen en scherfjes van urnen gevonden in de directe omgeving van de Goudberg welke dateren uit het Mesolithicum en de IJzertijd. Aanvullende en/of nieuwe vondsten op dit gebied kunnen zeker niet worden uitgesloten.

Nu, anno 2002, kan al met al worden vastgesteld dat de 'natuurgebieden' in bezit bij het SBB, slechts een beperkt deel uitmaken van de oorspronkelijke Strijbeeksche Heide en dat deze bovendien vrijwel allemaal omgeven worden door landbouwpercelen, hetgeen uiteraard de bescherming van de natuurreservaten niet eenvoudig maakt.

3. Abiotische aspecten.

Klimaat, de bodemgesteldheid en milieu-invloeden (menselijke activiteiten) zijn o.a. de bepalende factoren voor de ontwikkeling en groei van de vegetatie.

A. Klimaat.

De lokale (in het Kempens district) heersende klimatische omstandigheden zijn primair bepalend voor het microklimaat van de afzonderlijke in beschouwing genomen biotopen. Voor de mosflora is in veel gevallen het microklimaat van doorslaggevend belang voor de soortendiversiteit, specifieke samenstelling en abundantie daarvan. Het feitelijke microklimaat echter is van meerdere factoren afhankelijk. Dichtheid van de boom/struiklaag, specifieke samenstelling van de boom/struiklaag, gemiddeld heersende relatieve luchtvochtigheid, windsnelheid, eigenheden van betreffende locatie, enz. Omstandigheden die het bezwaarlijk maken e.e.a. vast te leggen in tabellen met gemiddelde waarden.

Daarnaast moet vastgesteld worden dat met name de laatste jaren het klimaat zich in vrij sterke mate schijnt te wijzigen, hogere temperaturen, neerslagrijker; elk jaar is in dit opzicht opnieuw

recordbrekend. Dit laatste aspect zou eventueel tot gevolg kunnen hebben dat zich 'nieuwe' mossorten (voornamelijk uit Zuid-Europa afkomstig) in Nederland vestigen of dat tot dusver zeldzame soorten zich (sterk) uitbreiden. Bij klimaatsherstel naar de meer bekende waarden zullen dit soort mossen gedoemd zijn weer te verdwijnen.

Kortom: dezerzijds is het de opvatting dat het onder de gegeven omstandigheden niet zinvol is uitspraken te doen inzake klimaatswaarden.

Ter informatie: klimaatkarakteristieken voor een land/streek e.d. worden bepaald aan de hand van de gemiddelde meetgegevens over een periode van de laatste 30 jaar.

B. Geologie, geomorfologie en hydrologie.

De geologische opbouw van het gebied, evenals het overgrote deel van Noord-Brabant, wordt bepaald door afzettingen van zowel mariene, fluviatiele als eolische oorsprong. Dit afzettingenpakket bestaat uit min of meer evenwijdige lagen dat afhellend verloopt van zuid naar noord. Als basis van dit pakket kan de vrijwel water-ondoorlatende en tenminste 100 m dikke laag van de Formatie van Rupel, de Boomse klei, worden aangemerkt. De daarboven gelegen lagen bestaan uit materiaal dat in hydrologisch opzicht relatief goed of relatief slecht water doorlatend is. De goed doorlatende lagen bestaan uit zand- en grindpakketten van elkaar gescheiden door slecht doorlatende klei- en leemlagen.

In de ondergrond van de Strijbeeksche Heide zijn globaal drie watervoerende pakketten aan te wijzen waarbij de geohydrologische opbouw van de ondergrond als volgt is weer te geven.

- a. Formatie van Nuenen, dekzand met plaatselijk leemlenzen. Ondiep watervoerend pakket met freatisch grondwater, wisselend in dikte maar max. 10 meter.
- b. Formatie van Kedichem en gedeeltelijk Formatie van Tegelen, fijn zand, klei en leem. Dit is de eerste slecht doorlatende laag, 30 tot 50 cm dik. De klei- en leemlenzen komen vooral voor in het bovenste gedeelte van deze laag voor (soms tot maaiveld) en worden aangeduid als Kedichemklei. In het betreffende gebied ontbreekt deze slecht doorlatende Kedichemklei voor een groot deel. Is o.a. wel aanwezig (nabij de dagzoom) in de weilanden gelegen tussen de Goudberg en het aan de Strijbeeksche Beek gelegen broekbos, hetgeen vastgesteld kan worden op de oevers en bodem van de daar gegraven amfibiepoelen.
- c. Onderste deel van de Formatie van Tegelen en de Formatie van Maassluis, grovere zanden met schelpresten. Middeldiep watervoerend pakket, enkele tientallen meters dik. In het zuiden is de doorlatendheid iets groter dan in het noorden.
- d. Formatie van Oosterhout, overwegend klei. Tweede slecht doorlatende laag, variërend in dikte van 10 tot 30 cm. In zuidelijke richting neemt de dikte van deze laag af en wordt de klei bovendien zandiger.
- e. Formatie van Oosterhout, schelphoudende zanden. Diep watervoerend pakket, goed doorlatend. Dikte variabel (voor Noord-Brabant).
- f. Formatie van Breda, fijn zand. Deze meerdere tientallen meters dikke laag behoort bij het diepe watervoerende pakket, maar is veel minder doorlatend dan de bovenliggende laag.
- g. Formatie van Rupel (Boomse klei), stugge klei. Deze zeer dikke laag vormt een ondoorlatende basis.

Opmerking:

In het hiervoor gegeven schema is nergens sprake van veenafzettingen/veenlenzen, hoewel die in Noord-Brabant op vele plaatsen overduidelijk zijn aangetoond. Het is uiteraard mogelijk dat deze in de ondergrond van de Strijbeeksche Heide ontbreken, anderzijds kan zeker niet worden uitgesloten dat dergelijke afzettingen 'gemist' zijn bij de plaatselijke bodemonderzoeken.

De bodemkundige en hydrologische gesteldheid van de Strijbeeksche Heide worden voornamelijk bepaald door het ondiepe en middeldiepe watervoerende pakket. De bovengrond bestaat overwegend uit hooggelegen jonge dekzanden die in het Laatglaciaal zijn afgezet. Plaatselijk komen hierin slechtdoorlatende leemlaagjes voor. Deze nu zijn mogelijk van belang voor de hydrologie van de overigens vrij hoog en droog gelegen Strijbeeksche Heide omdat geïnfilterde neerslag hierop kan stagneren, zich hierover kan verplaatsen via ondiepe stroombanen en dan plaatselijk weer aan de oppervlakte kan komen (lokale kwel).

Het voorkomen van natte/vochtige heide en vennen wordt wellicht mede hierdoor mogelijk gemaakt.

Bij boringen (hydrologisch onderzoek) is aan de rand van de vennen zeer sterk lemig materiaal aangetroffen. Vermoed wordt derhalve dat vooral leemlaagjes de slechte doorlatendheid van de venbodems veroorzaken en dat de vennen behalve door neerslag, in natte perioden ook door uit de nabije omgeving over ondiepe leemlaagjes toestromend water gevoed worden.

Aanwijzingen voor de aanwezigheid van ondiepe horizontale grondwaterstromen en van lokale kwel worden gegeven door de aanwezigheid van plantensoorten als bijvoorbeeld o.a. Gagel, *Myrica gale* L., bij het Goudbergven (fraai bestand 2002/2003).

Plaatselijk kan evenwel ook grondwater uit het middeldiep watervoerende pakket aan de oppervlakte komen. Dit grondwater komt veelal van grote afstand, heeft derhalve een veel langere weg door de grond afgelegd en is daardoor vaak rijker aan mineralen als Ca en Fe. Onder bepaalde omstandigheden, zoals die zich kennelijk ook voordoen in de plaatselijke ondergrond, kan dergelijk water uit het middeldiep watervoerende pakket aan de oppervlakte komen: regionale kwel. Het lijkt zeer aannemelijk dat zulks gebeurt in het relatief laag gelegen dal van de Strijbeeksche Beek, zulks o.a. in het Patersmoerven. Een sterke aanwijzing hiervoor vormt de aanwezigheid van o.a. een tweetal calcifiele (kalkminnende) mossoorten namelijk *Plagiomnium medium* (Bruch. & Schimp.) T.J. Kop., het Bergboogsterrenmos en *Plagiomnium rostratum* (Schrad.) T.J. Kop., het Gesnaveld boogsterrenmos. Het Bergboogsterrenmos verkiest bovendien bij voorkeur kwelplekken als standplaats.

Opmerking.

Op de aanwezigheid van *Plagiomnium medium*, een voor Nederland uiterst zeldzame mossoort, zal elders in dit rapport nader worden ingegaan.

Geomorfologisch kenmerkt de Strijbeeksche Heide zich voornamelijk door een zwak golvend karakter waarbij zich op een aantal plaatsen opmerkelijke structuren bevinden. Deze betreffen dan met name de veelal aan één zijde steil afvallende 'duinruggen', welke vermoedelijk hun oorsprong vinden in de Laatglaciale verstuingen. In dit opzicht is de directe omgeving van de Goudberg wel het sterkst geaccidenteerd.

Bodemstructuur.

Het overgrote deel van de gronden betreft veldpodzolgronden. Het 'paraboolduin' dat het Goudbergven omgeeft bestaat uit duinvaaggronden. Langs de Strijbeeksche Beek, zuid van het Goudbergven, komen laarpodzolgronden voor, die zich kenmerken door een sterk lemige, bruine humeuze bovenlaag. De bodem van de vennen wordt vermoedelijk gevormd door moerpodzolgronden.

Incidenteel kan binnen het gebied op leem, zandige leem of zand met leemsporen worden gestoten. Dit betreft veelal plaatsen waar van mechanisch grondverzet sprake was, bijvoorbeeld slootkanten, greppelranden e.d.

Opmerking: Plaatsen behorende tot de laatste categorie zijn van belang voor de soortendiversiteit van de lokale mosflora.

[De gegevens inzake de voorgaande abiotische aspecten zijn ontleend aan: 'Beheersplan Strijbeekse Heide 1992 - 2002' en dezerzijds bewerkt voor gebruik in het voorliggende rapport.]

C. Milieuinvloeden en beheersinvloeden.

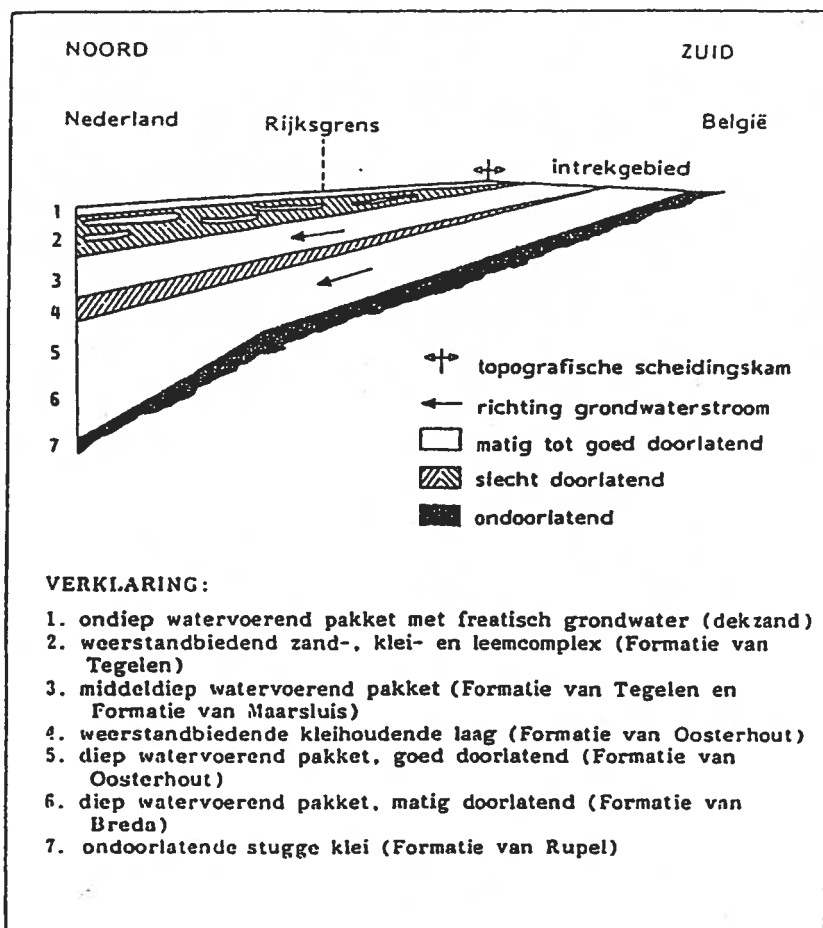
Aannemelijk is dat vanuit het landbouwareaal, dat de Strijbeeksche Heide grotendeels insluit, een zekere eutrofiërende invloed is uitgegaan welke tot op heden voortduurt, dit althans zeker op de lager gelegen delen van het natuurgebied.

De sedert 1997 aangevangen beheersmaatregelen, vooral en met name het indammen van de waterafvoer vanuit het natuurgebied, heeft zeer zeker een positieve invloed op de natuurontwikkeling (toename v.w.b. de soortendiversiteit. Een en ander is af te leiden uit (deel)onderzoekgegevens, (zie: bryologisch onderzoek - een terugblik).

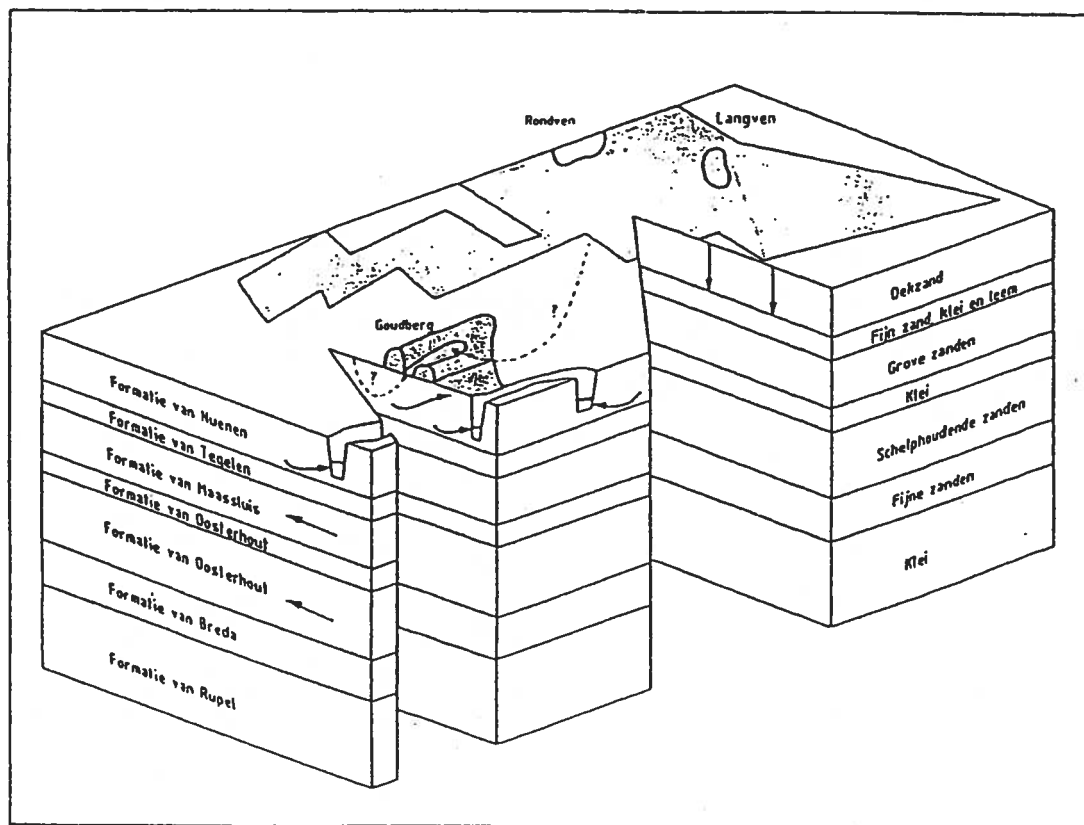
In dit verband was en is ook van belang het verwijderen van de overheersende Pijpenstrootjesbegroeiing en de opslag van bomen en struiken van de diverse venoevers. Het positieve resultaat hiervan blijkt wel het sterkst uit soortenrijke flora rond vooral het Goudbergven. De overige vennen (later geschoond) zijn duidelijk nog in ontwikkeling. Het water dat deze vennen voeren moet (nog) als eutroof worden gekwalificeerd, hetgeen af te leiden is uit de huidige

begroeiing: rijkelijk algen en een monotoon veenmospakket (*Sphagnum cuspidatum*, het Waterveenmos), de 'minst kieskeurige' veenmossoort. De oevers van deze vennen, in feite voorzien van nog voldoende kale plekken, bezitten een zeer povere mosbegroeiing. De presentie van o.a. Zonnedauw (*Drosera spec.*) daarentegen is zeer rijk. Het ligt in de lijn der verwachtingen dat de ontwikkeling ook hier positief zal verlopen.

Uit het voorgaande zou de indruk kunnen ontstaan dat het alleen milieuvloeden van menselijke zijde zouden zijn die de biodiversiteit negatief beïnvloeden, hetgeen uiteraard bezijden de waarheid is. Het is de successie in de natuur zelf die hierbij de grootste rol speelt en wel als gevolg van de natuurwet dat alleen de sterkste organismen overleven. Het gevolg: afname van biotoop- en soortendiversiteit. De keus is derhalve niet anders dan of de natuur haar gang laten gaan, met alle gevolgen van dien of het uitvoeren van beheer in enigerlei vorm en dat vervolgens periodiek herhalen. (Zie ook: Beheersadviezen.)

(Bron: SBB, 1981)

(Bron: Evers 1990)

BRYOLOGISCH ONDERZOEK - EEN TERUGBLIK.

Een eerste onderzoek naar de bryoflora van de Strijbeeksche Heide werd verricht door enige leden van de Bryologische Werkgroep van de KNNV op 22-23 september 1956, dit tijdens een najaarsexcursie naar Breda en omgeving. De bevindingen werden door E. Agsteribbe en F. Benjaminsen gepubliceerd in: *Buxbaumia*, 11e jaargang, No. 1/2 van januari 1957.

Uit dit relaas citerende:

De Strijbeekse Heide, dicht bij de Belgische grens. Op de kaart stonden hier een aantal vennen aangegeven. In feite bleek hier nog één sterk verland ven over te zijn, de rest bleek aan ontginning ten offer gevallen. Maar ook dit ven bleek niet ongerept te zijn. De mosflora was armelijk en eentonig en bestond in hoofdzaak uit een massavegetatie van *Sphagnum cuspidatum* (Waterveenmos) en *Gymnocolea inflata* (Broedkelkje). Vermoedelijk heeft het invloed ondergaan van nabij gelegen ontginningen. Wel werd aan de voet van een Moliniapol (Pijpenstrootje) nog *Cladopodiella fluitans* (IJ stompmos) gevonden.

Uit de bij dit artikel gevoegde lijst van aangetroffen mossoorten blijkt het voorkomen destijds van de navolgende mossen:

A. Bladmossen [Musci].

1. *Campylopus flexuosus*. Boskronkelsteeltje.
2. *Dicranella cerviculata*. Kroppluisjesmos.
3. *Dicranum scoparium*. Gewoon gaffeltandmos.
4. [*Drepanocladus fluitans*]
= *Warnstorfia fluitans*. Vensikkelmos.
5. [*Drepanocladus lycopodioides*]
= *Pseudocalliergon lycopodioides*. Wolfsklauwmos.
6. *Hypnum cupressiforme*. Gewoon klauwtjesmos.
7. *Pleurozium schreberi*. Bronsmos.
8. *Polytrichum piliferum*. Ruig haarmos.
9. *Sphagnum compactum*. Kussentjesveenmos.
10. *Sphagnum cuspidatum*. Waterveenmos.
11. [*Sphagnum recurvum*]

Dit betreft ofwel *S. fallax*. Fraai veenmos ofwel *S. flexuosum*. Slank veenmos.

Het betreffende materiaal (indien voorhanden) zou getoetst moeten worden aan de huidige opvattingen.

B. Levermossen [Hepaticae].

1. *Cephalozia bicispidata*. Gewoon maanmos.
2. *Cladopodiella fluitans*. IJ stompmos.
3. *Gymnocolea inflata*. Broedkelkje.
4. *Ptilidium ciliare*. Heidefranjemos (was: Gewoon franjemos).

Opmerking.

De vermelding van de soort *Pseudocalliergon lycopodioides* berust vermoedelijk op een onjuiste determinatie. Van de betreffende vondst werd destijds kennelijk geen materiaal verzameld en werd derhalve niet opgenomen in: 'De Nederlandse Bladmossen.' Touw & Rubers, 1989.

Momenteel staat deze soort als uiterst zeldzaam en ernstig bedreigd te boek.

Vervolgens duurde het tot 1993 alvorens het betreffende gebied weer in de belangstelling stond bij de BLWG. Dit dan gedurende de voorjaarsexcursie van 30 april tot en met 2 mei, met als 'uitvalsbasis' Chaam. Een verslag, waarin een opsomming van de bezochte gebieden en de resultaten, werd door H. van Melick en J. Nieuwkoop gepubliceerd in *Buxbaumia*, No. 33, april 1994. Hieruit overgenomen:

De locatie 'Strijbeeksche Beek' werd bezocht onder leiding van J. Nieuwkoop, waarbij vooral het beekbegeleidend broekbos (waarin o.a. populieren) aan de Belgische zijde belangstelling genoot. Hier werd een vrij rijke epifytenflora aangetroffen met enige 'niet alledaagse' soorten zoals:

Orthotrichum pumilum, de Dwerghaarmuts, Orthotrichum tenellum, de Slanke haarmuts, Leskea polycarpa, het Uiterwaardmos en Cryphaea heteromalla, Vliermos.

Over de betreffende locatie aan Nederlandse zijde, de Strijbeeksche Heide dus, wordt de volgende informatie gegeven: 'Aan het eind van de middag wandelde de groep nog wat over de Strijbeeksche Heide en langs de vennen het Zwart Goor en Langven. De zeer droge en arme naaldbossen, vergraste heide en kale ven-oevers nodigden echter niet uit tot bryofloristisch onderzoek. Er zijn derhalve ook geen soortenlijsten opgesteld'.

(Let wel: dit was dus voordat het SBB in 1997 ingrijpende beheersmaatregelen liet uitvoeren!)

In dit overzicht van eerder bryologisch onderzoek is geen rekening gehouden met eventuele waarnemingen/meldingen van derden. Een onderzoek daarnaar is zeer omslachtig en tijdrovend. Bovendien zouden de eventuele resultaten niet wezenlijk bijdragen aan het ontstane beeld.

Opmerkingen.

Het voorgaande kan niet anders dan tot de conclusie leiden dat er tot dusver zeker geen sprake is van enig systematisch onderzoek, hooguit van een 'verkenning'. De hierbij verkregen resultaten geven evenwel een beeld dat absoluut geen recht doet aan de werkelijke (huidige) situatie. Een situatie overigens die zeker gunstig beïnvloed werd door de in de laatste jaren genomen beheersmaatregelen door en vanwege het SBB.

Een vergelijking van de bij de 'verkenningen' verkregen resultaten met die van het recente onderzoek is, om meerdere redenen, niet zinvol. Het aanzienlijke verschil in aangetroffen soorten mag ook zeker niet worden gezien als het gevolg van uitsluitend 'nieuwe vestigingen'. Als vrijwel zeker kan worden aangenomen dat veel van de recent aangetroffen soorten ook vroeger reeds in het betreffende gebied voorkwamen. Daar waar relevant zal aan dit aspect aandacht worden gegeven bij de 'nadere beschrijving' van de aangetroffen soorten tijdens de onderhavige inventarisatie.

HET INVENTARISATIEONDERZOEK '2002-2003'.

1. ALGEMEEN.

Na een 'verkenning' op 25/05 2002 werd de inventarisatie aangevangen op 19/11 2002 en afgesloten per 25/06 2003. Het onderzochte gebied omvat alle natuurterreinen en de directe randstrook daarvan, (betreft veelal de rand van landbouwpercelen). In 'n enkel geval zijn woonhuizen, boerderijen en/of opstallen daarvan (mits gelegen in of direct aan de rand van bospercelen) in het onderzoek betrokken. De landelijk bij dit soort onderzoek gevolgde methodiek van 'onderzoek per KM-vak' is ook tijdens deze inventarisatie toegepast. Het onderzochte gebied, De Strijbeeksche Heide, is gelegen binnen 10 kilometervakken en beslaat voor wat betreft elk KM-vak slechts delen (soms zeer klein) daarvan (zie bijgevoegde kaart).

Beperkingen.

Er is naar gestreeft het onderzoek zo nauwkeurig mogelijk uit te voeren, desalniettemin kan niet worden uitgesloten dat de in dit rapport vervatte opsomming van aangetroffen soorten incompleet is. Mossoorten kunnen 'over het hoofd' gezien zijn, o.a. mede door seizoensinvloeden. Dit betreft dan bijvoorbeeld de zogenaamde winter/zomerannuelen. Deze zijn seizoengebonden, eenjarige, kort levende soorten, die ook zeer afhankelijk zijn van de meteorologische omstandigheden.

Vervolgens kon het onderzoek van bomen (in het onderhavige gebied minder relevant) slechts plaatsvinden tot 'manshoogte' (ca. 3 meter), terwijl ook bomen werden aangetroffen met een hoger reikende mosbegroeiing; alleen speculaties toelatende.

Onderbouwing.

Ten behoeve van de noodzakelijke onderbouwing van het betreffende onderzoek en/of eventueel voortgezet wetenschappelijk onderzoek werd van vrijwel alle aangetroffen mossoorten materiaal verzameld dat is ondergebracht in een van de volgende herbaria:

1. Bryophytenherbarium van het Natuurmuseum Brabant te Tilburg, en/of
2. Bryophytenherbarium C. Buter te Rijen.
3. Het referentieherbarium van H. Backx te Breda of A. Gladdines te Roosendaal.

Overige aspecten.

Bij het veldwerk werd aandacht geschonken aan de ecologische aspecten en de abundantie van de aangetroffen mossoorten. Bevindingen terzake zijn verwoord in de 'Nadere beschrijving van de aangetroffen mossen'.

Daarnaast is getracht een indruk te krijgen inzake de relatie mosflora versus beheer, hetgeen ter sprake komt in het hoofdstuk 'Beheersadviezen'.

Informatie betreffende de resultaten.

De bij dit onderzoek verkregen resultaten worden eveneens ter beschikking gesteld van:

1. Nationaal Herbarium te Leiden.
2. Archivariaat van de Bryologische en Lichenologische Werkgroep van de KNNV.
3. Meerdere belangstellende bryologen in Nederland, (Mossenwerkgroepen andere KNNV Afdelingen), België (F.O.N.) en in de Verenigde Staten.

Overname van informatie (afbeeldingen nadrukkelijk uitgesloten) uit het voorliggende rapport is toegestaan mits bronvermelding.

SLOTOPMERKING:

Nadrukkelijk wordt erop gewezen dat een inventarisatie niets anders is dan een 'momentopname', die geen andere dan feitelijke conclusies toelaat.

De mosflora, ook die in het onderhavige gebied, kan en zal veranderingen ondergaan, zulks alleen al vanwege de successie, de natuurlijke opvolging. Daarnaast kunnen ook onvoorziene meteorologische omstandigheden en/of milieu-effecten hierbij een grote, zelfs bepalende rol spelen.

Wegens het ontbreken van voldoende gegevens ter vergelijking kan geen verantwoord standpunt worden ingenomen inzake de vraag omtrent de aard en de wijze van de ontwikkeling (positief danwel negatief) van de mosflora binnen het betrokken gebied. Op grond van de opgedane indrukken

terplaatse bestaat dezerzijds wel de (subjectieve) verwachting dat, behoudens onvoorziene omstandigheden, de ontwikkeling van de mosflora, toename van soortendiversiteit als de abundantie daarvan, voorlopig in positieve zin zal verlopen. Naar verwachting zullen hierbij vooral de vennen en de oevers daarvan een belangrijke rol vervullen.

2. TERREIN - BIOTOPEN.

A. Landschappelijk.

Het natuurgebied De Strijbeeksche Heide vormt als geheel een waar mozaïek van vennen, bospercelen en landbouwgronden. Deze afwisseling samen met de vele wandel- en fietspaden maken het ook in recreatief opzicht tot een aantrekkelijk gebied. Bezoekers met belangstelling voor natuuraspecten komen bijvoorbeeld door de rijke flora en een bont vogelleven zeker 'aan hun trekken'. Zij die tot meer nauwkeurige waarnemingen neigen zullen al snel de 'meer verborgen', maar grote natuurwaarde van het gebied ontdekken. Doelgericht (voortgezet) onderzoek op o.a. herpetologisch-, mycologisch- en entomologisch gebied lijkt zeer aanbevelingswaardig.

B. Bodemgesteldheid en waterhuishouding.

De geomorfologische omstandigheden zijn aanleiding om, populair uitgedrukt, te stellen dat het gebied redelijk geaccidenteerd is waarbij de hoogteverschillen evenwel niet al te groot zijn. Voorts is de samenstelling van de bodem zeker niet uniform; er is sprake van plaatsen waar leem en zelfs klei aan de dagzoom treden, daarnaast plaatsen met lemig zand en uiteraard veel pleistoceen dekzand. De terreindepressies betreffen op de eerste plaats de vennen, daarnaast zijn de overige depressies, al dan niet bebost, veelal permanent vochtig. Enige van de vennen worden gevoed met o.a. kwelwater. Voorbeelden hiervan zijn o.a. het Goudbergven en het Zwarte Goor met als indicator fraaie bestanden van de Gagel (*Myrica gale* L.). Met uitzondering van het Patersmoerven en het Goudbergven (mesotroof) zijn de overige vennen als (zeer) eutroof te duiden met als indicator de monotone begroeiing met *Sphagnum cuspidatum* (Waterveenmos), een veenmossoort die als minst 'kieskeurig' te boek staat. Een andere indicator betreft de sterke algengroei, welke ook tijdens het veldwerk voor het onderhavige onderzoek kon worden vastgesteld.

Het gedeeltelijk vasthouden van het terrein-eigen water (neerslag en/of dieptekwel) heeft vermoedelijk een verminderend effect op de eutrofiëring die tot stand komt door 'kringloopeutrofiëring' maar meer nog door instroming van restmeststoffen e.d. uit de omringende landbouwpercelen, (indicatoren: braamstruiken, brandnetels, soms riet en andere ruigtekruiden). Verschraling, zo dit al ooit tot stand kan komen, lijkt een zeer moeizaam en langdurig proces. Het nemen van beheersmaatregelen lijkt dan ook alleen zinvol op die plaatsen waar enig effect verwacht mag worden. Dezerzijds is het de mening dat momenteel alleen de directe omgeving van het Patersmoerven daartoe geschikt is: voeding o.a. dieptekwel waarbij de aanvoer van 'oppervlakkig water' uit oostelijke richting blokkeerbaar lijkt. (Nader onderzoek aanbevolen). Daarnaast zou hier o.i. de afvoer van verwater enigermate verminderd dienen te worden ten einde het aangrenzende broekbos te vernatten.

C. Biotopen.

De Strijbeeksche Heide bestaat, evenals elk ander (natuur)gebied uit een conglomeraat van biotopen. (Ter verduidelijking: één enkele boom kan al een verzameling van biotopen zijn, één stukje baksteen kan al een biotoop vormen.)

Een oppervlakkige benadering doet zeker geen recht aan de complexiteit daarvan, maar een diepgaande beschrijving van elk der betrokken biotopen afzonderlijk zou leiden tot een meer ecologische en plantensociologische verhandeling, hetgeen het kader van een inventarisatie onderzoek te buiten gaat. Derhalve een beschouwing van 'biotoopclusters' die van belang zijn voor de bryoflora binnen het onderhavige gebied.

Dergelijke clusters zijn bijvoorbeeld:

a. Broekbossen en broekbosachtige percelen.

Te verdelen in boom-/struiklaag en bodem.

Broekbossen zijn per definitie permanent vochtig tot nat. Binnen De Strijbeeksche Heide is dit bostype beperkt tot de 'oever' van het Patersmoerven. Broekbosachtige percelen (klein van omvang) zijn zeer beperkt en verspreid over het gebied aanwezig. Het broekbos aan het Patersmoerven heeft als bomen in hoofdzaak Zwarte els, daarnaast wilgensoorten. Berk en eik zijn in bescheiden mate vertegenwoordigd. De bodem bestaat overwegend uit detritus, rottende planten, stam- en takresten. Elzen en eiken vertegenwoordigen een zuur milieu en zijn van belang voor de acidofiele, epifytische mossoorten; wilg daarentegen is zwak zuur tot neutraal, dus van belang voor een andere groep epifytische mossoorten, waarbij vooral de struikvormige wilgen een belangrijke rol spelen.

Hoewel de bodem zeker als mesotroof en verder eutrofiërend moet worden aangemerkt, indicatoren

braamstruiken, riet, brandnetels e.d., is er nog voldoende open ruimte voor o.a een mosflora van 'landelijke' betekenis. Met name de soort *Plagiomnium medium*, Bergboogsterrenmos, is hierbij een van de 'hoofdrolspelers', (zie afzonderlijke beschrijving).

b. Vennen, venoevers, sloten en amfiënpoeien.

De vennen vertegenwoordigen de biotoop voor veenmosgemeenschappen, die zich hier veelal beperken tot één of enige soorten. Uitzondering vormt het Patersmoerven waar geen submerse veenmossen werden aangetroffen; wel enige soorten met een beperkte abundantie binnen het oeverbereik. De grootste diversiteit in veenmossoorten werd aangetroffen op de oever van het Goudbergven. De oevers van de overige vennen, enige jaren geleden geschoond, vertegenwoordigen in feite nog steeds een pionierstadium, grotendeels nog onbegroeid met een zeer povere mosbegroeiing. Wel opmerkelijk veel Zonnedauw en de Moeraswolfsklauw. Verwacht mag worden dat de mossoortendiversiteit hier de komende jaren zeker zal toenemen mits de vergrassing door *Molinea*, en de bezetting door Rus-soorten niet al te hard toeslaat.

Het creëren cq. het in stand houden van pionierbiotopen is zeker als zinvol te waarderen. Als zulks zijn te beschouwen de schoning van de meeste venoevers en recent de schoning van een deel van het Patersmoer en Goudbergven.

Als voorbeeld voor het te verwachten resultaat kan de huidige (fraaie) toestand van de oever van het Goudbergven model staan.

Slootkanten en oevers van amfiënpoeien e.d. zijn, mits geschoond en/of van recente datum (dus grotendeels onbegroeid), te beschouwen als pionierbiotopen. Op dit soort locaties is een bijkomende factor dat veelal andere grondsoorten en/of mengsels (leem, klei, lemig zand, venige grond e.d.) ter beschikking komen voor de flora, hetgeen dan vaak blijkt uit de aanwezige soorten, (aanwezigheid van bijvoorbeeld 'leemindicatoren').

c. Bospercelen.

De bospercelen binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide zijn matig divers. Betreft veelal gemengde bossen waarvan de leeftijd enige variatie laat zien, naast het verschil in 'vochtigheidsniveau'. Ook karaktermatig is er een verschil aan te wijzen, met name: de meer zuidelijk gelegen percelen zijn veelal van het 'open' productiebos-type terwijl de meer noordelijk gelegen percelen veeleer het karakter hebben van 'landgoedbos' met een dichtere structuur. Veel van de zuidelijke percelen zijn sterk vergrast; de meer noordelijke percelen laten veelal een fraaie en vrij dichte kruidlaag zien met vooral varens.

De terrestrisch groeiende mossen, in de bospercelen, behoren veelal tot die soorten die een eindstadium van de successie markeren; dus sterke, veel voorkomende soorten, hetgeen overigens niet wil zeggen dat hier zeldzamere soorten ontbreken. Voor de Strijbeeksche Heide dient gesteld te worden dat verreweg elk van de betrokken bospercelen heeft bijgedragen aan de totale soortendiversiteit, zij het v.w.b. de zeldzamere soorten met een duidelijk minder grote abundantie.

Voor de betreffende bospercelen moet met betrekking tot de epifytische mosflora gesteld worden dat die, in vergelijking met 'n broekbos, uitermate schaars is. Uitzondering hierop vormen enige percelen met aanplant van jonge eiken. De situatie hier: bomen vrij dicht opeen, windluwte en de daarmee verband houdende hogere relatieve luchtvochtigheid, vormen kennelijk een geschikte biotoop voor meerdere, zeker niet algemene epifytische soorten, (hier aangetroffen o.a. Vliermos, Bleek boomvorkje, Helmroestmos).

d. Steensubstraten.

Lithofytisch groeiende mossoorten vormen een substantieel deel van de Nederlandse mosflora. Al naar hun 'geaardheid' verkiezen zij een basische (kalkhoudende steensubstraten) of neutraal/zure (basalt/graniet) als groeiplaats.

Binnen de Strijbeeksche Heide worden alleen basische steensubstraten (kunstwerken) aangetroffen, dit evenwel zeker niet in overdaad. Betonnen brugdelen, duikers, afrasterpalen, markeerpalen (langs fietspaden) en zeker eternit-golfplaatdaken van boerderijopstallen vormen dan ook een belangrijk biotoop binnen het onderhavige gebied.

Bij de onderhavige inventarisatie werden hierop enige soorten aangetroffen die zeker minder algemeen zijn voor Midden-Brabant.

Het handhaven van dergelijke objecten, ook bij een eventuele buiten-gebruikstelling, is van groot belang voor de betrokken mosflora. Hierbij afgezien van het kostenbesparend effect bij 'achterlating'.

3. DE RESULTATEN.

A. In het totaal werden binnen her natuurgebied De Strijbeeksche Heide 152 mossoorten aangetroffen, waaronder enige variëteiten en/of vormen.

Dit aantal omvat:

Levermossen 32 soorten.
Bladmossen 109 soorten.
Veenmossen 11 soorten.

B. Het aantal Rode Lijst-soorten binnen dit bestand:

M.b.t. de Levermossen: 3 soorten van de categorie 'Kwetsbaar'.
M.b.t. de Bladmossen: 5 soorten van de categorie 'Kwetsbaar'.
1 soort van de categorie 'Gevoelig'.
M.b.t. de Veenmossen: 1 soort van de categorie 'Kwetsbaar'.

C. Indeling van de aangetroffen soorten naar frequentie van voorkomen in Nederland:

a. Levermossen:

Algemeen voorkomend: 24 soorten.
Vrij zeldzaam voorkomend: 8 soorten.

b. Bladmossen:

Algemeen voorkomend: 76 soorten.
Vrij zeldzaam voorkomend: 20 soorten.
Zeldzaam voorkomend: 2 soorten.
Zeer zeldzaam voorkomend: 2 soorten.
Geen opgave mogelijk: 9 soorten.

c. Veenmossen:

Algemeen voorkomend: 6 soorten.
Vrij zeldzaam voorkomend: 1 soort.
Zeldzaam voorkomend: 4 soorten.

D. De analyse naar groeiwijze:

a. Levermossen:

Overwegend terrestrische groeiwijze: 29 soorten.
Overwegend epifytische groeiwijze: 2 soorten.
Overwegend hydrofytische groeiwijze: 1 soort.

b. Bladmossen:

Overwegend terrestrisch groeiende soorten: 70
Overwegend epifytisch groeiende soorten: 22
Overwegend lithofytisch groeiende soorten: 4
Soorten met een zowel epifytische als lithofytische groeiwijze: 9
Soorten welke niet 'substraatrouw' zijn: 4

c. Veenmossen:

Deze mossen, die strikt genomen tot de Bladmossen behoren, hebben altijd een terrestrische groeiwijze, waarbij wel submerse vormen voorkomen.

E. Conclusie:

Het totaal van 152, binnen het onderhavige gebied aangetroffen mossoorten, betreft ruim een kwart van het totale aantal mossoorten dat uit Nederland bekend is. Dit gegeven naast een beschouwing van de specifieke soortensamenstelling kan alleen maar leiden tot de slotsom dat het natuurgebied De Strijbeeksche Heide, zeker in bryologisch opzicht, een waardevol gebied vormt.

TOELICHTINGEN - VERKLARING TERMINOLOGIE.

1. De naamgeving.

Van de in dit rapport opgevoerde soorten Hauw-, Lever- en Bladmossen, benevens de gegevens inzake de frequentie van voorkomen daarvan in Nederland is de naamgeving grotendeels ontleend aan:

STANDAARDLIJST VAN DE NEDERLANDSE BLAD-, LEVER- EN HAUWMOSSEN.

G.M. Dirkse, H.J. Daring en H.N. Siebel. In Buxbaumiella Nr. 50 deel 2, December 1999.

In een aantal gevallen wijkt de naamgeving in dit rapport af van voornoemde Standaardlijst. Dit betreft dan aangetroffen mossen die morfologisch of anderszins afwijken van de algemene beschrijving van betreffende soort en elders, vooral in het buitenland, zijn beschreven als een variatie van die soort danwel daar de status van 'zelfstandige' soort verkregen.

Het moge duidelijk zijn dat dergelijke en in dit rapport opgenomen 'afwijkende' mossen dan wel geheel voldoen aan enige van bedoelde beschrijvingen.

Uit het voorgaande is af te leiden dat er in een aantal gevallen geen consensus bestaat binnen de 'wereld der bryologen'. Dit is het gevolg van verschil in opvattingen ofwel verschil in staat van onderzoek.

Zonder hierover enig waardeoordeel uit te kunnen/willen spreken is het dezerzijds toch de opvatting dat het de voorkeur verdient de aangetroffen mossen zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven. Hierbij zijn de ter beschikking staande variatiebeschrijvingen e.d. zeer dienstig om de soms zeer grote morfologische verschillen binnen sommige soorten te benoemen.

In voorkomende gevallen binnen dit rapport zal daarop nader worden ingegaan bij de 'Beschrijving van de aangetroffen soorten'.

De naamgeving van de plantengeografische districten is conform opgave in 'Heukels/Van der Meijden - Flora van Nederland'.

Met de publicatie van voornoemde Standaardlijst werden een aantal namen van in Nederland voorkomende mossoorten gewijzigd. Daar waar van toepassing zal in dit rapport een 'nieuwe' naam gevolgd worden door de, tussen haken geplaatste, tot dusver gebruikte wetenschappelijke naam.

In november 2002 werd een nieuwe Nederlandstalige naamlijst van de mosflora van Nederland en België gepubliceerd, waarbij ook een aantal Nederlandse namen werd gewijzigd. Ook in deze gevallen zal een 'nieuwe naam' gevolgd worden door de tussen haakjes geplaatste 'oude' naam.

De waardering m.b.t. de frequentie van voorkomen in Nederland:

- a. Betreffende soort is ZEER ZELDZAAM (ZZ) indien aangetroffen in: minder dan 1% van de Nederlandse uurhokken, = 1 - 17.
- b. Betreffende soort is ZELDZAAM (Z) indien aangetroffen in: tussen 1 en 5% van de uurhokken, = 18 - 84.
- c. Betreffende soort is VRIJ ZELDZAAM (VZ) indien aangetroffen in: tussen 5 en 12.5% van de uurhokken, = 85 - 210.
- d. Betreffende soort is ALGEMEEN (A) indien aangetroffen in: meer dan 12.5% van de uurhokken, is meer dan 210.

De grootte van een uurhok bedraagt 5 x 5 vierkante kilometer.

LET OP: Voor dit gegeven is slechts de presentie binnen Nederland van belang. De abundantie is hierbij geheel buiten beschouwing gebleven.

2. Gebiedsaanduidingen.

Daar waar wenselijk worden de toponiemen volgens de topografische kaart van Nederland gebruikt.

De in dit rapport gebruikte term 'regio Midden-Brabant' betreft een gebied dat in het noorden begrensd is door de rivieren Bergsche Maas/Amer, in het zuiden door de rijksgrens met België, in

het westen door een noord-zuidlijn ter hoogte van Prinsenbeek en in het oosten door een noord-zuidlijn ter hoogte van Oisterwijk.

De in dit verslag gebruikte KM-vak aanduiding is volgens het Amersfoort coördinatensysteem zoals o.a. in gebruik op de 'stafkaarten' van de Topografische Dienst Nederland.

3. Met betrekking tot de groeiwijze:

Epifyten Planten groeien op bomen/struiken.

Lithofyten Planten groeien op steensubstraten.

Hydrofyten Planten groeien in of onder water.

Terrestrisch Planten groeien gewoon op de grond.

Let op: Menige mossoort is niet aan één substraattype gebonden.

4. Toevoegingen aan wetenschappelijke en/of Nederlandse naam:

De letters 's.l.' (sensu lato) achter de wetenschappelijke naam betekenen: in de ruimste zin; met eventuele variaties en/of vormen van de betreffende soort werd geen rekening gehouden.

De letters 's.s.' (sensu stricta) betekenen: betreffende soort in strikte zin.

De letters 'fo.' achter de wetenschappelijke naam betekenen: vorm. Betreffende plant wijkt af van de voor betreffende soort normale habitus (uiterlijk).

De eventueel opgenomen afkorting 'var.' betekent: variatie. De betreffende plant vertoont een stabiele, genetisch bepaalde, vormafwijking t.o.v. de normale habitus van de betreffende soort.

De eventueel opgenomen letter 'F.' betekent dat er van de betreffende soort fertiele planten werden aangetroffen. (Planten met sporenkapsels.)

De eventueel opgenomen letter 'H.' betekent dat er van de betreffende soort materiaal werd gedeponerd in een van de genoemde herbaria. (Zie: Het inventarisatieonderzoek, punt 1. Algemeen.)

5. Met betrekking tot het nutriëntengehalte van het substraat:

Oligotroof: substraat is arm aan voedingsstoffen voor planten.

Mesotroof: substraat is matig rijk aan voedingsstoffen.

Eutroof: substraat is rijk aan voedingsstoffen.

6. Betreffende de morfologie:

1. Perigonia: gezamenlijk omwindsel (bladachtig) van de mannelijke voortplantingsorganen.
2. Perichaetia: gezamenlijk omwindsel van de vrouwelijke voortplantingsorganen of van zowel mannelijke- als vrouwelijke organen tegelijkertijd.

7. Populatiebenamingen.

- a. Punt-populatie: Een populatie die zich na vestiging weinig of vrijwel niet heeft uitgebreid. Er is meestal maar één aanhechtingspunt.
- b. Vlek-populatie: Een populatie die zich na vestiging vanuit één punt sterk heeft uitgebreid. Er zijn meestal meerdere aanhechtingspunten.
- c. Groeps-populatie: Betreft meerdere punt- of vlek-populaties welke (in verhouding) dicht bij elkaar gelokaliseerd zijn.
- d. Lokale-populatie: Een punt-, vlek- of groeps-populatie die zich beperkt tot een gebied van (naar verhouding) beperkte omvang.
- e. Geïsoleerde-populatie: Een punt-, vlek- of groeps-populatie die zich beperkt tot een gebied van (betrekkelijk) kleine omvang, terwijl de betreffende soort verder niet werd aangetroffen in de wijde omgeving. De onderlinge afstand tussen de in beschouwing genomen populaties bedraagt dan veelal meerdere -, tot tientallen kilometers. Incidenteel zelfs tot honderden kilometers.

8. Gegevens m.b.t. de 'Rode Lijst'.

De formele Rode Lijst 'Mossen', versie 2002, is ter perse en staat derhalve niet ter beschikking. De opgave van Rode Lijst-soorten in dit rapport is gebaseerd op het aan de Rode Lijst ten grondslag liggende 'basisrapport'. De hierin vervatte aanbevelingen zullen vrijwel zeker door het Ministerie van LNV worden overgenomen.

De Rode Lijst zal de volgende categoriën omvatten, die gebaseerd zijn op zeldzaamheid en de mate van achteruitgang in presentie.

Categorie: GE. Gevoelig.
: KW. Kwetsbaar.
: BE. Bedreigd.
: EB. Ernstig bedreigd.

Voor nadere toelichting, zie: Bedreigde en kwetsbare mossen in Nederland. (Lit. 5).

9. Bryologische vaktermen.

Voor een uitgebreide toelichting en/of verklaring van gebezigde bryologische (vak)termen, zie: De Nederlandse Bladmossen. (Lit. 1).

OVERZICHT VAN DE AANGETROFFEN MOSSOORTEN OP DE STRIJBEEKSCHE HEIDE.

I. BLADMOSSEN. [Musci].

1. <i>Amblystegium serpens.</i>	Gewoon pluisdraadmos.	LV.: A.
2. <i>Atrichum tenellum.</i>	Klein rimpelmos.	LV.: VZ. RL.: Kw.
3. <i>Atrichum undulatum.</i>	Groot rimpelmos.	LV.: A.
4. <i>Aulacomnium androgynum.</i>	Gewoon knopjesmos.	LV.: A.
5. <i>Aulacomnium palustre.</i>	Roodviltmos.	LV.: A.
6. <i>Barbula convoluta.</i>	Gewoon smaragdsteeltje.	LV.: A.
7. <i>Barbula unguiculata.</i>	Kleismaragdsteeltje.	LV.: A.
8. <i>Brachythecium albicans.</i>	Bleek dikkopmos.	LV.: A.
9. <i>Brachythecium mildeanum.</i>	Moerasdikkopmos. (Kwelmoeras-dikkopmos).	LV.: VZ. RL.: Kw.
10. <i>Brachythecium rivulare.</i>	Beekdikkopmos.	LV.: Z. RL.: Kw.
11. <i>Brachythecium rutabulum.</i>	Gewoon dikkopmos.	LV.: A.
12. <i>Brachythecium salebrosum.</i>	Glad dikkopmos.	LV.: A.
13. <i>Bryum argenteum.</i>	Zilvermos.	LV.: A.
14. <i>Bryum barnesii.</i>	Geelkorrelknikmos.	LV.: A.
15. <i>Bryum caespitium.</i>	Zodeknikmos.	LV.: A.
16. <i>Bryum capillare.</i>	Gedraaid knikmos.	LV.: A.
17. <i>Bryum pallens.</i>	Rood knikmos.	LV.: VZ.
18. <i>Bryum rubens.</i>	Roodknolknikmos.	LV.: A.
19. <i>Bryum tenuisetum.</i>	Oranjeknolknikmos.	LV.: VZ.
20. <i>Calliergon cordifolium.</i>	Hartbladig puntmos. (Hartbladig-nerfpuntmos).	LV.: A.
21. <i>Calliergon stramineum.</i>	Sliertmos.	LV.: VZ.
22. <i>Calliergonella cuspidata.</i>	Gewoon puntmos.	LV.: A.
23. <i>Campylopus flexuosus.</i>	Boskronkelsteeltje.	LV.: A.
24. <i>Campylopus introflexus.</i>	Grijs kronkelsteeltje.	LV.: A.
25. <i>Campylopus pyriformis.</i>	Breekblaadje.	LV.: A.
26. <i>Ceratodon purpureus.</i>	Purpersteeltje.	LV.: A.
27. <i>Cryphaea heteromalla.</i>	Vliermos.	LV.: VZ.
28. <i>Dicranella cerviculata.</i>	Kroppluisjesmos.	LV.: A.
29. <i>Dicranella heteromalla.</i>	Gewoon pluisjesmos.	LV.: A.
30. <i>Dicranoweisia cirrata.</i>	Gewoon sikkelsterretje.	LV.: A.
31. <i>Dicranum montanum.</i>	Bossig gaffeltandmos.	LV.: A.
32. <i>Dicranum scoparium.</i>	Gewoon gaffeltandmos.	LV.: A.
33. <i>Dicranum tauricum.</i>	Bros gaffeltandmos.	LV.: A.
34. <i>Drepanocladus aduncus.</i>	Moerasikkemos. (Gewoon sikkemos).	LV.: A.
35. <i>Drepanocladus polygamus.</i> [<i>Campylium polygamum.</i>	Goudsikkemos. Gewoon goudmos].	LV.: VZ.
36. <i>Eurhynchium hians.</i>	Kleisnavelmos.	LV.: A.
37. <i>Eurhynchium praelongum.</i>	Fijn laddermos.	LV.: A.
38. <i>Eurhynchium speciosum.</i>	Moerasnavelmos.	LV.: A.
39. <i>Eurhynchium striatum.</i>	Geplooid snavelmos.	LV.: A.
40. <i>Fissidens bryoides.</i>	Gezoomd vedermos.	LV.: A.
41. <i>Fissidens taxifolius.</i>	Kleivedermos.	LV.: A.
42. <i>Funaria hygrometrica.</i>	Gewoon krulmos.	LV.: A.
43. <i>Grimmia pulvinata.</i>	Gewoon muisjesmos.	LV.: A.
44. <i>Herzogiella seligeri.</i>	Geklauwd pronkmos.	LV.: VZ.
45. <i>Hypnum andoi.</i>	Bosklauwtjesmos.	LV.: Onbekend.
46. <i>Hypnum cupressiforme.</i>	Gewoon klauwtjesmos.	LV.: A.
47. <i>Hypnum cupressiforme var. filiforme.</i>	Geen Ned. naam.	LV.: Onbekend.
48. <i>Hypnum resupinatum.</i>	Geen Ned. naam.	LV.: Onbekend.
49. <i>Hypnum jutlandicum.</i>	Heideklauwtjesmos.	LV.: A.

50. <i>Isothecium myosuroides</i> .	Knikkend palmpjesmos.	LV.: A.
51. <i>Leptobryum pyriforme</i> .	Slankmos.	LV.: A.
52. <i>Leptodictyum riparium</i> . [<i>Amblystegium riparium</i>].	Beekmos.	LV.: A.
53. <i>Leucobryum glaucum</i> .	Kussentjesmos.	LV.: A.
54. <i>Mnium hornum</i> .	Gewoon sterrenmos.	LV.: A.
55. <i>Orthodontium lineare</i> .	Geelsteeltje.	LV.: A.
56. <i>Orthotrichum affine</i> .	Gewone haarmuts.	LV.: A.
57. <i>Orthotrichum anomalum</i> .	Gesteelde haarmuts.	LV.: A.
58. <i>Orthotrichum consimile</i> .	Vlierhaarmuts.	LV.: ZZ.
59. <i>Orthotrichum diaphanum</i> .	Grijze haarmuts.	LV.: A.
60. <i>Orthotrichum lyellii</i> .	Broedhaarmuts. (Broedknop-haarmuts).	LV.: VZ.
61. <i>Orthotrichum pulchellum</i> .	Gekroesde haarmuts.	LV.: VZ.
62. <i>Philonotis fontana</i> .	Beekstaartjesmos.	LV.: VZ.
63. <i>Physcomitrium pyriforme</i> .	Gewoon knikkertjesmos.	LV.: A.
64. <i>Plagiomnium affine</i> .	Rond boogsterrenmos. (Rondbladig boogsterrenmos).	LV.: A.
65. <i>Plagiomnium ellipticum</i> .	Stomp boogsterrenmos. (Stompbladig boogsterrenmos).	LV.: VZ. RL.: Kw.
66. <i>Plagiomnium medium</i> .	Bergboogsterrenmos.	LV.: ZZ.
67. <i>Plagiomnium rostratum</i> .	Gesnaveld boogsterrenmos.	LV.: Z.
68. <i>Plagiomnium undulatum</i> .	Gerimpeld boogsterrenmos.	LV.: A.
69. <i>Plagiothecium denticulatum</i> var. <i>denticulatum</i> .	Glanzend platmos.	LV.: A.
70. <i>Plagiothecium denticulatum</i> var. <i>undulatum</i> .	Glanzend platmos.	LV.: A.
71. <i>Plagiothecium laetum</i> .	Krom platmos. (Klein platmos).	LV.: A.
72. <i>Plagiothecium laetum</i> fo. <i>curvifolium</i> . [<i>Plagiothecium curvifolium</i>].	Klein platmos geklauwde vorm.	LV.: Onbekend.
73. <i>Plagiothecium latebricola</i> .	Dwergplatmos.	LV.: A.
74. <i>Plagiothecium nemorale</i> .	Groot platmos.	LV.: A.
75. <i>Plagiothecium undulatum</i> .	Gerimpeld platmos.	LV.: A.
76. <i>Platygyrium repens</i> .	Kwastjesmos.	LV.: VZ.
77. <i>Pleurozium schreberi</i> .	Bronsmos.	LV.: A.
78. <i>Pogonatum aloides</i> .	Gewone viltmuts.	LV.: A.
79. <i>Pohlia annotina</i> .	Gewoon broedpeermos. (Gewoon broedknop-peermos).	LV.: A.
80. <i>Pohlia bulbifera</i> .	Bolletjespeermos.	LV.: A.
81. <i>Pohlia lescuriana</i> .	Roodknolpeermos.	LV.: VZ.
82. <i>Pohlia nutans</i> .	Gewoon peermos.	LV.: A.
83. <i>Polytrichum commune</i> .	Gewoon haarmos.	LV.: A.
84. <i>Polytrichum commune</i> var. <i>fastigiatum</i> .	Geen Ned. naam.	LV.: Onbekend.
85. <i>Polytrichum commune</i> var. <i>minus</i> .	Geen Ned. naam.	LV.: Onbekend.
86. <i>Polytrichum formosum</i> .	Fraai haarmos.	LV.: A.
87. <i>Polytrichum juniperinum</i> .	Zandhaarmos.	LV.: A.
88. <i>Polytrichum longisetum</i> .	Gerand haarmos.	LV.: A.
89. <i>Polytrichum piliferum</i> .	Ruig haarmos.	LV.: A.
90. <i>Polytrichum uliginosum</i> .	Geen Ned. naam.	LV.: Onbekend.
91. <i>Pseudoscleropodium purum</i> .	Groot laddermos.	LV.: A.
92. <i>Pseudotaxiphyllum elegans</i> . [<i>Isopterygium elegans</i>].	Gewoon pronkmos.	LV.: A.
93. <i>Rhizomnium punctatum</i> .	Gewoon viltsterrenmos.	LV.: VZ.
94. <i>Rhynchostegium confertum</i> .	Boomsnavelmos.	LV.: A.
95. <i>Rhytidiadelphus loreus</i> .	Riempjesmos.	LV.: VZ.
96. <i>Rhytidiadelphus squarrosus</i> .	Gewoon haakmos.	LV.: A.
97. <i>Schistidium apocarpum</i> .	Gewoon achterlichtmos s.l.	LV.: A.
98. <i>Schistidium crassipilum</i> .	Muurachterlichtmos.	LV.: Onbekend.
99. <i>Sphagnum compactum</i> .	Kussentjesveenmos.	LV.: VZ. RL.: Kw.

100. <i>Sphagnum cuspidatum</i> .	Waterveenmos.	LV.: A.
101. <i>Sphagnum denticulatum</i> .	Geoord veenmos.	LV.: A.
102. <i>Sphagnum fallax</i> .	Fraai veenmos.	LV.: A.
103. <i>Sphagnum fimbriatum</i> .	Gewimperd veenmos.	LV.: A.
104. <i>Sphagnum flexuosum</i> .	Slank veenmos.	LV.: Z.
105. <i>Sphagnum magellanicum</i> .	Hoogveenveenmos.	LV.: Z.
106. <i>Sphagnum palustre</i> .	Gewoon veenmos.	LV.: A.
107. <i>Sphagnum papillosum</i> .	Wrattig veenmos.	LV.: Z.
108. <i>Sphagnum squarrosum</i> .	Haakveenmos.	LV.: A.
109. <i>Sphagnum tenellum</i> .	Zacht veenmos.	LV.: Z.
110. <i>Syntrichia calcicola</i> . [<i>Tortula calcicolens</i>].	Klein duinsterretje.	LV.: A.
111. <i>Syntrichia intermedia</i> . [<i>Tortula intermedia</i>].	Violetsterretje. (Middelst muursterretje).	LV.: VZ.
112. <i>Syntrichia ruralis</i> var. <i>arenicola</i> . [<i>Tortula ruralis</i> var. <i>ruraliformis</i>].	Groot duinsterretje.	LV.: A.
113. <i>Tetraphis pellucida</i> .	Viertandmos.	LV.: A.
114. <i>Thuidium tamariscinum</i> .	Gewoon thujamos.	LV.: A.
115. <i>Tortula muralis</i> .	Gewoon muursterretje.	LV.: A.
116. <i>Ulota bruchii</i> .	Knotskroesmos.	LV.: A.
117. <i>Ulota crispa</i> .	Trompetkroesmos.	LV.: VZ.
118. <i>Ulota phyllantha</i> .	Broedkroesmos. (Broedkorrel-kroesmos).	LV.: VZ.
119. <i>Warnstorfia exannulata</i> . [<i>Drepanocladus exannulatus</i>].	Geveerd sikkemos.	LV.: VZ. RL.: Kw.
120. <i>Warnstorfia fluitans</i> . [<i>Drepanocladus fluitans</i>].	Vensikkemos.	LV.: A.

LEVERMOSEN [Hepaticae].

1. <i>Aneura pinguis</i> .	Echt vetmos.	LV.: A.
2. <i>Blasia pusilla</i> .	Flesjesmos.	LV.: VZ.
3. <i>Calyptogeia fissa</i> .	Moerasbuidelmos.	LV.: A.
4. <i>Calyptogeia muelleriana</i> .	Gaaf buidelmos.	LV.: A.
5. <i>Cephalozia bicuspidata</i> .	Gewoon maanmos.	LV.: A.
6. <i>Cephalozia connivens</i> .	Glanzend maanmos.	LV.: A.
7. <i>Cephalozia macrostachya</i> .	Aarmaanmos.	LV.: VZ.
8. <i>Cephaloziella hampeana</i> .	Grof draadmos.	LV.: A.
9. <i>Cephaloziella rubella</i> .	Rood draadmos.	LV.: A.
10. <i>Chiloscyphus polyanthos</i> .	Lippenmos	LV.: A.
11. <i>Cladopodiella fluitans</i> .	IJl stompmos.	LV.: VZ. RL.: Kw.
12. <i>Conocephalum conicum</i> .	Kegelmos.	LV.: A.
13. <i>Diplophyllum albicans</i> .	Nerflevermos.	LV.: A.
14. <i>Fossombronina foveolata</i> .	Grof goudkorrelmos.	LV.: A.
15. <i>Fossombronina wondraczekii</i> .	Stekel goudkorrelmos.	LV.: VZ.
16. <i>Frullanaia dilatata</i> .	Helmroestmos.	LV.: A.
17. <i>Gymnocolea inflata</i> .	Broedkelkje.	LV.: A.
18. <i>Jungermannia gracillima</i> .	Lichtrandmos.	LV.: A.
19. <i>Kurzia spec. non.det.</i>	Spinragmos spec.	LV.: VZ.
20. <i>Lophocolea bidentata</i> .	Gewoon kantmos.	LV.: A.
21. <i>Lophocolea heterophylla</i> .	Gedrongen kantmos.	LV.: A.
22. <i>Lophocolea semiteres</i> .	Gaaf kantmos. (Zuidelijk kantmos).	LV.: VZ.
23. <i>Lophozia ventricosa</i> .	Gewoon trapmos.	LV.: A.
24. <i>Marchantia polymorpha</i> .	Parapluitjesmos.	LV.: A.
25. <i>Metzgeria furcata</i> .	Bleek boomvorkje.	LV.: A.

26. <i>Nardia scalaris</i> .	Echt vleugelmoss.	LV.: A. RL.: Kw.
27. <i>Odontoschisma sphagni</i> .	Veendubbeltjesmoss.	LV.: A. RL.: Kw.
28. <i>Pallavicinea lyellii</i> .	Elzenmoss.	LV.: VZ.
29. <i>Pellia endiviifolia</i> .	Gekroesd plakkaatmoss. (Gekroesde <i>pellia</i>).	LV.: A.
30. <i>Pellia epiphylla</i> .	Gewoon plakkaatmoss. (Gewone <i>pellia</i>).	LV.: A.
31. <i>Pellia neesiana</i> .	Moerasplakkaatmoss. (Veen- <i>pellia</i>).	LV.: VZ.
32. <i>Riccia fluitans</i> .	Gewoon watervorkje.	LV.: A.

De kolom 'LV.' achter de Nederlandse naam betreft de waardering inzake de verspreiding binnen Nederland.

De eventueel opgenomen indicatie 'RL' geeft aan of betreffende soort al dan niet op de Rode Lijst is opgenomen.

Voor de betekenis van e.e.a. zie hoofdstuk: 'Toelichtingen en verklaring terminologie'.

BEHEERSADVIEZEN.

Uitgangspunten:

De Mossen vormen een zelfstandige Afdeling binnen de totale flora. Van de ca. 560 mossoorten die in Nederland voorkomen is ongeveer 50%, als in meer of mindere mate bedreigd, noodzakelijkerwijs op de Rode Lijst geplaatst. Zodoende behoren de Mossen tot de meest bedreigde plantengroepen in Nederland, waarvoor het nemen van beschermende maatregelen zeker gerechtvaardigd is.

Binnen het 'beschermingskader' dient men uitsluitend het beschermen van biotopen of de creatie daarvan als zinvol te beschouwen.

Toelichting: biotopen staan niet alleen onder druk door toedoen van menselijke activiteiten, maar ook, en dat zelfs in belangrijke mate, door het proces van de successie (natuurlijke opvolging) binnen de natuur zelf.

De navolgende adviezen zijn opgesteld in de aanname dat het SBB ook binnen de Strijbeeksche Heide streeft naar een zo groot mogelijke biodiversiteit.

Hoewel deze adviezen om voor de hand liggende redenen zijn opgesteld vanuit de bryologische optiek, is getracht strijdigheden met 'andere natuurbelangen' te vermijden.

Het eventueel daadwerkelijk uitvoeren van deze adviezen zal deels een 'conserverende' werking hebben, anderzijds veeleer een toekomstinvestering zijn.

Tenslotte: dezerzijds wordt eraan gehecht nadrukkelijk te stellen dat het uiteraard en alleen aan het SBB is te bepalen of deze adviezen uitvoerbaar zijn danwel passen in het vigerende beleid.

OPMERKING VOORAF:

Tijdens het veldwerk voor de onderhavige inventarisatie kon niet over het hoofd gezien worden dat het SBB in het recente verleden omvangrijke en ingrijpende beheersmaatregelen heeft uitgevoerd die zondermeer hebben geleid tot een duidelijk vast te stellen verrijking van veel natuuraspecten. Ook kon worden vastgesteld dat de 'aandacht' die het betreffende gebied in dit opzicht krijgt zeker nog niet beëindigd is.

Deze activiteiten, door of vanwege het SBB, genieten dezerzijds dan ook veel respect!

Het desondanks formuleren van 'beheersadviezen' wordt dezerzijds dan ook enigermate ervaren als 'spijkers op laag water zoeken'.

Het is dan ook ons verzoek navolgende 'adviezen' te beschouwen als detailaanvullingen op punten die reeds voldoende bekendheid genieten bij de Staf van de betrokken beheerseenheid.

A. Eutrofiëringsproblematiek - Waterhuishouding:

Het probleem van de eutrofiëring van vooral de vennen is binnen het SBB genoegzaam bekend. Hoewel dieper ingaan op deze problematiek hier feitelijk 'buiten de orde' valt, kan niet worden nagelaten te benadrukken dat o.i. vooral het Patersmoerven en het Goudbergven prioriteit van aandacht verdienen en dat alles in het werk gesteld zou moeten worden de huidige situatie te consolideren, zo mogelijk te verbeteren en dit liefst op een zo kort mogelijke termijn.

a. Patersmoerven:

Het instromende eutroof oppervlaktewater is hoofdzakelijk afkomstig van de maisakker aan de oostzijde. Afwatering middels een te graven afwateringsgreppel/sloot tussen betreffende akker en het 'ven-complex' zou 'n mogelijke oplossing kunnen zijn.

Voorts is enige 'vernatting' van het broekbosdeel o.i. zeer wenselijk, hetgeen eenvoudig te bereiken is door het afwateringspeil iets te verhogen. (De inmiddels (sept. 2003) in de afvoersloot geplaatste stuw zal dit vrijwel zeker bewerkstelligen).

De natuurlijke (kringloop)eutrofiëring van ven en broekbosbodem zou gestagneerd kunnen worden door de kruidenopslag (braam, riet, brandnetels e.d.) sterk te decimeren en het dode materiaal daarvan te verwijderen. Zulks dan bij voorkeur op een tijdstip voor de zaadzetting van betreffende planten.

Tenslotte zou de zeer nutriëntenrijke 'schoningsbagger' afkomstig uit de Strijbeeksche Beek, bij voorkeur niet op de plaatselijke oever gedeponeerd moeten worden maar elders, (zie: Maaiselhopen).

b. Goudbergven:

Ven en het oeverbereik hiervan genieten reeds grote beheersaandacht hetgeen zondermeer zeer fraaie resultaten heeft opgeleverd. Vastgesteld werd evenwel dat op grote delen van de 'oever' de heidestruiken inmiddels weer aan de forse kant zijn. Het in de nabije toekomst maaien en meer open

maken van een gedeelte van dit terreindeel is raadzaam. De huidige soortenrijke flora zal daar zeker wel bij varen. Indien zulks zal worden nagelaten is er sprake van 'verlanding' hetgeen de verdwijning van een aantal soorten vrijwel zeker tot gevolg zal hebben.

Voorts is er een klein deel (kwelplek) waar sprake is van vergrassing (Pijpenstrootje). Verwijdering hiervan is wenselijk, zo mogelijk te volgen door inplanting terplekke van 'passende' struiken (bijvoorbeeld Gagel) teneinde beschaduwing te bereiken hetgeen de verdere Molinea-ontwikkeling vermoedelijk zal remmen/voorkomen.

B. Boom- en Struikbestand:

Het boom/struikbestand van het natuurgebied de Strijbeeksche Heide is redelijk gemêleerd maar wilg spec., de Gewone vlier, Sambucus nigra en de Gewone es, Fraxinus excelsior zijn hierin ronduit schaars.

De epifytische mosflora is aangewezen op bomen en/of struiken en al naar gelang de mossoort zelfs op specifieke groepen daarvan. Dat wil zeggen: er zijn mossen die bomen/struiken met een basische, gebufferde schors, een neutrale tot licht zure of een uitgesproken zure schors nodig hebben om te kunnen gedijen.

Nu zijn het met name de bomen/struiken met een basische schors die in Nederland vaak de groeiplaats vormen van zeldzame tot zeer zeldzame mossoorten. Tot die boomsoorten behoren zeker de Gewone vlier en de Gewone es en in iets mindere mate wilg-soorten die overigens een neutrale tot licht zure schors bezitten.

Voor wat betreft het onderhavige gebied is het dus wenselijk genoemde boomsoorten te handhaven/beschermen en spontane opslag van vooral struikvormige wilgen, bijvoorbeeld op venoevers of beter delen daarvan, niet te verhinderen.

Met het oog op een toekomstig rijkere epifytische mosflora zou voorts overwogen kunnen worden om op een aantal, niet al te droge plaatsen, bijvoorbeeld slootkanten e.d., kleine groepjes van de Gewone es aan te planten.

Elzen, eiken, berken en beuken zijn bomen met een uitgesproken zure schors en zodoende belangrijk voor de acidofiele epifytische soorten onder de mossen. Deze boom/struiksoorten zijn evenwel in ruime mate vertegenwoordigd binnen het gebied.

Met betrekking tot naaldbomen zouden alleen percelen met spar en lariks een rol van enige betekenis kunnen spelen voor de bryoflora, mits de betreffende percelen dan niet al te open en niet (sterk) vergrast zouden zijn. Dergelijke percelen ontbreken evenwel binnen het onderhavige gebied. Percelen met Grove den zijn van ondergeschikt belang in deze.

C. Beton-/baksteen objecten e.d.:

Omdat natuurlijke rotsen/natuursteen nagenoeg geheel ontbreken in Nederland is de hier voorkomende lithofytische mosflora vrijwel geheel aangewezen op 'kunstwerken'. Derhalve zijn in de urbane omgeving lithofyten gewoonlijk goed vertegenwoordigd. Binnen natuurgebieden zijn de 'kunstwerken' beperkt tot duikers, sluisjes, brugdelen, afrasterpalen, baksteenobjecten, eternit-daken e.d.

Hoewel beperkt van 'omvang' dragen de hierop groeiende mossoorten, ook binnen de Strijbeeksche Heide, wezenlijk bij aan de soortendiversiteit. Het zal dan ook duidelijk zijn dat het handhaven van dergelijke substraten zonder meer belangrijk is.

D. Maaiselhopen:

Maaisel en/of schraapsel afkomstig uit het natuurgebied zou bij voorkeur op bepaalde plaatsen (liefst terreindepressies) binnen het gebied op hopen moeten worden gedeponeerd. Afgezien van het kostenbesparend effect zijn dergelijke hopen van belang voor een groot aantal organismen, waaronder kleine zoogdieren en reptielen wel het meest tot de verbeelding spreken.

Elders in Midden-Brabant heeft men al enige jaren ervaring met een dergelijke gang van zaken en gebleken is dat ze menig natuurliefhebber ware 'Fundgruben' zijn. Vooral mycologen hebben hierop al menige zeldzame soort (vooral ascomyceten) aangetroffen.

E. Overige adviezen:

Elders in dit rapport zijn, op daarvoor relevante plaatsen, detailadviezen en/of toelichtingen verwoord met betrekking tot specifieke bryologische aspecten. Eventuele belangstelling hiervoor noopt de lezer dan wel tot kennisname van het geheel, hetgeen overigens wel zal bijdragen aan de verduidelijking van de grote natuurwaarde van het betrokken gebied.

STRIJBEESCHE HEIDE OPGAVE PER KM VAK.

1. KM-vak 114-389. Goudberg; broekbos aan Strijbeesche Beek en 'Patersmoerven'.
Opnamedata: 3/12, 20/12 2002. 21/3 en 13/4 2003.

BLADMOSSEN [Musci].

1. <i>Amblystegium serpens</i> . F.	Gewoon pluisdraadmos.
2. <i>Atrichum undulatum</i> .	Groot rimpelmos.
3. <i>Aulacomnium androgynum</i> .	Gewoon knopjesmos.
4. <i>Brachythecium rivulare</i> . F.H.	Beekdikkopmos.
5. <i>Brachythecium rutabulum</i> . F.	Gewoon dikkopmos.
6. <i>Brachythecium salebrosum</i> . F.H.	Glad dikkopmos.
7. <i>Bryum argenteum</i> .	Zilvermos.
8. <i>Bryum capillare</i> .	Gedraaid knikmos.
9. <i>Calliergon cordifolium</i> . F.H.	Hartbladig puntmos.
(Hartbladig nerf-puntmos).
10. <i>Calliergonella cuspidata</i> .	Gewoon puntmos.
11. <i>Campylopus introflexus</i> .	Grijs kronkelsteeltje.
12. <i>Campylopus pyriformis</i> .	Breekblaadje.
13. <i>Ceratodon purpureus</i> .	Gewoon purpersteeltje.
14. <i>Cryphaea heteromalla</i> . F.	Vliermos.
15. <i>Dicranella heteromalla</i> . F.	Gewoon pluisjesmos.
16. <i>Dicranoweisia cirrata</i> . F.	Gewoon sikkelsterretje.
17. <i>Dicranum montanum</i> .	Bossig gaffeltandmos.
18. <i>Dicranum scoparium</i> .	Gewoon gaffeltandmos.
19. <i>Dicranum tauricum</i> . H.	Bros gaffeltandmos.
20. <i>Eurhynchium praelongum</i> . H.	Fijn laddermos.
21. <i>Eurhynchium speciosum</i> .	Moerassnavelmos.
22. <i>Fissidens bryoides</i> . F.H.	Gezoomd vedermos.
23. <i>Fissidens taxifolius</i> .	Kleivedermos.
24. <i>Funaria hygrometrica</i> . H.	Gewoon krulmos.
25. <i>Hypnum cupressiforme</i> . s.l. F.	Gewoon klauwtjesmos.
26. <i>Hypnum jutlandicum</i> .	Heideklauwtjesmos.
27. <i>Isoetecium myosuroides</i> . H.	Knikkend palmpjesmos.
28. <i>Leptodictyum riparium</i> .
[<i>Amblystegium riparium</i>].	Beekmos.
29. <i>Mnium hornum</i> . F.H.	Gewoon sterrenmos.
30. <i>Orthodontium lineare</i> . F.	Geelsteeltje.
31. <i>Orthotrichum affine</i> . F.H.	Gewone haarmuts.
32. <i>Orthotrichum diaphanum</i> . F.	Grijze haarmuts.
33. <i>Orthotrichum lyellii</i> .	Broedknophaarmuts.
34. <i>Physcomitrium pyriforme</i> . F.H.	Gewoon knikkertjesmos.
35. <i>Plagiomnium affine</i> . H.	Rond boogsterrenmos.
(Rondbladig boogsterrenmos).
36. <i>Plagiomnium ellipticum</i> . H. (M.S.*)	Stompbladig boogsterrenmos.
37. <i>Plagiomnium medium</i> . F.H.	Bergboogsterrenmos.
38. <i>Plagiomnium rostratum</i> . H.	Gesnaveld boogsterrenmos.
39. <i>Plagiomnium undulatum</i> . H.	Gerimpeld boogsterrenmos.
40. <i>Plagiothecium denticulatum</i> var. <i>undulatum</i> . H.	Glanzend platmos.
41. <i>Plagiothecium laetum</i> .	Krom platmos (Klein platmos).
42. <i>Plagiothecium nemorale</i> .	Groot platmos.
43. <i>Platygyrium repens</i> . H.	Kwastjesmos.
44. <i>Pleurozium schreberi</i> .	Bronsmos.
45. <i>Pohlia bulbifera</i> . H.	Bolletjespeermos.
46. <i>Pohlia nutans</i> .	Gewoon peermos.
47. <i>Polytrichum commune</i> .	Gewoon haarmos.

48. <i>Polytrichum commune</i> var. <i>fastigiatum</i> .	Geen Ned. naam.
49. <i>Polytrichum formosum</i> .	Fraai haarmos.
50. <i>Pseudoscleropodium purum</i> .	Groot laddermos.
51. <i>Pseudotaxiphyllum elegans</i> . H. [<i>Isopterygium elegans</i>].	Gewoon pronkmos.
52. <i>Rhizomnium punctatum</i> . H.	Gewoon viltsterrenmos.
53. <i>Rhynchostegium confertum</i> . F.H.	Boomsnavelmos.
54. <i>Rhytidiadelphus squarrosus</i> .	Gewoon haakmos.
55. <i>Sphagnum fallax</i> .	Fraai veenmos.
56. <i>Sphagnum fimbriatum</i> .	Gewimperd veenmos.
57. <i>Sphagnum flexuosum</i> . H.	Slank veenmos.
58. <i>Sphagnum palustre</i> .	Gewoon veenmos.
59. <i>Sphagnum squarrosus</i> .	Haakveenmos.
60. <i>Tetraphis pellucida</i> .	Viertandmos.
61. <i>Ulota bruchii</i> . F.H.	Knotskroesmos.
62. <i>Ulota crispa</i> . F.H.	Trompetkroesmos.
63. <i>Ulota phyllantha</i> . H.	Broedkroesmos. (Broedkorrel-kroesmos).

*) Materiaal in herbarium M. Smulders te Best.

LEVERMOSSEN [Hepaticae].

1. <i>Calypogeia fissa</i> .	Moerasbuidelmos.
2. <i>Chiloscyphus polyanthus</i> . H.	Lippenmos.
3. <i>Frullania dilatata</i> . H.	Helmroestmos.
4. <i>Lophocolea bidentata</i> .	Gewoon kantmos.
5. <i>Lophocolea heterophylla</i> .	Gedrongen kantmos.
6. <i>Marchantia polymorpha</i> .	Parapluitjesmos.
7. <i>Metzgeria furcata</i> .	Bleek boomvorkje.
8. <i>Pellia epiphylla</i> . F.	Gewoon plakkaatmos. (Gewone pellia).
9. <i>Pellia neesiana</i> . F.H.	Moerasplakkaatmos. (Veen-pellia).

2. KM-vak: 115-389. Grazen (west en noord).
Opnamedata: 26/2, 26/3 en 9/4 2003.

BLADMOSSEN [Musci].

1. <i>Amblystegium serpens</i> . F.	Gewoon pluisdraadmos.	A3.
2. <i>Atrichum tenellum</i> . H.	Klein rimpelmos.	A3.
3. <i>Atrichum undulatum</i> . F.	Groot rimpelmos.	A3.
4. <i>Aulacomnium androgynum</i> .	Gewoon knopjesmos.	A3.
5. <i>Aulacomnium palustre</i> . H.	Roodviltmos.	A1.
6. <i>Barbula convoluta</i> .	Gewoon smaragdsteeltje.	A2.
7. <i>Barbula unguiculata</i> . H.	Kleismaragdsteeltje.	A2.
8. <i>Brachythecium albicans</i> .	Bleek dikkopmos.	A3.
9. <i>Brachythecium rutabulum</i> . F.	Gewoon dikkopmos.	A3.
10. <i>Brachythecium salebrosum</i> . H.	Glad dikkopmos.	A1.
11. <i>Bryum argenteum</i> .	Zilvermos.	A3.
12. <i>Bryum capillare</i> .	Gedraaid knikmos.	A3.
13. <i>Bryum pallens</i> . H.	Rood knikmos.	A2.
14. <i>Bryum rubens</i> .	Roodknolknikmos.	A3.
15. <i>Calliergon cordifolium</i> . F.H.	Hartbladig puntmos. (Hartbladig nerf-puntmos).	A3.
16. <i>Calliergonella cuspidata</i> .	Gewoon puntmos.	A3.
17. <i>Campylopus introflexus</i> .	Grijs kronkelsteeltje.	A3.
18. <i>Campylopus pyriformis</i> .	Breekblaadje.	A3.
19. <i>Ceratodon purpureus</i> . F.	Purpersteeltje.	A3.
20. <i>Dicranella heteromalla</i> . F.	Gewoon pluisjesmos.	A3.
21. <i>Dicranoweisia cirrata</i> . F.	Gewoon sikkelsterretje.	A3.
22. <i>Dicranum scoparium</i> .	Gewoon gaffeltandmos.	A3.
23. <i>Dicranum tauricum</i> . H.	Bros gaffeltandmos.	A1.
24. <i>Drepanocladus polygamus</i> . H. [<i>Campylium polygamum</i>].	Goudsikkelmos. (Gewoon goudmos).	A2.
25. <i>Eurhynchium hians</i> . H.	Kleisnavelmos.	A2.
26. <i>Eurhynchium praelongum</i> .	Fijn laddermos.	A3.
27. <i>Eurhynchium striatum</i> .	Geplooid snavelmos.	A2.
28. <i>Grimmia pulvinata</i> . F.	Gewoon muisjesmos.	A3.
29. <i>Hypnum andoi</i> . H. [<i>Hypnum cupressiforme</i> var. <i>mammilatum</i>].	Bosklauwtjesmos.	A2.
30. <i>Hypnum cupressiforme</i> . F.	Gewoon klauwtjesmos.	A3.
31. <i>Hypnum cupressiforme</i> var. <i>resupinatum</i> . H.	Geen Ned. naam.	A1.
32. <i>Hypnum jutlandicum</i> . H.	Heideklauwtjesmos.	A3.
33. <i>Leptodictyum riparium</i> . F. [<i>Amblystegium riparium</i>].	Beekmos.	A3.
34. <i>Leucobryum glaucum</i> .	Kussentjesmos.	A3.
35. <i>Mnium hornum</i> .	Gewoon sterrenmos.	A3.
36. <i>Orthodontium lineare</i> . F.	Geelsteeltje.	A3.
37. <i>Orthotrichum affine</i> . F.H.	Gewone haarmuts.	A3.
38. <i>Orthotrichum anomalum</i> . F.	Gesteelde haarmuts.	A3.
39. <i>Orthotrichum diaphanum</i> . F.	Grijze haarmuts.	A3.
40. <i>Ortotrichum lyellii</i> . H.	Broedhaarmuts. (Broedknop-haarmuts).	A2.
41. <i>Philonotis fontana</i> . H.	Beekstaartjesmos.	A3.
42. <i>Physcomitrium pyriforme</i> . F.H.	Gewoon knikkertjesmos.	A3.
43. <i>Plagiomnium affine</i> . H.	Rond boogsterrenmos. (Rondbladig boogsterrenmos).	A3.
44. <i>Plagiomnium undulatum</i> .	Gerimpels boogsterrenmos.	A2.
45. <i>Plagiothecium denticulatum</i> var. <i>undulatum</i> . F.H.	Glanzend platmos.	A2.
46. <i>Plagiothecium laetum</i> .	Krom platmos (Klein platmos).	A3.

47. <i>Plagiothecium laetum</i> fo. <i>curvifolium</i> . [<i>Plagiothecium curvifolium</i>].	Klein platmos geklauwde vorm.	A2.
48. <i>Pleurozium schreberi</i> .	Bronsmos.	A3.
49. <i>Pogonatum aloides</i> . H.	Gewone viltmuts.	A1.
50. <i>Pohlia annotina</i> .	Gewoon broedpeermos.	A2.
51. <i>Pohlia bulbifera</i> . H.	Bolletjespeermos.	A2.
52. <i>Pohlia nutans</i> . F.	Gewoon peermos.	A3.
53. <i>Polytrichum commune</i> . H.	Gewoon haarmos.	A1.
54. <i>Polytrichum formosum</i> . F.	Fraai haarmos.	A3.
55. <i>Polytrichum juniperinum</i> .	Zandhaarmos.	A2.
56. <i>Pseudoscleropodium purum</i> .	Groot laddermos.	A3.
57. <i>Pseudotaxiphyllum elegans</i> . [<i>Isopterygium elegans</i>].	Gewoon pronkmos.	A3.
58. <i>Rhynchostegium confertum</i> .	Boomsnavelmos.	A3.
59. <i>Rhytidiadelphus squarrosus</i> .	Gewoon haakmos.	A3.
60. <i>Sphagnum cuspidatum</i> . H.	Waterveenmos.	A2.
61. <i>Sphagnum denticulatum</i> . H.	Geoord veenmos.	A3.
62. <i>Thuidium tamariscinum</i> . H.	Gewoon thujamos.	A2.
63. <i>Tortula muralis</i> . F.	Gewoon muursterretje.	A3.
64. <i>Ulota bruchii</i> . F.H.	Knotskroesmos.	A2.
65. <i>Ulota crispa</i> . F.H.	Trompetkroesmos.	A1.

LEVERMOSSEN [*Hepaticae*].

1. <i>Blasia pusilla</i> .	Flesjesmos.	A2.
2. <i>Calypogeia fissa</i> . F.H.	Moerasbuidelmos.	A2.
3. <i>Calypogeia muelleriana</i> .	Gaaf buidelmos.	A3.
4. <i>Cephalozia bicuspidata</i> . H.	Gewoon maanmos.	A2.
5. <i>Diplophyllum albicans</i> . F.H.	Nerflevermos.	A3.
6. <i>Frullania dilatata</i> . H.	Helmroestmos.	A2.
7. <i>Lophocolea bidentata</i> .	Gewoon kantmos.	A2.
8. <i>Lophocolea heterophylla</i> .	Gedrongen kantmos.	A3.
9. <i>Lophocolea semiteres</i> .	Gaaf kantmos. (Zuidelijk kantmos).	A2.
10. <i>Marchantia polymorpha</i> .	Parapluitjesmos.	A3.
11. <i>Pellia epiphylla</i> . F.H.	Gewoon plakkaatmos. (Gewone <i>pellia</i>).	A3.

3. KM-vak 114-390. Goudberg/Goudbergven en omgeving.
 Opnamedata: 25/5 2002 (verkenning), 19/11, 30/11, 3/12 2002.
 15/1, 21/3, 13/4 en 11/6 2003.

BLADMOSSEN [Musci].

1. <i>Amblystegium serpens.</i>	Gewoon pluisdraadmos.
2. <i>Atrichum tenellum.</i>	Klein rimpelmos.
3. <i>Atrichum undulatum.</i> F.	Groot rimpelmos.
4. <i>Aulacomnium androgynum.</i>	Gewoon knopjesmos.
5. <i>Aulacomnium palustre.</i>	Roodviltmos.
6. <i>Brachythecium mildeanum.</i> H.	Moerasdikkopmos.
(Kwelmoeras-dikkopmos).
7. <i>Brachythecium rutabulum.</i> F.H.	Gewoon dikkopmos.
8. <i>Bryum argenteum.</i>	Zilvermos.
9. <i>Bryum barnesii.</i> H.	Geelkorrelknikmos.
(Geel korreltjes-knikmos).
10. <i>Bryum capillare.</i>	Gedraaid knikmos.
11. <i>Bryum pallens.</i>	Rood knikmos.
12. <i>Bryum rubens.</i>	Rood knolknikmos s.l.
(Rood knolletjes-knikmos).
13. <i>Calliergon cordifolium.</i>	Hartbladig puntmos.
(Hartbladig nerf-puntmos).
14. <i>Calliergon stramineum.</i> H.	Sliertmos.
15. <i>Campylopus flexuosus.</i>	Boskronkelsteeltje.
16. <i>Campylopus introflexus.</i>	Grijs kronkelsteeltje.
17. <i>Campylopus pyriformis.</i> F.H.	Breekblaadje.
18. <i>Ceratodon purpureus.</i> F.	Gewoon purpersteeltje.
19. <i>Dicranella heteromalla.</i> F.	Gewoon plujsjesmos.
20. <i>Dicranoweisia cirrata.</i> F.	Gewoon sikkelderretje.
21. <i>Dicranum montanum.</i> H.	Bossig gaffeltandmos.
22. <i>Dicranum scoparium.</i>	Gewoon gaffeltandmos.
23. <i>Dicranum tauricum.</i>	Bros gaffeltandmos.
24. <i>Drepanocladus aduncus.</i> H.	Moerassikkelmos
(Gewoon sikkelmos).
25. <i>Eurhynchium praelongum.</i>	Fijn laddermos.
26. <i>Funaria hygrometrica.</i> F.H.	Gewoon krulmos.
27. <i>Grimmia pulvinata.</i> F.	Gewoon muisjesmos.
28. <i>Herzogiella seligeri.</i> F.	Geklauwd pronkmos.
29. <i>Hypnum cupressiforme.</i> F.	Gewoon klauwtjesmos.
30. <i>Hypnum jutlandicum.</i> H.	Heideklauwtjesmos.
31. <i>Leptobryum pyriforme.</i>	Slankmos.
32. <i>Leptodictyum riparium.</i>
[<i>Amblystegium riparium</i>].	Beekmos.
33. <i>Mnium hornum.</i>	Gewoon sterrenmos.
34. <i>Orthodontium lineare.</i> F.	Geelsteeltje.
35. <i>Orthotrichum affine.</i> F.	Gewone haarmuts.
36. <i>Orthotrichum diaphanum.</i> F.H.	Grijze haarmuts.
37. <i>Plagiothecium denticulatum</i> var. <i>denticulatum.</i>	Glanzend platmos.
38. <i>Plagiothecium denticulatum</i> var. <i>undulatum.</i> F.H.	Glanzend platmos.
39. <i>Plagiothecium laetum.</i> F.	Krom platmos (Klein platmos).
40. <i>Pleurozium schreberi.</i>	Bronsmos.
41. <i>Pohlia annotina.</i>	Gewoon broedpeerms.
(Gewoon broedknop-peerms).
42. <i>Pohlia lescuriana.</i> H.	Roodknolpeerms.
(Rood knolletjes-peerms).
43. <i>Pohlia nutans.</i> F.	Gewoon peerms.

44. <i>Polytrichum commune</i> . F.H.	Gewoon haarmos.
45. <i>Polytrichum commune</i> var. <i>minus</i> . H.	(Geen Ned. naam).
46. <i>Polytrichum formosum</i> . F.	Fraai haarmos.
47. <i>Polytrichum juniperinum</i> . F.H.	Echt zandhaarmos.
(Zand-haarmos).
48. <i>Polytrichum longisetum</i> . F.	Gerand haarmos.
49. <i>Polytrichum piliferum</i> .	Ruig haarmos.
50. <i>Polytrichum uliginosum</i> . H.	(Geen Ned. naam).
51. <i>Pseudoscleropodium purum</i> .	Groot laddermos.
52. <i>Pseudotaxiphyllum elegans</i> .
[<i>Isopterygium elegans</i>].	Gewoon pronkmos.
53. <i>Rhizomnium punctatum</i> .	Gewoon viltsterrenmos.
54. <i>Rhynchostegium confertum</i> . F.H.	Boomsnavelmos.
55. <i>Rhytidiadelphus squarrosus</i> .	Gewoon haakmos.
56. <i>Schistidium apocarpum</i> . s.l. F.	Gewoon achterlichtmos.
57. <i>Sphagnum compactum</i> . H.	Kussentjesveenmos.
58. <i>Sphagnum cuspidatum</i> . F.H.	Waterveenmos.
59. <i>Sphagnum denticulatum</i> . H.	Geoord veenmos.
60. <i>Sphagnum fallax</i> . H.	Fraai veenmos.
61. <i>Sphagnum fimbriatum</i> . H.	Gewimperd veenmos.
62. <i>Sphagnum magellanicum</i> . H.	Hoogveenveenmos.
63. <i>Sphagnum palustre</i> . H.	Gewoon veenmos.
64. <i>Sphagnum papillosum</i> . H.	Wrattig veenmos.
65. <i>Sphagnum squarrosum</i> . H.	Haakveenmos.
66. <i>Sphagnum tenellum</i> . F.H.	Zacht veenmos.
67. <i>Tetraphis pellucida</i> . F.H.	Viertandmos.
68. <i>Thuidium tamariscinum</i> .	Gewoon thujamos.
69. <i>Totula muralis</i> . F.	Gewoon muursterretje.
(Gewoon muurmos).
70. <i>Ulota bruchii</i> . F.H.	Knotskroesmos.
71. <i>Ulota crispa</i> . F.H.	Trompetkroesmos.
72. <i>Warnstorfia exannulata</i> . H.
[<i>Drepanocladus exannulatus</i>].	Geveerd sikkelmos.
73. <i>Warnstorfia fluitans</i> . H.
[<i>Drepanocladus fluitans</i>].	Vensikkelmos.

LEVERMOSSEN [Hepaticae].

1. <i>Blasia pusilla</i> . H.	Flesjesmos.
2. <i>Calypogeia fissa</i> . H.	Moerasbuidelmos.
3. <i>Calypogeia muelleriana</i> .	Gaaf buidelmos.
4. <i>Cephalozia bicuspidata</i> . H.	Gewoon maanmos.
5. <i>Cephalozia connivens</i> . F.H.	Glanzend maanmos.
6. <i>Cephalozia macrostachya</i> . H. (M.S. *)	Aarmaanmos.
7. <i>Cephaloziella rubella</i> . H.	Rood draadmos.
8. <i>Cladopodiella fluitans</i> . H.	IJl stompmos.
9. <i>Fossombronina foveolata</i> . F. (Kweek).	Grof goudkorrelmos.
10. <i>Gymnocolea inflata</i> .	Broedkelkje.
11. <i>Kurzia spec.non.det.</i> H.	Spinragmos.
12. <i>Lophocolea bidentata</i> . H.	Gewoon kantmos.
13. <i>Lophocolea heterophylla</i> .	Gedrongen kantmos.
14. <i>Lophocolea semiteres</i> .	Gaaf kantmos.
(Zuidelijk kantmos).
15. <i>Lophozia ventricosa</i> . H.	Gewoon trapmos.
16. <i>Metzgeria furcata</i> . H.	Bleek boomvorkje.
17. <i>Odontoschisma sphagni</i> . H.	Veendubbeltjesmos.

18. *Pallavicinia lyellii*. H.
19. *Pellia endiviifolia*.
20. *Pellia epiphylla*.
21. *Pellia neesiana*. F.H.
22. *Riccia fluitans*.

Elzenmos. ($\sigma\sigma$ -planten).
Gekroesd plakkaatmos.
(Gekroesde pellia).
Gewoon plakkaatmos.
(Gewone pellia).
Moerasplakkaatmos.
(Veen-pellia).
Gewoon watervorkje.

*) Materiaal in herbarium M. Smulders te Best.

4. KM-vak:115-390. Zwarte Goor en Langven-zuid.
Opnamedata: 30/11 en 20/12 2002,
15/1, 12/2 en 26/2 2003.

BLADMOSSEN [Musci].

1. <i>Amblystegium serpens</i> . F.	Gewoon pluisdraadmos.
2. <i>Atrichum tenellum</i> .	Klein rimpelmos.
3. <i>Atrichum undulatum</i> . F.	Groot rimpelmos.
4. <i>Aulacomnium androgynum</i> .	Gewoon knopjesmos.
5. <i>Barbula convoluta</i> .	Gewoon smaragdsteeltje.
6. <i>Brachythecium albicans</i> .	Bleek dikkopmos.
7. <i>Brachythecium rutabulum</i> . F.	Gewoon dikkopmos.
8. <i>Bryum argenteum</i> .	Zilvermos.
9. <i>Bryum capillare</i> . F.	Gedraaid knikmos.
10. <i>Bryum rubens</i> . H.	Roodknolknikmos.
11. <i>Calliergonella cuspidata</i> .	Gewoon puntmos.
12. <i>Campylopus flexuosus</i> .	Boskronkelsteeltje.
13. <i>Campylopus introflexus</i> . F.H.	Grijs kronkelsteeltje.
14. <i>Campylopus pyriformis</i> .	Breekblaadje.
15. <i>Ceratodon purpureus</i> . F.	Purpersteeltje.
16. <i>Cryphaea heteromalla</i> . F.	Vliermos.
17. <i>Dicranella heteromalla</i> . F.	Gewoon plujsjesmos.
18. <i>Dicranoweisia cirrata</i> . F.	Gewoon sikkelsterretje.
19. <i>Dicranum montanum</i> .	Bossig gaffeltandmos.
20. <i>Dicranum scoparium</i> . H.	Gewoon gaffeltandmos.
21. <i>Eurhynchium praelongum</i> .	Fijn laddermos.
22. <i>Eurhynchium speciosum</i> . H.	Moerassnavelmos.
23. <i>Eurhynchium striatum</i> .	Geplooid snavelmos.
24. <i>Funaria hygrometrica</i> .	Gewoon krulmos.
25. <i>Grimmia pulvinata</i> . F.	Gewoon muisjesmos.
26. <i>Hypnum cupressiforme</i> . F.H.	Gewoon klauwtjesmos.
27. <i>Hypnum jutlandicum</i> .	Heideklauwtjesmos.
28. <i>Leptodictyum riparium</i> . F.
[<i>Amblystegium riparium</i>].	BEEKmos.
29. <i>Leucobryum glaucum</i> .	Kussentjesmos.
30. <i>Mnium hornum</i> . F.	Gewoon sterrenmos.
31. <i>Orthodontium lineare</i> . F.	Geelsteeltje.
32. <i>Orthotrichum affine</i> . F.	Gewone haarmuts.
33. <i>Orthotrichum anomalum</i> . F.H.	Gesteelde haarmuts.
34. <i>Orthotrichum consimile</i> . F.H.	Vierhaarmuts. A1.
35. <i>Orthotrichum diaphanum</i> . F.H.	Grijze haarmuts.
36. <i>Orthotrichum lyellii</i> . H.	Broedhaarmuts.
(Broedknop-haarmuts).
37. <i>Orthotrichum pulchellum</i> . F.H.	Gekroesde haarmuts.
38. <i>Plagiothecium denticulatum</i> .	Glanzend platmos.
39. <i>Plagiothecium denticulatum</i> var. <i>denticulatum</i> .	Glanzend platmos.
40. <i>Plagiothecium laetum</i> . F.	Krom platmos (Klein platmos).
41. <i>Plagiothecium undulatum</i> .	Gerimpeld platmos.
42. <i>Pleurozium schreberi</i> .	Bronsmos.
43. <i>Pohlia annotina</i> .	Gewoon broedpeermos.
(Gewoon broedknop-peermos).
44. <i>Pohlia nutans</i> . F.	Gewoon peermos.
45. <i>Polytrichum commune</i> . H.	Gewoon haarmos.
46. <i>Polytrichum commune</i> var. <i>minus</i> . H.	Geen Nederlandse naam.
47. <i>Polytrichum formosum</i> . F.	Fraai haarmos.
48. <i>Polytrichum juniperinum</i> .	Zandhaarmos.

49. <i>Polytrichum longisetum</i> .	Gerand haarmos.
50. <i>Polytrichum piliferum</i> .	Ruig haarmos.
51. <i>Pseudoscleropodium purum</i> .	Groot laddermos.
52. <i>Pseudotaxiphyllum elegans</i> .
<i>Isopterygium elegans</i>].	Gewoon pronkmos.
53. <i>Rhynchostegium confertum</i> . F.	Boomsnavelmos.
54. <i>Rhytidiadelphus squarrosus</i> .	Gewoon haakmos.
55. <i>Schistidium apocarpum</i> . s.l. F.H.	Gewoon achterlichtmos.
56. <i>Sphagnum compactum</i> . H.	Kussentjesveenmos.
57. <i>Sphagnum cuspidatum</i> . H.	Waterveenmos.
58. <i>Sphagnum denticulatum</i> . H.	Geoord veenmos.
59. <i>Sphagnum fimbriatum</i> . H.	Gewimperd veenmos.
60. <i>Syntrichia calcicola</i> . H.	Klein duinsterretje.
61. <i>Tetraphis pellucida</i> . F.	Viertandmos.
62. <i>Thuidium tamariscinum</i> . H.	Gewoon thujamos.
63. <i>Tortula muralis</i> . F.	Gewoon muursterretje.
(Gewoon muurmos).
64. <i>Ulota bruchii</i> . F.H.	Knotskroesmos.
65. <i>Ulota crispa</i> . F.H.	Trompetkroesmos.
66. <i>Ulota phyllantha</i> . H.	Broedkroesmos.
(Broedkorrel-kroesmos).
67. <i>Warnstorfia fluitans</i> .
[<i>Drepanocladus fluitans</i>].	Vensikkelmos.

LEVERMOSSEN [Hepaticae].

1. <i>Calypogeia fissa</i> .	Moerasbuidelmos.
2. <i>Calypogeia muelleriana</i> . H.	Gaaf buidelmos.
3. <i>Diplophyllum albicans</i> . H.	Nerflevermos.
4. <i>Frullania dilatata</i> . H.	Helmroestmos.
5. <i>Lophocolea bidentata</i> .	Gewoon kantmos.
6. <i>Lophocolea heterophylla</i> .	Gedrongen kantmos.
7. <i>Lophocolea semiteres</i> . H.	Gaaf kantmos.
(Zuidelijk kantmos).
8. <i>Marchantia polymorpha</i> .	Parapluutjesmos.
9. <i>Metzgeria furcata</i> . H.	Bleek boomvorkje.
10. <i>Pellia epiphylla</i> .	Gewoon plakkaatmos.
(Gewone pellia).

5. KM-vak: 116-390. Ginderdoor-west.
Opnamedatum: 26/3 2003.

BLADMOSSEN [Musci].

1. <i>Amblystegium serpens.</i>	Gewoon pluisdraadmos.	A1.
2. <i>Atrichum undulatum.</i> F.	Groot rimpelmos.	A3.
3. <i>Aulacomnium androgynum.</i>	Gewoon knopjesmos.	A3.
4. <i>Brachythecium rutabulum.</i> F.	Gewoon dikkopmos.	A3.
5. <i>Bryum argenteum.</i>	Zilvermos.	A2.
6. <i>Bryum capillare.</i> F.	Gedraaid knikmos.	A3.
7. <i>Bryum rubens.</i>	Roodknolknikmos.	A3.
8. <i>Campylopus flexuosus.</i>	Boskronkelsteeltje.	A2.
9. <i>Campylopus introflexus.</i>	Grijs kronkelsteeltje.	A3.
10. <i>Campylopus pyriformis.</i> F.H.	Breekblaadje.	A3.
11. <i>Ceratodon purpureus.</i>	Purpersteeltje.	A3.
12. <i>Dicranella heteromalla.</i> F.	Gewoon pluisjesmos.	A3.
13. <i>Dicranoweisia cirrata.</i> F.	Gewoon sikkelsterretje.	A3.
14. <i>Dicranum montanum.</i> H.	Bossig gaffeltandmos.	A1.
15. <i>Dicranum scoparium.</i>	Gewoon gaffeltandmos.	A3.
16. <i>Eurhynchium praelongum.</i>	Fijn laddermos.	A3.
17. <i>Funaria hygrometrica.</i> F.	Gewoon krulmos.	A2.
18. <i>Grimmia pulvinata.</i> F.	Gewoon muisjesmos.	A3.
19. <i>Hypnum andoi.</i> H. [<i>Hypnum cupressiforme</i> var. <i>mammilatum</i>].	Bosklauwtjesmos.	A2.
20. <i>Hypnum cupressiforme.</i> F.	Gewoon klauwtjesmos.	A3.
21. <i>Hypnum jutlandicum.</i>	Heideklauwtjesmos.	A3.
22. <i>Mnium hornum.</i>	Gewoon sterrenmos.	A2.
23. <i>Orthodontium lineare.</i> F.H.	Geelsteeltje.	A3.
24. <i>Orthotrichum anomalum.</i> F.H.	Gesteelde haarmuts.	A3.
25. <i>Orthotrichum diaphanum.</i> F.	Grijze haarmuts.	A3.
26. <i>Plagiothecium denticulatum</i> var. <i>denticulatum.</i> F.H.	Glanzend platmos.	A2.
27. <i>Plagiothecium laetum.</i>	Krom platmos (Klein platmos).	A1.
28. <i>Pohlia nutans.</i>	Gewoon peermos.	A3.
29. <i>Polytrichum formosum.</i>	Fraai haarmos.	A3.
30. <i>Pseudoscleropodium purum.</i>	Groot laddermos.	A3.
31. <i>Pseudotaxiphyllum elegans.</i> [<i>Isopterygium elegans</i>].	Gewoon pronkmos.	A3.
32. <i>Rhytidiadelphus squarrosus.</i>	Gewoon haakmos.	A3.
33. <i>Schistidium crassipilum.</i> F.H.	Muurachterlichtmos.	A1.
34. <i>Sphagnum cuspidatum.</i>	Waterveenmos.	A3.
35. <i>Syntrichia calcicola.</i> H. [<i>Tortula calcicolens</i>].	Klein duinsterretje.	A1.
36. <i>Syntrichia intermedia.</i> H. [<i>Tortula intermedia</i>].	Violetsterretje. (Middelst muursterretje).	A1.
37. <i>Tetraphis pellucida.</i>	Viertandmos.	A2.
38. <i>Tortula muralis.</i> F.	Gewoon muursterretje. (Gewoon muurmos).	A3.
39. <i>Ulota bruchii.</i> F.H.	Knotskroesmos.	A2.
40. <i>Ulota crispa.</i> F.	Trompetkroesmos.	A1.

LEVERMOSSEN [Hepaticae].

1. <i>Aneura pinguis.</i> F.	Echt vetmos.	A3.
2. <i>Calypogeia fissa.</i>	Moerasbuidelmos.	A1.
3. <i>Calypogeia muelleriana.</i>	Gaaf buidelmos.	A2.

4. *Lophocolea bidentata*.
5. *Lophocolea heterophylla*. F.
6. *Lophocolea semiters*.

Gewoon kantmos.
Gedrongen kantmos.
Gaaf kantmos.
(Zuidelijk kantmos).

A1.
A2.
A1.

6. KM-vak: 114-391. Rondven en omgeving.
Opnamedata: 16/4 en 23/4 2003.

BLADMOSSEN [Musci].

1. <i>Atrichum tenellum</i> .	Klein rimpelmos.	A3.
2. <i>Atrichum undulatum</i> . F.	Groot rimpelmos.	A3.
3. <i>Aulacomnium androgynum</i> .	Gewoon knopjesmos.	A3.
4. <i>Brachythecium albicans</i> .	Bleek dikkopmos.	A1.
5. <i>Brachythecium rutabulum</i> . F.	Gewoon dikkopmos.	A3.
6. <i>Bryum argenteum</i> . F.	Zilvermos.	A3.
7. <i>Bryum caespiticium</i> . F.	Zodeknikmos.	A1.
8. <i>Bryum capillare</i> .	Gedraaid knikmos.	A2.
9. <i>Bryum tenuisetum</i> . H.	Oranjeknoknikmos.	A2.
10. <i>Campylopus flexuosus</i> .	Boskronkelsteeltje.	A3.
11. <i>Campylopus introflexus</i> . F.	Grijs kronkelsteeltje.	A3.
12. <i>Campylopus pyriformis</i> .	Breekblaadje.	A3.
13. <i>Ceratodon purpureus</i> . F.	Purpersteeltje.	A3.
14. <i>Dicranella heteromalla</i> . F.	Gewoon pluïjesmos.	A3.
15. <i>Dicranoweisia cirrata</i> . F.	Gewoon sikkelsterretje.	A3.
16. <i>Dicranum scoparium</i> . F.H.	Gewoon gaffeltandmos.	A3.
17. <i>Dicranum tauricum</i> .	Bros gaffeltandmos.	A1.
18. <i>Eurhynchium praelongum</i> .	Fijn laddermos.	A3.
19. <i>Eurhynchium striatum</i> . H.	Geplooid snavelmos.	A3.
20. <i>Grimmia pulvinata</i> . F.	Gewoon muisjesmos.	A3.
21. <i>Hypnum cupressiforme</i> . s.l. F.	Gewoon klauwtjesmos.	A3.
22. <i>Hypnum cupressiforme</i> var. <i>filiforme</i> . H.	Geen Nederlandse naam.	A2.
23. <i>Hypnum cupressiforme</i> var. <i>resupinatum</i> . H.	Geen Nederlandse naam.	A1.
24. <i>Hypnum jutlandicum</i> .	Heideklauwtjesmos.	A3.
25. <i>Mnium hornum</i> .	Gewoon sterrenmos.	A3.
26. <i>Orthodontium lineare</i> . F.	Geelsteeltje.	A3.
27. <i>Orthotrichum affine</i> . F.H.	Gewone haarmuts.	A2.
28. <i>Physcomitrium pyriforme</i> . F.H.	Gewoon knikkertjesmos.	A2.
29. <i>Plagiothecium denticulatum</i> var. <i>undulatum</i> . F.H.	Glanzend platmos.	A2.
30. <i>Plagiothecium laetum</i> .	Krom platmos (Klein platmos).	A3.
31. <i>Plagiothecium laetum</i> fo. <i>curvifolium</i> . F. [<i>Plagiothecium curvifolium</i>].	Klein platmos geklauwde vorm.	
32. <i>Plagiothecium latebricola</i> . H.	Dwergplatmos.	A1.
33. <i>Plagiothecium undulatum</i> . H.	Gerimpeld platmos.	A2.
34. <i>Pleurozium schreberi</i> .	Bronsmos.	A3.
35. <i>Pohlia nutans</i> . F.H.	Gewoon peermos.	A3.
36. <i>Polytrichum commune</i> . s.l.	Gewoon haarmos.	A3.
37. <i>Polytrichum commune</i> var. <i>minus</i> . F.H.	Geen Nederlandse naam.	A3.
38. <i>Polytrichum formosum</i> . F.	Fraai haarmos.	A3.
39. <i>Polytrichum juniperinum</i> . F.H.	Zandhaarmos.	A3.
40. <i>Polytrichum longisetum</i> .	Gerand haarmos.	A2.
41. <i>Polytrichum piliferum</i> .	Ruig haarmos.	A3.
42. <i>Pseudoscleropodium purum</i> .	Groot laddermos.	A3.
43. <i>Pseudotaxiphyllum elegans</i> . [<i>Isopterygium elegans</i>].	Gewoon pronkmos.	A3.
44. <i>Rhynchostegium confertum</i> . F.	Boomsnavelmos.	A3.
45. <i>Rhytidiadelphus loreus</i> . H.	Riempjesmos.	A2.
46. <i>Rhytidiadelphus squarrosus</i> .	Gewoon haakmos.	A3.
47. <i>Schistidium apocarpum</i> . s.l.	Gewoon achterlichtmos.	A1.
48. <i>Sphagnum compactum</i> .	Kussentjesveenmos.	A1.
49. <i>Sphagnum cuspidatum</i> . H.	Waterveenmos.	A3.
50. <i>Sphagnum denticulatum</i> . H.	Geoord veenmos.	A3.

51. <i>Thuidium tamariscinum</i> . H.	Gewoon thujamos.	A2.
52. <i>Tortula muralis</i> . F.	Gewoon muursterretje.	A3.
53. <i>Ulota bruchii</i> . F.H.	Knotskroesmos.	A1.
54. <i>Warnstorfia fluitans</i> . H. [<i>Drepanocladus fluitans</i>].	Vensikkelmos.	A3.

LEVERNMOSSEN [*Hepaticae*].

1. <i>Calypogeia fissa</i> .	Moerasbuidelmos.	A1.
2. <i>Calypogeia muelleriana</i> .	Gaaf buidelmos.	A2.
3. <i>Fossombronia foveolata</i> .	Grof goudkorrelmos.	A3.
4. <i>Gymnocolea inflata</i> . H.	Broedkelkje.	A1.
5. <i>Lophocolea bidentata</i> .	Gewoon kantmos.	A3.
6. <i>Lophocolea heterophylla</i> .	Gedrongen kantmos.	A3.
7. <i>Lophocolea semiteres</i> .	Gaaf kantmos. (Zuidelijk kantmos).	A2.
8. <i>Marchantia polymorpha</i> .	Parapluutjesmos.	A3.
9. <i>Pellia epiphylla</i> .	Gewoon plakkaatmos. (Gewone <i>pellia</i>).	A3.

7. KM-vak: 115-391. Langven (noord) met deel van Chaamsche Beek.
Opnamedata: 30/4, 7/5 en 14/5 2003.

BLADMOSSEN [Musci].

1. <i>Amblystegium serpens</i> . F.	Gewoon pluisdraadmos.	A1.
2. <i>Atrichum tenellum</i> .	Klein rimpelmos.	A3.
3. <i>Atrichum undulatum</i> . F.	Groot rimpelmos.	A3.
4. <i>Aulacomnium androgynum</i> .	Gewoon knopjesmos.	A3.
5. <i>Aulacomnium palustre</i> . H.	Roodviltmos. (Veen-knopjesmos).	A1.
6. <i>Barbula convoluta</i> .	Gewoon smaragdsteeltje.	A2.
7. <i>Brachythecium albicans</i> .	Bleek dikkopmos.	A2.
8. <i>Brachythecium rutabulum</i> . F.	Gewoon dikkopmos.	A3.
9. <i>Bryum caespiticium</i> . F.H.	Zodeknikmos.	A1.
10. <i>Bryum capillare</i> . F.	Gedraaid knikmos.	A3.
11. <i>Bryum rubens</i> .	Roodknolknikmos.	A2.
12. <i>Calliergonella cuspidata</i> .	Gewoon puntmos.	A2.
13. <i>Campylopus introflexus</i> .	Grijs kronkelsteeltje.	A3.
14. <i>Campylopus pyriformis</i> .	Breekblaadje.	A3.
15. <i>Ceratodon purpureus</i> . F.	Purpersteeltje.	A3.
16. <i>Cryphaea heteromalla</i> . H.	Vliermos.	A1.
17. <i>Dicranella cerviculata</i> . F.H.	Kroppluisjesmos.	A3.
18. <i>Dicranella heteromalla</i> . F.	Gewoon pluisjesmos.	A3.
19. <i>Dicranoweisia cirrata</i> . F.	Gewoon sikkelsterretje.	A3.
20. <i>Dicranum montanum</i> . H.	Bossig gaffeltandmos.	A2.
21. <i>Dicranum scoparium</i> .	Gewoon gaffeltandmos.	A3.
22. <i>Eurhynchium praelongum</i> .	Fijn laddermos.	A3.
23. <i>Eurhynchium striatum</i> .	Geplooid snavelmos.	A3.
24. <i>Fissidens bryoides</i> . H.	Gezoomd vedermos.	A1.
25. <i>Funaria hygrometrica</i> . F.	Gewoon krulmos.	A2.
26. <i>Grimmia pulvinata</i> . F.	Gewoon muisjesmos.	A3.
27. <i>Hypnum andoi</i> . H. [<i>Hypnum cupressiforme</i> var. <i>mamillatum</i>].	Bosklauwtjesmos.	A2.
28. <i>Hypnum cupressiforme</i> . F.	Gewoon klauwtjesmos.	A3.
29. <i>Hypnum cupressiforme</i> var. <i>resupinatum</i> .	Geen Nederlandse naam.	A1.
30. <i>Hypnum jutlandicum</i> .	Heideklauwtjesmos.	A3.
31. <i>Leucobryum glaucum</i> .	Kussentjesmos.	A3.
32. <i>Mnium hornum</i> .	Gewoon sterrenmos.	A3.
33. <i>Orthodontium lineare</i> . F.	Geelsteeltje.	A3.
34. <i>Orthotrichum affine</i> . F.	Gewone haarmuts.	A3.
35. <i>Orthotrichum diaphanum</i> . F.	Grijze haarmuts.	A3.
36. <i>Orthotrichum lyellii</i> . H.	Broedhaarmuts (Broedknop-haarmuts).	A2.
37. <i>Orthotrichum pulchellum</i> . F.H.	Gekroesde haarmuts.	A1.
38. <i>Plagiothecium laetum</i> .	Krom platmos (Klein platmos).	A2.
39. <i>Plagiothecium laetum</i> fo. <i>curvifolium</i> . H. [<i>Plagiothecium curvifolium</i>].	Klein platmos geklauwde vorm.	A2.
40. <i>Pleurozium schreberi</i> .	Bronsmos.	A3.
41. <i>Pogonatum aloides</i> . F.H.	Gewone viltmuts.	A2.
42. <i>Pohlia nutans</i> . F.	Gewoon peermos.	A3.
43. <i>Polytrichum commune</i> . F.H.	Gewoon haarmos.	A3.
44. <i>Polytrichum formosum</i> .	Fraai haarmos.	A3.
45. <i>Polytrichum juniperinum</i> .	Zandhaarmos.	A3.
46. <i>Polytrichum longisetum</i> .	Gerand haarmos.	A2.
47. <i>Polytrichum piliferum</i> .	Ruig haarmos.	A3.
48. <i>Polytrichum uliginosum</i> .	Geen Nederlandse naam.	A2.

49. <i>Pseudoscleropodium purum</i> .	Groot laddermos.	A3.
50. <i>Pseudotaxiphllum elegans</i> . [<i>Isopterygium elegans</i>].	Gewoon pronkmos.	A3.
51. <i>Rhynchostegium confertum</i> . F.	Boomsnavelmos.	A2.
52. <i>Rhytidiadelphus squarrosus</i> .	Gewoon haakmos.	A3.
53. <i>Schistidium crassipilum</i> .	Muurachterlichtmos.	A1.
54. <i>Sphagnum compactum</i> . H.	Kussentjesveenmos.	A3.
55. <i>Sphagnum cuspidatum</i> . H.	Waterveenmos.	A3.
56. <i>Sphagnum denticulatum</i> . H.	Geoord veenmos.	A3.
57. <i>Sphagnum squarrosum</i> .	Haakveenmos.	A1.
58. <i>Tetraphis pellucida</i> .	Viertandmos.	A2.
59. <i>Tortula muralis</i> . F.	Gewoon muursterretje.	A3.
60. <i>Ulota bruchii</i> . F.H.	Knotskroesmos.	A3.
61. <i>Ulota crispa</i> . F.H.	Trompetkroesmos.	A3.
62. <i>Warnstorfia fluitans</i> . H. [<i>Drepanocladus fluitans</i>].	Vensikkelmos.	A3.

LEVERMOSSEN [Hepaticae].

1. <i>Calypogeia fissa</i> .	Moerasbuidelmos.	A2.
2. <i>Calypogeia muelleriana</i> .	Gaaf buidelmos.	A3.
3. <i>Cephalozia connivens</i> . H.	Glanzend maanmos.	A1.
4. <i>Fossombronina foveolata</i> .	Grof goudkorrelmos.	A2.
5. <i>Frullania dilatata</i> . H.	Helmroestmos.	A2.
6. <i>Jungermannia gracillima</i> .	Lichtrandmos.	A1.
7. <i>Lophocolea bidentata</i> . H.	Gewoon kantmos.	A3.
8. <i>Lophocolea heterophylla</i> . F.	Gedrongen kantmos.	A3.
9. <i>Lophocolea semiteres</i> .	Gaaf kantmos. (Zuidelijk kantmos)	A1.
10. <i>Marchantia polymorpha</i> .	Parapluitjesmos.	A3.
11. <i>Metzgeria furcata</i> . H.	Bleek boomvorkje.	A2.
12. <i>Pellia epiphylla</i> .	Gewoon plakkaatmos. (Gewone pellia)	A3.
13. <i>Riccia fluitans</i> .	Gewoon watervorkje.	A3.

8. KM-vak: 116-391. Strijbeeksche Heide (oost) met deel van Grootte of Roode Beek.
Opnamedata: 14/5 en 21/5 2003.

BLADMOSSEN [Musci].

1. <i>Atrichum undulatum</i> . F.	Groot rimpelmos.	A3.
2. <i>Aulacomnium androgynum</i> .	Gewoon knopjesmos.	A2.
3. <i>Brachythecium rutabulum</i> . F.	Gewoon dikkopmos.	A3.
4. <i>Bryum argenteum</i> .	Zilvermos.	A3.
5. <i>Bryum capillare</i> . F.	Gedraaid knikmos.	A3.
6. <i>Bryum tenuisetum</i> .	Oranjeknoknikmos.	A2.
7. <i>Calliergonella cuspidata</i> .	Gewoon puntmos.	A3.
8. <i>Campylopus flexuosus</i> . H.	Boskronkelsteeltje.	A3.
9. <i>Campylopus introflexus</i> .	Grijs kronkelsteeltje.	A3.
10. <i>Campylopus pyriformis</i> . H.	Breekblaadje.	A3.
11. <i>Ceratodon purpureus</i> . F.	Purpersteeltje.	A3.
12. <i>Dicranella heteromalla</i> . F.	Gewoon plujsjesmos.	A3.
13. <i>Dicranum montanum</i> . H.	Bossig gaffeltandmos.	A3.
14. <i>Dicranum scoparium</i> .	Gewoon gaffeltandmos.	A3.
15. <i>Eurhynchium praelogum</i> .	Fijn laddermos.	A3.
16. <i>Eurhynchium striatum</i> . H.	Geplooid snavelmos.	A2.
17. <i>Funaria hygrometrica</i> . F.	Gewoon krulmos.	A2.
18. <i>Grimmia pulvinata</i> . F.	Gewoon muisjesmos.	A3.
19. <i>Hypnum cupressiforme</i> . F.	Gewoon klauwtjesmos.	A3.
20. <i>Hypnum jutlandicum</i> .	Heideklauwtjesmos.	A3.
21. <i>Leucobryum glaucum</i> . H.	Kussentjesmos.	A3.
22. <i>Mnium hornum</i> . F.	Gewoon sterrenmos.	A3.
23. <i>Orthodontium lineare</i> . F.	Geelsteeltje.	A3.
24. <i>Orthotrichum affine</i> . F.	Gewone haarmuts.	A3.
25. <i>Orthotrichum anomalum</i> . F.	Gesteelde haarmuts.	A3.
26. <i>Orthotrichum diaphanum</i> . F.	Grijze haarmuts.	A3.
27. <i>Physcomitrium pyriforme</i> . F.	Gewoon knikkertjesmos.	A3.
28. <i>Plagiomnium undulatum</i> .	Gerimpeld boogsterrenmos.	A2.
29. <i>Plagiothecium laetum</i> .	Krom platmos (Klein platmos).	A3.
30. <i>Plagiothecium laetum</i> fo. <i>curvifolium</i> . [<i>Plagiothecium curvifolium</i>].	Klein platmos geklauwde vorm.	A1.
31. <i>Plagiothecium nemorale</i> . H.	Groot platmos.	A2.
32. <i>Pleurozium schreberi</i> .	Bronsmos.	A3.
33. <i>Pohlia annotina</i> .	Gewoon broedpeerms.	A1.
34. <i>Pohlia nutans</i> . F.	Gewoon peerms.	A2.
35. <i>Polytrichum formosum</i> . F.	Fraai haarmos.	A3.
36. <i>Polytrichum longisetum</i> .	Gerand haarmos.	A2.
37. <i>Pseudoscleropodium purum</i> .	Groot laddermos.	A3.
38. <i>Pseudotaxiphyllum elegans</i> . [<i>Isopterygium elegans</i>].	Gewoon pronkmos.	A3.
39. <i>Rhynchostegium confertum</i> . F.	Boomsnavelmos.	A2.
40. <i>Rhytidiadelphus squarrosus</i> .	Gewoon haakmos.	A3.
41. <i>Sphagnum cuspidatum</i> .	Waterveenmos.	A3.
42. <i>Sphagnum denticulatum</i> .	Geoord veenmos.	A2.
43. <i>Sphagnum fallax</i> .	Fraai veenmos.	A1.
44. <i>Sphagnum palustre</i> . H.	Gewoon veenmos.	A2.
45. <i>Syntrichia ruralis</i> var. <i>arenicola</i> . H. [<i>Tortula ruralis</i> var. <i>ruraliformis</i>].	Groot duinsterretje.	A3.
46. <i>Tetraphis pellucida</i> . F.H.	Viertandmos.	A3.
47. <i>Tortula muralis</i> . F.	Gewoon muursterretje.	A3.
48. <i>Ulota bruchii</i> . F.	Knotskroesmos.	A1.
49. <i>Ulota crispa</i> . F.H.	Trompetkroesmos.	A2.

50. *Warnstorfia fluitans*.
[*Drepanocladus fluitans*].

Vensikkelmos.

A2.

LEVERMOSSEN [Hepaticae].

1. *Calypogeia fissa*.
2. *Calypogeia muelleriana*.
3. *Cephaloziella hampeana*. H.
4. *Conocephalum conicum*. H.
5. *Lophocolea bidentata*.
6. *Lophocolea heterophylla*.
7. *Marchantia polymorpha*. F.
8. *Odontoschisma sphagni*. H.
9. *Pellia epiphylla*.
10. *Riccia fluitans*.

Moerasbuidelmos.

A1.

Gaaf buidelmos.

A2.

Grof draadmos.

A1.

Kegelmos.

A3.

Gewoon kantmos.

A1.

Gedrongen kantmos.

A3.

Parapluitjesmos.

A3.

Veendubbeltjesmos.

A1.

Gewoon plakkaatmos.

A3.

(Gewone *Pellia*).

Gewoon watervorkje.

A2.

9. KM-vak: 114-392. Strijbeeksche Heide (noord-west).
Opnamedata: 4/6 en 18/6 2003.

BLADMOSSEN [Musci].

1. <i>Atrichum undulatum</i> . F.	Groot rimpelmos.	A3.
2. <i>Aulacomnium androgynum</i> .	Gewoon knopjesmos.	A3.
3. <i>Brachythecium albicans</i> . H.	Bleek dikkopmos.	A1.
4. <i>Brachythecium rutabulum</i> . F.	Gewoon dikkopmos.	A3.
5. <i>Bryum argenteum</i> .	Zilvermos.	A2.
6. <i>Bryum capillare</i> .	Gedraaid knikmos.	A3.
7. <i>Bryum pallens</i> . H.	Rood knikmos.	A2.
8. <i>Bryum tenuisetum</i> .	Oranjeknoknikmos.	A1.
9. <i>Campylopus flexuosus</i> .	Boskronkelsteeltje.	A3.
10. <i>Campylopus introflexus</i> . F.	Grijs kronkelsteeltje.	A3.
11. <i>Campylopus pyriformis</i> .	Breekblaadje.	A3.
12. <i>Ceratodon purpureus</i> .	Purpersteeltje.	A3.
13. <i>Dicranella heteromalla</i> . F.	Gewoon pluisjesmos.	A3.
14. <i>Dicranoweisia cirrata</i> . F.	Gewoon sikkelsterretje.	A3.
15. <i>Dicranum montanum</i> . H.	Bossig gaffeltandmos.	A1.
16. <i>Dicranum scoparium</i> .	Gewoon gaffeltandmos.	A3.
17. <i>Drepanocladus polygamus</i> . H. [<i>Campylium polygamum</i>].	Goudsikkelmos.	A3.
18. <i>Eurhynchium praelongum</i> .	Fijn laddermos.	A3.
19. <i>Eurhynchium striatum</i> .	Geplooid snavelmos.	A2.
20. <i>Funaria hygrometrica</i> . F.	Gewoon krulmos.	A1.
21. <i>Grimmia pulvinata</i> . F.	Gewoon muisjesmos.	A3.
22. <i>Hypnum cupressiforme</i> . F.	Gewoon klauwtjesmos.	A3.
23. <i>Hypnum jutlandicum</i> .	Heideklauwtjesmos.	A3.
24. <i>Mnium hornum</i> .	Gewoon sterrenmos.	A3.
25. <i>Orthodontium lineare</i> . F.	Geelsteeltje.	A3.
26. <i>Orthotrichum anomalum</i> . F.H.	Gesteelde haarmuts.	A3.
27. <i>Orthotrichum diaphanum</i> . F.	Grijze haarmuts.	A3.
28. <i>Plagiothecium laetum</i> .	Krom platmos (Klein platmos).	A2.
29. <i>Plagiothecium laetum</i> fo. <i>curvifolium</i> . [<i>Plagiothecium curvifolium</i>].	Klein platmos geklauwde vorm.	A1.
30. <i>Plagiothecium undulatum</i> .	Gerimpeld platmos.	A1.
31. <i>Pleurozium schreberi</i> .	Bronsmos.	A3.
32. <i>Pohlia annotina</i> . F.H.	Gewoon broedpeerms. (Gewoon broedknop-peerms).	A2.
33. <i>Pohlia nutans</i> . F.	Gewoon peerms.	A3.
34. <i>Polytrichum commune</i> . F.H.	Gewoon haarmos.	A3.
35. <i>Polytrichum commune</i> var. <i>minus</i> . F.H.	Geen Nederlandse naam	A2.
36. <i>Polytrichum formosum</i> . F.	Fraai haarmos.	A3.
37. <i>Polytrichum juniperinum</i> . F.	Zandhaarmos.	A2.
38. <i>Polytrichum longisetum</i> .	Gerand haarmos.	A1.
39. <i>Polytrichum piliferum</i> .	Ruig haarmos.	A2.
40. <i>Pseudoscleropodium purum</i> .	Groot laddermos.	A3.
41. <i>Pseudotaxiphyllum elegans</i> . [<i>Isopterygium elegans</i>].	Gewoon pronkmos.	A3.
42. <i>Rhynchostegium confertum</i> . F.	Boomsnavelmos.	A2.
43. <i>Rhytidiadelphus squarrosus</i> .	Gewoon haakmos.	A3.
44. <i>Schistidium apocarpum</i> . F.H.	Gewoon achterlichtmos. s.l.	A2.
45. <i>Sphagnum cuspidatum</i> .	Waterveenmos.	A3.
46. <i>Sphagnum denticulatum</i> . H.	Geoord veenmos.	A3.
47. <i>Sphagnum squarrosum</i> . H.	Haakveenmos.	A2.
48. <i>Syntrichia calcicola</i> . H.	Klein duinsterretje.	A3.

- [*Tortula calcicolens*].
 49. *Tetraphis pellucida*.
 50. *Torula muralis*. F.

Viertandmos. A1.
 Gewoon muursterretje. A3.

LEVERMOSSEN [Hepaticae].

1. *Calypogeia fissa*. H.
2. *Calypogeia muelleriana*.
3. *Fossombronia wondraczekii*. F. (kweek).
4. *Jungermannia gracillima*. H.
5. *Lophocolea bidentata*.
6. *Lophocolea heterophylla*.
7. *Marchantia polymorpha*. F.
8. *Nardia scalaris*. H.
9. *Pellia epiphylla*.

Moerasbuidelmos. A2.
 Gaaf buidelmos. A3.
 Stekel goudkorrelmos. A1.
 Lichtrandmos. A2.
 Gewoon kantmos. A2.
 Gedrongen kantmos. A3.
 Paraplutjesmos. A3.
 Echt vleugelmos. A1.
 Gewoon plakkaatmos. A3
 (Gewone *Pellia*).

10. KM-vak: 115-392. Strijbeeksche Heide, (noord-deel).
Opnamedatum: 25/6 2003.

BLADMOSSEN [Musci].

1. <i>Atrichum undulatum</i> . F.	Groot rimpelmos.	A3.
2. <i>Aulacomnium androgynum</i> .	Gewoon knopjesmos.	A2.
3. <i>Brachythecium albicans</i> .	Bleek dikkopmos.	A1.
4. <i>Brachythecium rutabulum</i> .	Gewoon dikkopmos.	A3.
5. <i>Bryum argenteum</i> .	Zilvermos.	A3.
6. <i>Bryum capillare</i> . F.	Gedraaid knikmos.	A3.
7. <i>Bryum tenuisetum</i> . H.	Oranjeknoknikmos.	A1.
8. <i>Campylopus flexuosus</i> .	Boskronkelsteeltje.	A2.
9. <i>Campylopus introflexus</i> .	Grijs kronkelsteeltje.	A3.
10. <i>Campylopus pyriformis</i> . F.H.	Breekblaadje.	A3.
11. <i>Ceratodon purpureus</i> . F.	Purpersteeltje.	A3.
12. <i>Dicranella heteromalla</i> . F.	Gewoon pluisjesmos.	A3.
13. <i>Dicranoweisia cirrata</i> . F.	Gewoon sikkelsterretje.	A3.
14. <i>Dicranum montanum</i> .	Bossig gaffeltandmos.	A2.
15. <i>Dicranum scoparium</i> .	Gewoon gaffeltandmos.	A3.
16. <i>Eurhynchium praelongum</i> .	Fijn laddermos.	A3.
17. <i>Eurhynchium striatum</i> .	Geplooid snavelmos.	A2.
18. <i>Grimmia pulvinata</i> . F.	Gewoon muisjesmos.	A3.
19. <i>Herzogiella seligeri</i> . F.H.	Geklauwd pronkmos.	A1.
20. <i>Hypnum andoi</i> . H.	Bosklauwtjesmos.	A2.
21. <i>Hypnum cupressiforme</i> . F.	Gewoon klauwtjesmos.	A3.
22. <i>Hypnum cupressiforme</i> var. <i>filiforme</i> .	Geen Nederlandse naam.	A2.
23. <i>Hypnum jutlandicum</i> .	Heideklauwtjesmos.	A3.
24. <i>Isothecium myosuroides</i> . H.	Knikkend palmpjesmos.	A1.
25. <i>Leucobryum glaucum</i> .	Kussentjesmos.	A3.
26. <i>Mnium hornum</i> . F.	Gewoon sterrenmos.	A3.
27. <i>Orthodontium lineare</i> . F.	Geelsteeltje.	A3.
28. <i>Orthotrichum anomalum</i> . F.	Gesteelde haarmuts.	A2.
29. <i>Orthotrichum diaphanum</i> . F.	Grijze haarmuts.	A3.
30. <i>Physcomitrium pyriforme</i> . F.	Gewoon knikkertjesmos.	A1.
31. <i>Plagiomnium undulatum</i> . H.	Gerimpeld boogsterrenmos.	A2.
32. <i>Plagiothecium denticulatum</i> var. <i>denticulatum</i> .	Glanzend platmos.	A1.
33. <i>Plagiothecium laetum</i> .	Krom platmos (Klein platmos).	A2.
34. <i>Plagiothecium nemorale</i> .	Groot platmos.	A2.
35. <i>Pleurozium schreberi</i> .	Bronsmos.	A3.
36. <i>Pohlia nutans</i> .	Gewoon peermos.	A1.
37. <i>Polytrichum formosum</i> . F.	Fraai haarmos.	A3.
38. <i>Polytrichum juniperinum</i> .	Zandhaarmos.	A2.
39. <i>Polytrichum uliginosum</i> . H.	Geen Nederlandse naam.	A2.
40. <i>Pseudoscleropodium purum</i> .	Groot laddermos.	A2.
41. <i>Pseudotaxiphyllum elegans</i> . [<i>Isopterygium elegans</i>].	Gewoon pronkmos.	A3.
42. <i>Rhytidiadelphus squarrosus</i> .	Gewoon haakmos.	A3.
43. <i>Schistidium crassipilum</i> . F.H.	Muurachterlichtmos.	A1.
44. <i>Sphagnum cuspidatum</i> .	Waterveenmos.	A3.
45. <i>Sphagnum denticulatum</i> . H.	Geoord veenmos.	A2.
46. <i>Sphagnum fimbriatum</i> . F.H.	Gewimperd veenmos.	A2.
47. <i>Sphagnum palustre</i> . H.	Gewoon veenmos.	A2.
48. <i>Sphagnum squarrosus</i> . H.	Haakveenmos.	A1.
49. <i>Tetraphis pellucida</i> . F.H.	Viertandmos.	A3.
50. <i>Tortula muralis</i> . F.	Gewoon muursterretje.	A3.
51. <i>Warnstorfia fluitans</i> .	Vensikkelmos.	A1.

[Drepanocladus fluitans].

LEVERMOSSEN [Hepaticae].

1. Calypogeia fissa.	Moerasbuidelmos.	A2.
2. Calypogeia muelleriana.	Gaaf buidelmos.	A3.
3. Fossombronia foveolata. F. (Kweek).	Grof goudkorrelmos.	A1.
4. Lophocolea bidentata.	Gewoon kantmos.	A1.
5. Lophocolea heterophylla.	Gedrongen kantmos.	A3.
6. Pallavicinea lyellii. H.	Elzenmos.
(Alléén ♀♀-planten).	A2.
7. Pellia epiphylla.	Gewoon plakkaatmos.
(Gewone pellia).	A3.

DE AANGETROFFEN MOSSOORTEN.

Een nadere beschouwing.

A. LEVERMOSSEN.

De Levermossen vormen een zelfstandige Onderafdeling, de Hepatophytina, binnen de Afdeling Bryophyta, de Mossen.

1. *Aneura pinguis* (L.) Dumort.

ECHT VETMOS.

Een eenjarig thalleus mos dat gewoonlijk plakaten vormt, die soms rozetachtig zijn, met nogal variabele afmetingen, die tot meerdere vierkante centimeters kunnen beslaan. De afzonderlijke thalli zijn tot ca. 4 cm lang en tot ongeveer 8 mm breed en veelal niet vertakt. De lobranden zijn gewoonlijk grillig van vorm. De kleur van de plant is min of meer vettig donkergroen; op geëxponeerde standplaatsen ook wel geelgroen.

Het is een tweehuizige soort die desondanks vaak tot rijkelijke sporenkapselvorming komt.

Echt vetmos is vooral een pionier (zomerannuel) van open, min of meer permanent vochtige tot natte, kalk- of leemhoudende zandgrond. Groeit dan ook bij voorkeur op oevers van gegraven poelen, plassen, op greppel- en slootkanten, in afgravingen en dergelijke.

Landelijk gezien is deze soort algemeen hetgeen ook voor de regio Midden-Brabant van toepassing is. Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd dit mos evenwel op slechts één locatie aangetroffen. De standplaats betrof een recent aangelegde amfibieënpoel, waarvan de oevers nog voldoende 'kaal' waren. Het Echt vetmos is, evenals veel pioniersoorten, zeer gevoelig voor verdringing door bijvoorbeeld *Pitrus* en andere snelgroeiende ruigtekruiden.

2. *Blasia pusilla* L.

FLESJESMOS.

Een eenjarige thalleuze soort die gewoonlijk iets opbollende rozetten vormt met een doorsnede tot zo'n 5 cm. Incidenteel kunnen naast elkaar groeiende planten vrij grote oppervlakten in beslag nemen en dan ook nog 'gedwongen' min of meer verticaal groeien waardoor het geheel een zeer kroezig uiterlijk krijgt. Groeiplaatsen zijn bij voorkeur open, vochtige tot niet al te natte en niet al te voedselrijke, leem of lemige zandgrond van sloot- en greppelkanten. Daarnaast kale oevers van poelen en de 'drooggevallen' bodems daarvan. Hoewel gebonden aan vochtige milieus is deze soort niet bestand tegen wat langer durende inundaties.

Evenals bij de Hauwmossen kan men ook in de thalli van het Flesjesmos blauwwierkolonies (*Nostoc*) aantreffen, die goed zichtbaar zijn als donkerblauwe stippen. Zeer waarschijnlijk betreft dit een symbiontische relatie.

Dit mos vormt kenmerkende flesvormige (Bocksbeutel) organen op de thalli waarin rijkelijk gemmen worden geproduceerd. Deze broedkorrels wijken in vorm sterk af van die welke op de onderzijde van diezelfde thalli gevormd worden. Dit mos is dan ook een ware meester in het klonen van zichzelf.

Het lijkt aannemelijk dat de flesvormige broedkorrelvormende organen, op een gegeven moment, ontstaan uit de aanleg van de vrouwelijk en/of mannelijke voortplantingsorganen. Dit aspect is evenwel niet toereikend onderzocht. Vast staat dat de soort tweehuizig is. De mannelijke planten zijn zeer zeldzaam (zeker in Nederland) en zijn kleiner en lichtelijk anders van structuur ten opzichte van de 'vrouwelijke' exemplaren. Het kan echter niet geheel worden uitgesloten dat planten waarop zich de 'flesvormige organen' bevinden, in feite als steriel moeten worden aangemerkt. Geslachtelijke voortplanting, de vorming van sporenkapsels dus, is een zeer zeldzaam fenomeen, ook in de ons omringende landen.

Landelijk gezien is het Flesjesmos vrij zeldzaam. Voor de regio Midden-Brabant echter dient deze soort, tot dusver, eerder als algemeen te worden aangemerkt. Binnen de Strijbeeksche Heide werd dit mos in beperkte mate in twee kilometervakken aangetroffen; de standplaatsen betroffen resp. kale poeloevers en slootkanten.

3. *Calypogeia fissa* (L.) Raddi.

MOERASBUIDELMOS.

Een folieuze (bebladerde) meerjarige soort die gewoonlijk platte, ietwat warrige en in afmetingen variabele matten vormt. De afzonderlijke stengels kunnen tot zo'n 5 cm lang worden, zijn elkaar deels overlappend, 'platbebladerd' en ca. 3 mm breed. De afzonderlijke bladeren zijn door een lichte

'indeuking' tweetoppig.

Deze soort groeit bij voorkeur in zure milieus en dan vooral op enigermate vochtige en beschaduwde plaatsen. Standplaatsen zijn greppel- en slootkanten, vochtige heidevelden, in moerassen, langs venoevers e.d.

Moerasbuidelmos is algemeen in Nederland, dit evenzo in de regio Midden-Brabant.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide, dat gelegen is binnen 10 Km-vakken, werd deze soort in 9 Km-vakken aangetroffen, waardoor het hier eerder als 'zeer algemeen' kan worden aangemerkt.

4. *Calypogeia muelleriana* (Schiffn.) K. Müll.Frib.

GAAF BUIDELMOS.

Een eveneens folieus, meerjarig mos, dat oppervlakkig gezien lijkt op de voorgaande soort maar afgeronde bladtoppen bezit. Vormt over het algemeen platte, dicht verweven maten die tot enige vierkante decimeters groot kunnen worden. De afzonderlijke stengels zijn dicht en overlappend bebladerd. De planten zijn doorgaans donkergroen tot blauwgroen van kleur. Deze soort kan vaker aangetroffen worden met uitgegroeide stengeltoppen waarop zich hoopjes gemmen bevinden. (Dit verschijnsel komt overigens ook wel voor bij andere *Calypogeia* soorten.)

Het Gaaf buidelmos groeit bij voorkeur op beschaduwde en vochtige plaatsen in een zuur milieu. Vooral op sloot- en greppelkanten, in terreindepressies, in loof-, naald- en gemengde bospercelen en hier dan vaak op grof strooisel, molmend of rottend hout, maar ook wel op grof humeus zand.

Deze soort is algemeen in Nederland, evenzo in de regio Midden-Brabant. Binnen de Strijbeeksche Heide werd dit mos in elk van de betrokken 10 Km-vakken aangetroffen.

5. *Cephalozia bicuspidata* (L.) Dumort.

GEWOON MAANMOS.

Een kleine, bebladerde levermossoort die gewoonlijk vrij compact verweven, platte matjes vormt. De afmetingen hiervan kunnen sterk variëren. Groeit bij voorkeur op vochtige tot niet al te natte, open tot beschaduwde zand-, leem-, lemige zand- of veenbodems. Kan ook worden aangetroffen op molmende boomstompen, boomvoeten en horsten van Pijpenstrootje, Rus-, Zeggensoorten en dergelijke.

Deze soort komt algemeen voor in Nederland, evenzo in de regio Midden-Brabant. Binnen het natuurgebied Strijbeeksche Heide is deze soort kennelijk beperkt tot venoevers en verlande vennen; werd hier slechts in twee kilometervakken aangetroffen.

6. *Cephalozia connivens* (Dicks.) Lindb.

GLANZEND MAANMOS.

Eveneens een kleine, bebladerde soort die, oppervlakkig gezien, enige gelijkenis heeft met het Echt maanmos (zeer zeldzaam). Een betrouwbare determinatie kan in feite alleen plaatsvinden aan de hand van de microscopische kenmerken.

Groeiplaatsen komen in grote lijnen overeen met die van het Gewoon maanmos, waarbij wel moet worden opgemerkt dat rottende/molmende boomstompen een duidelijke voorkeur genieten.

Het Glanzend maanmos is algemeen in Nederland. Voor wat betreft de regio Midden-Brabant is dat eerder vrij zeldzaam.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort in twee kilometervakken aangetroffen, steeds in de omgeving van vennen en ook hier steevast op rottende/molmende boomstompen.

7. *Cephalozia macrostachya* Kaal.

AARMAANMOS.

Ook deze soort kan slechts van de overige soorten uit dit geslacht worden onderscheiden door onderzoek van de microscopische kenmerken. De groeiplaatsen voor deze soort bevinden zich vooral binnen hoogveengebieden en in veenmosrijke heidevelden. Aan de laatste voorwaarde voldoet de oeverzone van het Goudbergven geheel en dit was dan ook de enige locatie waar betreffende soort werd aangetroffen.

Landelijk gezien is deze soort vrij zeldzaam. Voor de regio Midden-Brabant is dat zondermeer: zeldzaam!

8. *Cephaloziella hampeana* (Nees.) Schiffn.

GROF DRAADMOS.

De soorten die tot dit geslacht behoren zijn allemaal zeer kleine bebladerde mossen, hetgeen goed tot uiting komt in de Nederlandse naam: 'Draadmos'. Het Grof draadmos vertoont enige gelijkheid met het Gewoon draadmos maar wijkt o.a. daarvan af doordat de bladtopen afgerond/stomp zijn.

Deze soort groeit bij voorkeur op enigermate vochtig strooisel, humus of venige grond. Vooral op oude heidevelden, daarnaast in open loof- en naaldbossen en op molmend hout.

Dit mos is vrij zeldzaam in Nederland en daarbij min of meer gebonden aan de pleistocene zandgrondgebieden. In de regio Midden-Brabant werd deze soort tot dusver slechts op een beperkt aantal locaties aangetroffen en moet zodoende hier als zeldzaam worden aangemerkt.

Ook binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort slechts in één kilometervak aangetroffen.

9. Cephaloziella rubella (Nees.) Warnst.

ROOD DRAADMOS.

Planten zeer klein, veelal rood tot roodbruin van kleur, waarbij meteen moet worden opgemerkt dat zulks geen doorslaggevend kenmerk is; andere soorten uit dit geslacht kunnen ook rood of roodachtig aangelopen zijn. Ook in dit geval kan een betrouwbare determinatie alleen aan de hand van de microscopische kenmerken plaatsvinden.

De groeiplaatsen van dit mos lopen sterk uiteen en kan zelfs op steensubstraten aangetroffen worden.

Landelijk gezien is deze soort algemeen, maar voor wat betreft Midden-Brabant moet het voorkomen als zeldzaam worden gekwalificeerd.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd slechts één kleine populatie aangetroffen, dit op het oeverbereik van het Goudbergven.

10. Chiloscyphus polyanthos (L.) Corda.

LIPPENMOS.

Een tot middelgroot bebladerd levermos dat gewoonlijk platte, soms ietwat warrige matten vormt. Kan worden aangetroffen in een vrij breed scala aan biotopen mits enigermate vochtig. Toch lijken broekbossen en dergelijke een zekere voorkeur te genieten.

Lippenmos is algemeen in Nederland. In Midden-Brabant is de presentie eerder vrij zeldzaam. Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide moet dat eerder als zeer zeldzaam luiden aangezien er slechts één kleine populatie werd aangetroffen en dit in het broekbos aan het Patersmoerven.

11. Cladopodiella fluitans (Nees.) Buch.

IJL STOMPMOS.

Rode Lijst-soort cat.: Kwetsbaar.

Een betrekkelijk kleine, bebladerde soort die met relatief lange, ijel bebladerde stengels, platte, ietwat warrige matten vormt. Kan oppervlakkig gezien verward worden met *Gymnocolea inflata*, het Broedkelkje. Groeit hoofdzakelijk op vochtige tot natte veengrond en dan vaak samen met veenmosses. Vaak op vochtige heidevelden en op venoevers.

Deze soort is vrij zeldzaam in Nederland. Deze kwalificatie kan ook voor de regio Midden-Brabant worden aangehouden.

Binnen de Strijbeeksche Heide werden enige fraaie populaties aangetroffen op het oeverbereik van het Goudbergven. Overigens beperkt tot deze locatie.

12. Conocephalum conicum (L.) Dum.

KEGELMOS.

Deze zeer forse thalleuze soort, de grootste levermossoort voor Nederland, vormt thalli die tot 10 cm lang en tot ca. 1 cm breed zijn. De lobben zijn tot 3 maal gevorkt vertakt, zijn glanzend groen en liggen vrij plat op het substraat. Voorts is deze soort goed herkenbaar aan de duidelijke netvormige tekening en de vele witte poriën.

Dit mos is tweehuizig en sporenkapsels zijn zeer zeldzaam.

Groeit bij voorkeur op beschaduwde, permanent vochtige, enigermate kalkhoudende substraten zoals leem, rivierzand (Maas) en baksteenconstructies (brugpijlers, wanden van watermolens en binnenzijde van waterputten e.d.)

Kegelmos is algemeen in Nederland maar in hoofdzaak wel beperkt tot Z. Limburg, Oost-Gelderland en het Dommeldal. Binnen de regio Midden-Brabant werd deze soort o.a. aangetroffen op de oevers

van de Chaamsche Beek en in de Biesbosch (oever v.d. Amer).

Binnen de Strijbeeksche Heide herbergen de steile, lemige oevers van de Grootte of Roode Beek de standplaats van een aantal fraaie populaties van deze soort. Deze presentie zet zich overigens voort binnen het landgoed Hondsdonk.

13. *Diplophyllum albicans* (L.) Dumort.

NERFLEVERMOS.

In tegenstelling tot wat de Nederlandse naam uitdrukt, bezit geen enkele levermossoort een nerf. In dit geval is het echter zo dat er een duidelijke schijnnerf aanwezig is welke bestaat uit een baan van hyaline cellen.

Deze bebladerde soort groeit bij voorkeur op enigermate beschaduwde, vochtige, enigszins humeuze, zure lemige zandgrond. Vaak op sloot- of greppelkanten, op boswallepjes en soms ook wel op boomvoeten in voedselarme loof- en naaldbossen. Kan tot meerdere vierkante decimeters grote matten vormen, die veelal donkergroen van kleur zijn maar op open plaatsen vaak ietwat rood aangelopen zijn.

Nerflevermos is een algemeen voorkomende soort in Nederland, vooral op de pleistocene zandgronden.

Binnen de regio Midden-Brabant is deze soort goed vertegenwoordigd. Het was dan ook enigermate bevreemdend dat dit mos binnen de Strijbeeksche Heide slechts in twee kilometervakken werd aangetroffen.

14. *Fossombronia foveolata* Lindb.

GROF GOUDKORRELMOS.

15. *Fosoombronia wondraczekii* (Corda.) Dumort ex Lindb.

STEKELGOUDKORRELMOS.

Met betrekking tot de habitus (het uiterlijk) van de in Nederland voorkomende soorten uit dit geslacht zou men populair uitgedrukt kunnen stellen dat de planten het midden houden tussen thalleuze en folieuze planten. Ze groeien gewoonlijk in platte, soms rozetachtige matten die nogal variabel kunnen zijn voor wat betreft de afmetingen (van zeer klein tot ca. 5 cm) en kleur (veelal groen maar op geëxponeerde plaatsen vaak wijnrood).

De planten zijn, op één soort na, oppervlakkig bezien, niet van elkaar te onderscheiden. Een betrouwbare determinatie kan alleen plaatsvinden aan de hand van de ornamentatie van de rijpe sporen.

De in Nederland voorkomende soorten groeien over het algemeen in open pioniergemeenschappen en zijn eenjarig.

Uit de verzamelde collecties is gebleken dat *F. foveolata*, het Grof goudkorrelmos, het meeste voorkomt en dan ook als algemeen voor Nederland moet worden beschouwd. *F. wondraczekii* is voor wat betreft het voorkomen vrij zeldzaam.

De presentie van deze soorten in Midden-Brabant volgt het landelijke beeld.

Het inventarisatieonderzoek binnen de Strijbeeksche Heide vond plaats op tijdstippen waarop de Goudkorrelmossen zeker nog niet optimaal ontwikkeld waren, bovendien waren de meteorologische omstandigheden hierop van negatieve aard.

Ondanks voorgaande werd *F. foveolata* in 4 kilometervakken aangetroffen en *F. wondraczekii* in één vak. De standplaatsen betroffen vrijwel zonder uitzondering venoevers. Betreffende planten waren op het moment van aantreffen klein en niet fertiel (geen sporenkapsels aanwezig). Teneinde toch de identiteit te kunnen vaststellen werden betreffende planten opgekweekt (Petri-schaaltjes/vensterbank) en zoals blijkt met succes!

N.B. Het om voor de hand liggende redenen steekproefsgewijs verzamelen van materiaal ter determinatie vormt uiteraard geen garantie dat de opgave van aanwezige soorten inderdaad compleet is!

16. *Frullania dilatata* (L.) Dumort.

HELMROESTMOS.

Een betrekkelijk kleine, bebladerde soort, die vrijwel uitsluitend epifytisch groeit. Vormt gewoonlijk dicht verweven platte matten die stevig aan het substraat gehecht zijn. In droge toestand of op geëponeerde plaatsen bezitten de matten veelal de kenmerkende roestbruine kleur. Groeit op diverse

loofboomsoorten maar wilg, es, populier, vlier en eik genieten zeker een voorkeur. Dit vooral in milieus met een hoge relatieve luchtvochtigheid; derhalve vaak in broekbossen en dergelijke. Landelijk bezien is deze soort algemeen, maar dient in Midden-Brabant toch nog als vrij zeldzaam te worden beschouwd.

Binnen het natuurgebied de Strijbeeksche Heide werd dit mos aangetroffen in 3 kilometervakken, hier in broekbossen of vochtige bospercelen.

17. *Gymnocolea inflata* (Huds.) Dumort.

BROEDKELKJE.

Een tot middelgroot bebladerd levermos dat oppervlakkig bezien lijkt op IJl stompmos, maar zich daarvan onderscheidt door de gewoonlijk vrij talrijk aanwezige, gladde en min of meer peervormige perianthen (omwindsel van de vrouwelijke voortplantingsorganen), die op zich zelf ook weer een rol kunnen spelen bij de vegetatieve vermeerdering. Dit mos vormt veelal ietwat warrige, platte matten waarvan de afmetingen nogal kunnen variëren. De planten zijn gewoonlijk groen van kleur maar op open standplaatsen zijn ze vaak rood tot roodbruin van kleur. Groeit bij voorkeur op niet al te droge tot vochtige zandgrond, op open tot beschaduwde standplaatsen. Kan vooral aangetroffen worden op venoevers, op greppel- en slootkanten, op vochtige heidevelden en dergelijke.

Deze soort is in Nederland algemeen, vooral op de pleistocene zandgronden en het duin- en Waddengebied. In de regio Midden-Brabant is dit mos zeker niet zeldzaam.

Op de Strijbeeksche Heide werd dit mos in twee kilometervakken aangetroffen, waarbij op één locatie (oever van Goudbergven) vrij rijkelijk.

18. *Jungermannia gracillima* Sm.

LICHTRANDMOS.

Een vrij markante, bebladerde soort waarvan de vrijwel ronde bladen een rand bezitten van opvallende grote en 'lege' cellen, die als het ware oplichten. Vormt gewoonlijk platte, vrij compacte matten die standplaatsafhankelijk groen tot roodbruin zijn van kleur. Groeit bij voorkeur op kale, open tot enigermate beschaduwde, vochtige, minerale gronden. Vooral op weinig betreden paden, heidevelden, greppel- en slootkanten.

Lichtrandmos is algemeen in Nederland, in Midden-Brabant eveneens.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd dit mos evenwel slechts in twee kilometervakken aangetroffen.

19. *Kurzia*, Von Martens.

SPINRAGMOS.

Het geslacht *Kurzia* is in Nederland vertegenwoordigd door twee soorten: *K. pauciflora*, het Gewoon spinragmos en *K. sylvatica*, het Bosspinragmos. Beide soorten lijken oppervlakkig bezien zeer sterk op elkaar en kunnen alleen betrouwbaar worden onderscheiden op grond van het verschil in vorm van de omwindselbladen van de geslachtsorganen. Beide soorten zijn evenwel tweehuizig en vaak steriel.

Het betreft kleine bebladerde soorten, waarvan de bladen gevormd worden door korte 'draadvormige' wimpers. Ze vormen veelal kleine, platte matten, die soms dicht verweven zijn. De aanwezigheid kan evenwel ook beperken tot een nauwelijks waarneembare 'enkele' stengel.

Groeien bij voorkeur in een vochtig zuur milieu, op open tot beschaduwde plaatsen met zure humus of veengrond. Bosspinragmos verkiest eerder zure, schrale zandgrond.

De Spinragmossen zijn in Nederland vrij zeldzaam. Binnen de regio Midden-Brabant is dat eerder zeldzaam, dit evenwel met uitzondering van een deel van het Mastbos waar eerder een zeer fraaie populatie werd aangetroffen.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd slechts éénmaal een kleine populatie van 'n soort uit dit genus aangetroffen. Vanwege het feit dat betreffende populatie steriel was, kon niet worden vastgesteld welke soort het betrof.

20. *Lophocolea bidentata* (L.) Dumort.

GEWOON KANTMOS.

Een tot middelgrote, bebladerde soort. Groeit op een breed scala aan substraten in diverse biotopen. Vormt over het algemeen ietwat warrige tapijten met een doorgaans groene/geelgroene kleur. Groeit bij voorkeur in niet al te open, enigermate vochtige situaties, maar is ook wel aangetroffen in open kalkgraslanden, op dijklichamen (steen) en op boomvoeten. In bossen vooral op dood hout en grof

strooisel (vaak naaldstrooisel).

Het Gewoon kantmos is in Nederland algemeen; binnen Midden-Brabant eveneens.

Binnen de Strijbeeksche Heide is deze soort vertegenwoordigd binnen alle betrokken (10) kilometervakken.

21. *Lophocolea heterophylla* (Schrad.) Dumort.

GEDRONGEN KANTMOS.

Een, oppervlakkig bezien, enigermate op het Gewoon kantmos lijkende soort. Groeit bij voorkeur op dood of levend hout en grof strooisel. Is zowel 'thuis' in natuurgebieden als in geurbaniseerde milieus, bijvoorbeeld parken, plantsoenen en dergelijke. Vormt gewoonlijk platte, compacte matten die in afmetingen sterk kunnen variëren.

Het Gedrongen kantmos is een van de meest voorkomende levermossoorten in Nederland, waarop noch de regio Midden-Brabant of de Strijbeeksche Heide enige uitzondering maken; derhalve eveneens in alle tien betrokken kilometervakken present.

22. *Lophocolea semiteres* (Lehm.) Mitt.

GAAF KANTMOS (Zuidelijk kantmos).

Een op het Gedrongen kantmos lijkende soort maar iets forser van structuur. Deze soort is afkomstig van het Zuidelijk-halfrond en eerst sedert 1980 in ons land bekend. Laat sedert dien een gestage opmars zien waarbij het tot dusver als algemeen moet worden beschouwd voor de zuidelijke provincies; in Midden- en West-Brabant plaatselijk zelfs zeer algemeen. Landelijk bezien nog vrij zeldzaam.

Werd op nogal uiteenlopende standplaatsen aangetroffen, voornamelijk terrestrisch maar ook al epifytisch op berk en eik. Deze soort lijkt een zekere voorkeur te hebben voor zure, min of meer permanent vochtige milieus waarbij grof naaldstrooisel en heidestruiken een primaire standplaats vormen.

Vormt vrij dichte, tamelijk platte matten die een doorsnede kunnen hebben tot enige decimeters. Vastgesteld kon worden dat deze mossoort een behoorlijk agressieve uitbreidingskracht bezit en in staat is om een sterke soort als bv. *Hypnum cupressiforme*, het Gewoon klauwtjesmos, te overgroeien.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd dit mos in 6 kilometervakken aangetroffen waarbij de abundantie evenwel nog niet uitgesproken dicht is.

23. *Lophozia ventricosa* (Dicks.) Dumort.

GEWOON TRAPMOS.

Een tot ongeveer middelgrote soort waarvan de niet of weinig vertakte stengels min of meer rechtop staan. De kleur van de planten is doorgaans heldergroen. Op wat meer geëxponeerde plaatsen kan er sprake zijn van enige roodkleuring. Gewoonlijk zijn de punten van de stengeltopbladen dicht bezet met hoopjes broedkorrels. Deze soort vormt kleine tot soms vrij grote zoden en dit bij voorkeur op niet al te droge, enigermate beschaduwde, ruw humeuze standplaatsen. Ook wel op molmende boomstompen e.d. Vaak op sloot- en greppelkanten en in gestabiliseerde bospadbermen.

Gewoon trapmos is algemeen in Nederland. In de regio Midden-Brabant is dit eerder vrij zeldzaam.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort alleen aangetroffen op de oeverperiferie van het Goudbergven, hier overigens wel met meerdere populaties.

24. *Marchantia polymorpha* L.

PARAPLUUTJESMOS.

Een fors thalleus levermos met gewoonlijk aanwezige kenmerkende ronde broedbekers die verspreid op de thalli staan. Daarnaast maken de zeer markante parapluvormige dragers van de voortplantingsorganen het tot een zeer gemakkelijk te herkennen soort. Vormt kleine tot soms zeer grote, dichte matten en dit op nogal uiteenlopende substraten. Standplaatsen open tot beschaduwde, vochtig tot nat en enigermate voedselrijk. Dit mos is in de zogenaamde 'menselijke omgeving' net zo thuis als in natuurgebieden en derhalve in geheel Nederland algemeen.

Ook binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort in 7 kilometervakken aangetroffen.

M. polymorpha is onderverdeeld in 3 ondersoorten (waarvan 2 in Ned.) nl.: subsp. *P. polymorpha* = *Marchantia aquatica* (Nees.) Burgeff. en subsp. *M. ruderalis* Bischler & Boisselier.

Hoewel slechts oppervlakkig onderzocht behoren alle op de Strijbeeksche Heide aangetroffen populaties zeer waarschijnlijk tot de ondersoort: *M. ruderalis*.

25. *Metzgeria furcata* (L.) Dumort.

BLEEK BOOMVORKJE.

Een kleine thalleuze soort die met gevorkt vertakte thalli kleine tot soms vrij grote, platte matten vormt. Groeit in Nederland overwegend als epifyt en bij uitzondering lithofytisch, dit dan op kalkhoudende steensubstraten. Als epifyt kan dit mos op diverse boomsoorten worden aangetroffen, maar hoofdzakelijk toch wel op wilg, vlier, populier, es, iep en eik. Standplaatsen vrijwel altijd in een omgeving met een hoge relatieve luchtvochtigheid, derhalve veelal in broekbossen en dergelijke.

Het Bleek boomvorkje heeft het laatste decennia een 'come back' laten zien en is inmiddels weer algemeen in Nederland. Voor wat betreft Midden-Brabant moet dit mos toch eerder als vrij zeldzaam worden aangemerkt. Opgemerkt moet worden dat binnen de regio deze soort vaker werd aangetroffen op jonge eiken in dichte aanplantpercelen. Dergelijke biotopen zijn in hoge mate windluw en garanderen zodoende een betrekkelijk hoge relatieve luchtvochtigheid. Mede daardoor zijn de stammen en takken van de eiken bezet met een 'plakkerige algenlaag' welke kennelijk een goed ontkiemsubstraat vormt voor de ingevangen mossoporen; dus niet alleen die van het Bleek boomvorkje.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd dit mos in 4 kilometervakken aangetroffen en dient derhalve tot de 'rijkere' gebieden voor deze soort te worden gerekend.

26. *Nardia scalaris* Gray.

ECHT VLEUGELMOS.

Rode Lijst-soort, cat.: Kwetsbaar.

Een vrij klein bebladerd levermos dat, oppervlakkig bezien, een vrij grote gelijkenis heeft met o.a. *Jungermannia gracillima*, het Lichtrandmos. Vormt kleine, vrij compacte matjes. Groeit bij voorkeur op open tot niet al te zwaar beschaduwde, enigermate vochtige lemige zand- en leemgrond. Vaak op sloot- en greppelkanten, langs bospaden, op boswallekens e.d.

Het Echt vleugelmoss is nog algemeen in Nederland maar voor wat betreft de abundantie is er een duidelijke afname vast te stellen. Binnen de regio Midden-Brabant is deze soort zeldzaam.

Op de Strijbeeksche Heide werd dit mos slechts éénmaal aangetroffen, het betrof een vrij kleine populatie met als groeiplaats een drooggevalen slootkant.

27. *Odontoschisma sphagni* (Dicks.) Dumort.

VEENDUBBELTJESMOS.

Rode Lijst-soort cat.: Kwetsbaar.

Een tot hooguit middelgrote bebladerde soort, die met stengels tot zo'n 10 cm lengte, ijle tot soms vrij dichte, vrij platte matten vormt. Groeit bij voorkeur op vochtige tot natte heidevelden, in hoogveen, zure berkenbroekbossen en veenmosrijke schraalgraslanden.

Deze soort is (nog) algemeen in Nederland, is daarbij in hoofdzaak beperkt tot de pleistocene zandgronddistricten.

In de regio Midden-Brabant werd o.a. een fraaie populatie aangetroffen in het Prinsenbosch, maar moet toch als vrij zeldzaam worden aangemerkt.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd dit mos in twee kilometervakken aangetroffen, waarbij te stellen is dat de oever van het Goudbergven vrij rijk bedeed is met redelijk fraaie populaties.

28. *Pallavicinea lyellii* (Hook.) Carruth.

ELZENMOS.

Een betrekkelijk fors, thalleus mos dat, met niet of schaars gevorkt vertakte thalli, kleine tot soms wat grotere vrij compacte zoden vormt, met een helder- tot donkergroene kleur. Dit mos is tweehuizig waarbij het verschil tussen de vrouwelijke en mannelijke planten zeer duidelijk is (mits deze tenminste min of meer volgroeid zijn). Vooral de mannelijke planten zijn dan zeer fraai. De antheridiën, bolvormig en ingebed in een bekertje met franjes, zijn langs (rijvormig) en terzijden van de middennerf ingeplant en vormen zodoende een opmerkelijke structuur.

Dit mos groeit bij voorkeur op humus, sterk humeus zand, op veen, tegen horsten van zegge-soorten of van het Pijpenstrootje, enz. maar vrijwel altijd in een vochtige tot natte en zure omgeving.

Elzenmos is vrij zeldzaam in Nederland. Binnen de regio Midden-Brabant werden enige fraaie

groeiplaatsen aangetroffen, maar toch moet deze soort hier als zeldzaam worden gekwalificeerd. Op de Strijbeeksche Heide werden van het Elzenmos slechts twee kleine populaties aangetroffen; een populatie bestaande uit uitsluitend vrouwelijke planten (oever Goudbergven) en een mannelijke populatie op een slootkant in een vochtig bosperceel.

29. *Pellia endiviifolia* (Dicks.) Dumort.

GEKROESD PLAKKAATMOS (Gekroesde pellia).

Een fors thalleus levermos dat kleine tot soms zeer grote, vrij platte matten vormt. De afzonderlijke thalli zijn tot 1 cm breed en meerdere centimeters lang, spaarzaam vertakt en veelal voorzien van een paarsachtige 'middennerf'. De lobranden zijn gewoonlijk gegolfd en de toppen zijn in het najaar veelal bezet met vele, kleine, min of meer vorkachtige uitgroeisels, die vrijwel zeker een rol spelen bij de vegetatieve vermeerdering. Aan deze uitgroeisels dankt deze soort dan ook de Nederlandse en wetenschappelijke naam.

Groeit vooral op vochtige tot natte, neutraal- tot kalkrijke en enigermate mineralenrijke substraten, vooral löss, leem, leemig zand en rivierslib (Biesbosch), maar kan ook wel in de kalkrijke duingebieden aangetroffen worden.

Deze soort is in de periode dat de lobtopuitgroeisels of sporenkapsels ontbreken, (deze soort is tweehuizig en sporenkapsels zijn niet algemeen) niet van de overige in Nederland voorkomende soorten te onderscheiden, behoudens onderzoek van microscopische kenmerken.

Het Gekroesd plakkaatmos is algemeen in Nederland. In de regio Midden-Brabant is dat zeldzaam.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort slechts éénmaal aangetroffen; een kleine populatie op een slootkant (sterk leemig) in de omgeving van het Patersmoerven.

30. *Pellia epiphylla* (L.) Corda.

GEWOON PLAKKAATMOS (Gewone pellia).

Eveneens een fors thalleuze soort die, oppervlakkig gezien, grote overeenkomsten heeft met de overige *Pellia*-soorten. Lobtoppen zijn evenwel nooit bezet met uitgroeisels. Vormt eveneens vrij platte matten die in sommige gevallen meerdere vierkante meters groot kunnen zijn en veelal donkergroen tot soms bruingroen van kleur zijn. Jonge planten op geëxponeerde standplaatsen kunnen enigermate paars aangelopen zijn en een rozetvormige structuur hebben.

Deze soort groeit bij voorkeur op permanent vochtige tot natte, beschaduwde plaatsen met min of meer zure, voedselarme gronden. Sloot- en greppelkanten, maar ook weinig betreden bospaden zijn zeer in trek als standplaats.

Het betreft hier een eenhuizige soort, die veelal rijkelijk sporenkapsels vormt die rijp zijn in het vroege voorjaar.

Het Gewoon plakkaatmos is algemeen in Nederland, maar ontbreekt vrijwel geheel in de zogenaamde kleigebieden.

In Midden-Brabant en binnen de Strijbeeksche Heide is deze soort eveneens algemeen. Aangetroffen in 9 van de 10 betrokken kilometervakken.

31. *Pellia neesiana* (Gottsche) Limpr.

MOERASPLAKKAATMOS (Veenpellia).

Deze soort zou, oppervlakkig gezien, als dubbelganger van de voorgaande soort kunnen fungeren. Hierbij meteen opgemerkt dat de populaties veelal geen grotere omvang bezitten. Om de identiteit van deze soort onomstotelijk vast te kunnen stellen dienen sporenkapsels aanwezig te zijn, waarbij het met name de vorm van de involucre gaat. Dit mos is tweehuizig, de vorming van sporenkapsels is evenwel vrij zeldzaam. Ook het vaststellen van de identiteit van de mannelijke planten van deze soort is niet eenvoudig.

Het Moerasplakkaatmos groeit bij voorkeur in natte mesotrofe rietlanden, in trilvenen, in broek- en moerasbossen. Daarnaast ook wel op standplaatsen die 'meer eigen' zijn aan die voor het Gewoon plakkaatmos.

Deze soort is voor Nederland vrij zeldzaam. In Midden-Brabant rondt zeldzaam.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd dit mos in twee kilometervakken aangetroffen, maar vooral in het broekbos bij het Patersmoerven, hier enige tot twee vierkante decimeter grote populaties die bovendien fertiel waren, waardoor de identiteit onbetwistbaar kon worden vastgesteld.

32. *Riccia fluitans* L.

GEWOON WATERVORKJE.

Dit thalleuze levermos kent twee vormen, nl.: een watervorm en een landvorm. De watervorm kenmerkt zich door thalli die tot iets meer dan 1 mm breed zijn, meerdere malen gevorkt vertakt en als geheel enige centimeters lang kunnen zijn. Meerdere exemplaren vormen samen warrige weefsels die soms zeer omvangrijk kunnen zijn en vrij in het water zweven. Deze soort verkiest gewoonlijk helder, tot mesotroof en langzaam stromend water als groeiplaats.

Opgemerkt moet worden dat dit mos zich niet beperkt tot de zogenaamde natuurgebieden maar evengoed in parkvijvers, tuinvijvers en zelfs in grachten kan voorkomen.

De landvorm kan aangetroffen worden op drooggevallen poel- en vijverbodems, op slootkanten e.d. De planten ontwikkelen dan vaak een rozetvorm die tot ca. 3 cm in doorsnede groot kunnen worden. Deelrozetten komen overigens ook voor. Op dergelijke geëxponeerde plaatsen kan voorts enige roodkleuring optreden.

Het Gewoon watervorkje is tweehuizig. De seksuele voortplanting van deze soort is kennelijk dermate problematisch dat de vorming van sporenkapsels een uiterst zelden voorkomend fenomeen is.

De instandhouding van de soort en de soms rijkelijke vermeerdering vinden plaats op de een of andere, nog niet geheel bekende, vegetatieve wijze.

Het Gewoon watervorkje is in geheel Nederland algemeen; Midden-Brabant vormt hierop geen uitzondering.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort in 3 kilometervakken aangetroffen. Merkwaardigerwijze betref dit in alle gevallen planten op drooggevallen slootkanten danwel in plasjes met gestagneerd water in broekbossen. Voorgaande leidt tot de aanname dat het water van de aanwezige vennen te zuur en mogelijk te eutroof is; het water in de aanwezige sloten zonder meer te eutroof.

B. DE BLADMOSSEN.

Een nadere beschouwing.

1. *Amblystegium serpens* (Hedw.) Schimp.

GEWOON PLUISDRAADMOS.

Deze betrekkelijk kleine soort vormt platte, vrij compacte matten die soms enige vierkante decimeters groot kunnen worden. Groeit in het 'binnenland' vrijwel uitsluitend als epifyt of lithofyt; in de duingebieden daarentegen ook vaak terrestrisch. Als epifyt verkiest dit mos bomen met een gebuilde schors, zoals: vlier, wilg, populier e.d., als standplaats. Als lithofyt kalkhoudende steensubstraten. Komt derhalve ook nogal eens voor binnen de 'bewoonde wereld'.

Gewoon pluisdraadmos is algemeen in geheel Nederland, ook in de regio Midden-Brabant.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide is het eveneens een goed vertegenwoordigde soort, (in 6 kilometervakken) die hier evenwel overwegend met een epifytische groeiwijze werd aangetroffen.

2. *Atrichum tenellum* (Röhl.) Bruch. & Schimp.

KLEIN RIMPELMOS.

Rode Lijst-soort cat.: Kwetsbaar.

Een tot middelgroot topkapselmos dat vrij gemakkelijk met jonge planten van de soort *Atrichum undulatum*, het Groot rimpelmos, verward kan worden, maar in tegenstelling tot die soort en datgene wat de Nederlandse naam uitdrukt, geen 'gerimpelde' bladen bezit.

Groeit bij voorkeur op open, schrale, vochtige leem of zandige leem. Vormt kleine tot soms meerdere vierkante meters grote zoden. Is als pionierplant gevoelig voor verdringing door 'sterkere' mossoorten en/of hogere planten.

Landelijk gezien is dit mos vrij zeldzaam, maar in Midden-Brabant eerder als algemeen te beschouwen, vooral op die locaties waar herinrichting plaats vond ten behoeve van natuurontwikkeling.

Op De Strijbeeksche Heide werd het Klein rimpelmos in een vijftal KM-vakken aangetroffen, overwegend op nog vrij kale venoevers en oevers van amfibienpoelen en dit vrijwel steeds met populaties van betrekkelijk kleine omvang.

Deze soort is vrij gevoelig voor verdringing.

3. *Atrichum undulatum* (Hedw.) P. Beauv.

GROOT RIMPELMOS.

Een fors, meerjarig topkapselmos met kenmerkende gegolfde bladen waarvan de rand bovendien gewoonlijk voorzien is van tandparen, welke met behulp van een loep goed zichtbaar zijn.

Vormt tot vrij grote pollen, soms uitgestrekte zoden. Groeit op meerdere grondsoorten, op bij voorkeur niet al te droge en enigermate beschaduwde plaatsen. Incidenteel ook op boomvoeten en mclimende strompen.

Het Groot rimpelmos beperkt zich niet alleen tot de zogenaamde natuurgebieden maar kan evengoed in de 'menselijke omgeving' aangetroffen worden, bijvoorbeeld in plantsoenen, parken, op begraafplaatsen e.d.

Deze soort is algemeen in geheel Nederland; Midden-Brabant niet uitgezonderd.

Ook in het onderhavige gebied werd dit mos in alle betrokken KM-vakken aangetroffen.

4. *Aulacomnium androgynum* (Hedw.) Schwägr.

GEWOON KNOPJESMOS.

Een tot middelgrote, zeer markante mossoort met vrijwel altijd aanwezige schijnkapselstelen waarop een bolvormig hoopje broedkorrels aanwezig is. Deze schijnkapselstelen, die op de stengeltoppen staan, kunnen gemakkelijk verward worden met 'gewone sporenkapsels' die overigens bij deze soort tot dusver uiterst zelden werden aangetroffen.

Groeit vrijwel uitsluitend op dood en levend hout, soms ook wel op grof strooisel, in bij voorkeur niet al te droge loofbossen, (meerdere typen). Vormt kleine tot meerdere centimeters grote halfbolvormige pollen. Opmerkelijk bij deze soort is dat zelfs ook bij zeer jonge planten al vaak de schijnkapselstelen aanwezig zijn. Het Gewoon knopjesmos is kennelijk van meet af aan op vegetatieve (kloon)vermeerdering ingesteld.

Landelijk gezien is deze soort algemeen; in Midden-Brabant eveneens het geval.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd dit mos in alle betrokken KM-vakken

aangetroffen, waarbij wel moet worden opgemerkt dat de abundantie daarbij nogal verschillend van aard was.

5. *Aulacomnium palustre* (Hedw.) Schwägr.

ROOD VILTMOS.

Een gewoonlijk vrij forse, meerjarige, mossoort waarvan de stengels dicht bezet zijn met roodbruin rizoidenvilt. Vormt meestal vrij grote zoden, die doorgaans een geelgroene kleur bezitten. Ook deze soort vormt schijnkapselstelen die evenwel bij dit mos niet op de stengeltoppen staan maar elders op de stengel, waardoor ze dan ook veel minder opvallen. Bovendien zijn ze minder algemeen aanwezig. Sporenkapsels zijn bij deze soort eveneens zeer zeldzaam.

Groeit bij voorkeur op open tot licht beschaduwde, permanent vochtige veengrond, op kalkarme zand of lemige zandgrond. Soms ook wel op naaldstrooisel in vooral Larikspercelen.

Landelijk gezien is het Rood Viltmos algemeen maar voor Midden-Brabant is dat eerder aan de zeldzame kant.

Binnen het onderhavige gebied werd dit mos in 3 kilometervakken aangetroffen, waarbij het wel steeds betrekkelijk kleine populaties betrof.

6. *Barbula convoluta* Hedw.

GEWOON SMARAGDSTEELTJE.

Een betrekkelijk klein, eenjarig topkapselmos dat duidelijk tot de groep van pioniermossen gerekend moet worden. Vormt gewoonlijk kleine, tot soms wat grotere, platte zoden die een opvallend heldergroene kleur bezitten. Groeit bij voorkeur op open, schrale leem, lemig zand of veen en dan vooral op ruderaal plaatsen, langs paden, in wegbermen, tussen niet al te veel betreden straatklinkers e.d. Het is derhalve een soort die vaak ook in urbane milieus te vinden is.

Landelijk gezien is deze soort algemeen; in Midden-Brabant eveneens het geval.

Het Gewoon smaragdsteeltje is zeker geen uitgesproken 'bosmos', maar in het onderhavige gebied zijn meer dan genoeg plaatsen, bijvoorbeeld langs de diverse wegen/paden, 'geschikt' voor deze soort. Werd hier op meerdere locaties, binnen 3 kilometervakken aangetroffen.

7. *Barbula unguiculata* Hedw.

KLEI-SMARAGDSTEELTJE.

Een oppervlakkig gezien sterk op het Gewoon smaragdsteeltje lijkende soort, ook voor wat betreft de groeiwijze. Groeit bij voorkeur op open, niet al te droge plaatsen op baserijke klei, kleihoudend zand of leem. Kan incidenteel ook op verweerde bakstenen en cement aangetroffen worden.

Landelijk gezien is deze soort algemeen, vooral in de zogenaamde kleigebieden. Voor wat betreft Midden-Brabant is dit mos aangewezen op die plaatsen waar leem e.d. aan de dagzoom treden en is hier derhalve minder algemeen.

In het onderhavige gebied werd deze soort slechts op één locatie aangetroffen, daarbij ook met een vrij beperkte abundantie.

8. *Brachythecium albicans* (Hedw.) Schimp.

BLEEK DIKKOPMOS.

Een middelgrote tot vrij forse mossoort welke min of meer platte, vrij warrige zoden vormt van variabele afmetingen met een veelal licht- tot geelgroene kleur. Groeit bij voorkeur op open, vrij droge en schrale zandgrond; vaak in wegbermen, langs paden, op ruderaal plaatsen e.d. Kan ook op beton en kalkhoudende steensoorten van bijvoorbeeld dijken en zeeweringen aangetroffen worden.

Bleek dikkopmos is in het overgrote deel van Nederland algemeen, vooral in de zandgrondgebieden, waartoe ook Midden-Brabant gerekend moet worden.

In het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd deze soort op meerdere locaties (6 kilometervakken) aangetroffen, voornamelijk in de periferie, hetgeen zich laat verklaren door de hier voorhanden zijnde openheid en de (zeer) schrale, wat drogere, zand of zandige leemgrond.

9. *Brachythecium mildeanum* (Schimp.) Schimp. ex Milde.

MOERASDIKKOPMOS (KWELMOERAS-DIKKOPMOS).

Rode Lijst-soort cat.: Kwetsbaar.

Gewoonlijk een forse soort die, met stengels tot ca. 10 cm lengte, ietwat ruige en warrige matten vormt. Kan oppervlakkig beschouwd gemakkelijk met het Gewoon dikkopmos verward worden. Groeit

bij voorkeur op open, min of meer permanent vochtige zand, klei of leem. De standplaatsen zijn nogal divers: kalkrijke duinmoerassen, uiterwaarden, drassige graslanden, op kwelplekken langs dijken en slootkanten, in klei- en leemgroeven e.d. In de Biesbosch kan deze soort ook met een epifytische groeiwijze aangetroffen worden op door de getijdewerking bemodderde bomen en struiken.

Het Moerasdikkopmos is in Nederland vrij zeldzaam; komt vooral voor in het Fluviale district. In de regio Midden-Brabant werd deze soort tot dusver slechts sporadisch aangetroffen en moet hier derhalve als zeldzaam aangemerkt worden.

Binnen De Strijbeeksche Heide werd deze soort slechts éénmaal aangetroffen, waarbij de standplaats een vrij duidelijke kwelplek betrof in de oeverkant van een amfibienpoel.

10. *Brachythecium rivulare* Schimp.

BEEKDIKKOPMOS.

Rode Lijst-soort cat.: Kwetsbaar.

Een in habitus nogal variabele, middelgrote tot forse soort die veelal stugge, warrige weefsels vormt waarvan sommige innovaties enigermate 'boomvormig' kunnen aandoen. Afhankelijk van de standplaats zijn deze populaties nogal variabel in kleur. Oudere delen van de plant vaak aan de zwarte kant, zeker die delen die tijdelijk onder water hebben gestaan.

Deze soort werd op diverse standplaatsen aangetroffen: in bronbossen, aan sprengen, op slootkanten langs spoordijken, in grienden van het getijdengebied (Biesbosch) en in broekbossen.

Landelijk gezien is het Beek-dikkopmos zeldzaam. In Midden-Brabant werd deze soort tot dusver slechts op twee locaties aangetroffen (vooral in het Natuurgebied De Brand). Binnen De Strijbeeksche Heide werd deze soort op slechts één locatie aangetroffen. De standplaats is gelegen in het broekbosperceel nabij het Patersmoerven. Betreffende populatie was van betrekkelijk kleine omvang.

11. *Brachythecium rutabulum* (Hedw.) Schimp.

GEWOON DIKKOPMOS.

Een zeer variabele, gewoonlijk forse mossoort die veelal ruige weefsels vormt in wisselende afmetingen. Dit mos groeit zowel terrestrisch als epifytisch en lithofytisch. Kan op een breed scala van substraten en in diverse milieus voorkomen. Is voorts ook vrij goed bestand tegen een wat langer durende inundatie. De grote verschillen in habitus (verschijningsvorm) zouden wel eens veroorzaakt kunnen worden door de zogenaamde standplaatseffecten.

Het grote 'aanpassingsvermogen' van deze soort maakt het tot een van de meest dominante mossen welke vrijwel stevast deel uitmaken van de mospopulatie in een eindstadium van de successie.

Het Gewoon dikkopmos is overal in Nederland algemeen. Midden-Brabant en het natuurgebied De Strijbeeksche Heide maken daarop geen uitzondering, (werd hier dan ook in alle 10 betrokken KM-vakken aangetroffen).

12. *Brachythecium salebrosum* (F. Weber & D. Mohr) Schimp.

GLAD DIKKOPMOS.

Een vrij forse, oppervlakkig gezien op het Gewoon dikkopmos lijkende soort, dit ook voor wat betreft de groeivorm. De soortbepalende kenmerken zijn evenwel van microscopische aard. Groeit bij voorkeur op vochtig, rottend hout, epifytisch op wilgen, vlier e.d. Daarnaast ook op kalkhoudende steensubstraten en incidenteel terrestrisch op klei, mergel en kalkhoudend zand. De standplaatsen zijn over het algemeen beschaduwde en in milieus met een hoge luchtvochtigheid.

Het Glad dikkopmos is een algemeen voorkomende soort in Nederland; in Midden-Brabant minder algemeen.

In het onderhavige gebied werd deze soort op enige locaties, binnen 2 KM-vakken, aangetroffen. Alle populaties met epifytische groeiwijze, waarvan het merendeel op wilg spp., binnen broekbospercelen.

13. *Bryum argenteum* Hedw.

ZILVERMOS.

Een klein mos dat met vrij dicht op elkaar staande planten, kleine tot soms grote, platte zoden vormt. Die, vooral op wat drogere standplaatsen, een kenmerkende zilverachtige kleur bezitten. Planten die op natte of meer beschaduwde plaatsen staan zijn 'gewoon' groen. Deze soort groeit zowel terrestrisch als lithofytisch en kan in 'natuurgebieden' af en toe zelfs als epifyt worden aangetroffen. In pioniersituaties is het vaak een van de eerste soorten die ter plekke verschijnen. Standplaatsen zijn

vooral ruderaal plaatsen, weg-, padranden, tussen straatklinkers/tegels, op muren en daken, enz. Het Zilvermos is dan ook een van de best vertegenwoordigde mossoorten in de urbane omgeving.

Landelijk gezien een algemene soort; voor Midden-Brabant eveneens.

In het onderhavige gebied werd deze soort in 9 KM-vakken aangetroffen, waaronder tweemaal een populatie met een epifytische groeiwijze.

14. *Bryum barnesii* Wood ex Schimp.

GEEL KORRELTJES-KNIKMOS.

Een vrij kleine en enigermate variabele, eenjarige, mossoort waarvan de afzonderlijke planten gewoonlijk in kleine plukjes bijeen staan. Kenmerkend voor deze soort zijn de gewoonlijk aanwezige 'kransjes' van broedkorrels die in de bladoksels van de topbladen staan. Deze broedkorrels zijn met behulp van een loep goed te zien.

Groeit bij voorkeur op nutriëntenrijke, humusarme gronden en is vaak present in de zogenaamde menselijke omgeving, dat wil zeggen: daar waar bijvoorbeeld van enig grondverzet sprake was, op braakliggende akkers of de randen daarvan, enz.

Deze pioniersoort is algemeen in geheel Nederland; ook in Midden-Brabant.

Dit mos, zeker geen typisch 'bosmos', werd dan ook slechts in één KM-vak aangetroffen, dit in de periferie van het betrokken gebied.

15. *Bryum caespitium* Hedw.

ZODEKNIKMOS.

Een tot middelgrote soort die kleine tot soms wat grotere zoden vormt. Het is een pionier die vooral op open, vochtige zandgrond groeit, maar kan ook wel op leem, kleihoudend zand en veen worden aangetroffen. Standplaatsen zijn gewoonlijk: braakliggende terreinen, vergravingen, kale wegbermen, sloot- en greppelkanten e.d.

Het Zodeknikmos is een voor Nederland algemene mossoort; Midden-Brabant niet uitgezonderd.

Ook deze soort kan niet tot de zogenaamde 'bosmossen' gerekend worden, hetgeen wel blijkt uit het feit dat het slechts in 2 KM-vakken werd aangetroffen. De standplaatsen betroffen vrijwel altijd locaties in wegbermen of plaatsen waar sprake was van 'wegverharding' met fijn bouwpuin/gruis.

16. *Bryum capillare* Hedw.

GEDRAAID KNIKMOS.

Een middelgrote mossoort die pollen vormt die soms uitgroeien tot zoden. Groeit op diverse substraten en in nogal uiteenlopende biotopen. In de kuststreek kent dit mos vaak een terrestrische groeiwijze terwijl dat meer het 'binnenland' in overwegend epifytisch en lithofytisch is. Als epifyt geeft deze soort de voorkeur aan bomen/struiken als: Vlier, Wilg spp., Gewone es, Populier e.d. Als lithofyt zijn dat kalkhoudende steensubstraten, waardoor deze soort vaak in de zogenaamde menselijke omgeving kan worden aangetroffen en wel op muren, daken e.d.

Landelijk gezien is het Gedraaid knikmos een algemeen voorkomende soort; voor Midden-Brabant eveneens het geval.

Ook in het onderhavige gebied is dit mos zeer goed vertegenwoordigd; aanwezig in 9 KM-vakken met een voornamelijk lithofytische groeiwijze.

17. *Bryum pallens* (Brid.) Sw.

ROOD KNIKMOS.

Een tot middelgrote soort welke pollen tot soms kleine zoden vormt. Kenmerkend voor dit mos is een opvallende wijnrode kleur. Groeit bij voorkeur op min of meer permanent vochtig, kalkhoudend zand, nutriëntenrijk zandig veen, leem of kalkrijke klei. Vaak op slootkanten, in afgravingen en de laatste tijd ook vaak op nieuw aangelegde oevers van amfibienpoelen e.d.

Het Rood knikmos is vrij zeldzaam in Nederland; voor Midden-Brabant is deze soort van diverse locaties bekend. Opmerkelijk hierbij is het feit dat dit mos hier ook meerdere malen werd aangetroffen in biotopen die duidelijk als schraal en zuur moeten worden aangemerkt.

In het onderhavige gebied werd dit mos op drie locaties (3 verschillende KM-vakken) aangetroffen. De standplaats betrof in elk der gevallen de oever van een slootkant.

18. *Bryum rubens* Mitt.

ROODKNOLKNIKMOS. (ROOD KNOLLETJES-KNIKMOS).

Een tot hooguit middelgrote soort die gewoonlijk kleine populaties vormt die soms iets zode-achtig kunnen zijn. Het is een eenjarige pionier op schrale bodems en kan derhalve vaak op ruderaal plaatsen, akkerranden, in wegbermen, in vergravingen e.d. aangetroffen worden. Ook aangetroffen in schrale weilanden op oude molshopen. Dit zijn ook de locaties waar o.a. *Bryum barnesii* en *B. bicolor* zich 'thuis voelen'.

Kenmerkend voor deze soort zijn de, vrijwel altijd aanwezige, felrode tubers (broedkorrels) die zich voornamelijk aan de ondergrondse rizoïden bevinden, maar in sommige gevallen ook in de bladoksels aan de onderzijde van de plant. Deze zijn met een loep goed waarneembaar.

Het Rood knolletjes-knikmos is algemeen in Nederland; ook in Midden-Brabant.

Binnen het onderhavige gebied werd deze soort in 4 KM-vakken aangetroffen en neemt hier zodoende, voor wat betreft de pionierssoorten, een betere plaats in.

19. *Bryum tenuisetum* Limpr.

ORANJE KNOLLETJES-KNIKMOS.

Kleine, vrij laag blijvende, rozetachtige planten die gewoonlijk, niet al te compacte zoden vormen. Kenmerkend is de veelal min of meer steenrode kleur. Daarnaast zijn er nog de bol- tot peervormige 'oranje-roodachtige' tubers aan de ondergrondse rizoïden.

Het is een eenjarige pionier op open, enigermate vochtige tot natte zandgrond of leem. Moet tot de acidofiele (zuurminnende) soorten gerekend worden. Kan vooral aangetroffen worden op gestabiliseerde akkerranden, sloot- en greppelkanten, op venoevers en de oevers van niet al te oude amfibienpoelen.

Landelijk gezien is deze soort vrij zeldzaam. In Midden-Brabant werd dit mos tot dusver betrekkelijk vaak aangetroffen en dan vooral in herinrichtingsprojecten t.b.v. natuurontwikkeling.

In het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd dit mos in 4 KM-vakken aangetroffen, waarbij de populaties zich veelal bevonden op slootkanten e.d.

20. *Calliergon cordifolium* (Hedw.) Kindb.

HARTBLADIG PUNTMOS. (HARTBLADIG NERF-PUNTMOS).

Een middelgrote tot forse soort die met overwegend rechtop staande planten doorgaans mat-achtige, meestal heldergroene plakken vormt. Groeit bij voorkeur op afgestorven plantenresten (detritus en rottend hout) op moerassige plaatsen in mesotrofe tot licht eutrofe situaties, soms (tijdelijk) gedeeltelijk onder water, op allerlei grondsoorten. Derhalve vaak in broekbossen, schraal grasland, tussen begroeiing op sloot- en greppelkanten e.d.

Deze mossoort is algemeen in Nederland. In de regio Midden-Brabant beperkt tot de hier aanwezige broekbossen.

In het onderhavige gebied is dit mos in 3 KM-vakken, maar ook hier alleen in broekbospercelen aangetroffen met een redelijk goede abundantie.

Gezien de standplaatsvoorkeur van deze soort kan men het als een indicator beschouwen; de betreffende broekbospercelen zijn minimaal mesotroof!

21. *Calliergon stramineum* (Brid.) Kindb.

SLIERTMOS.

De afzonderlijke planten van deze soort zijn tot middelgroot. Vormt gewoonlijk spaarzaam vertakte, tot ongeveer 10 cm lange (soms langer), 'alleen' groeiende stengels die ijl bebladerd zijn, die tussen andere mossen (veelal veenmossen) maar ook wel tussen andere planten groeien. Zelden worden kleine, iets meer compacte zoden gevormd.

Groeit dus bij voorkeur in populaties van andere mossen op vochtige tot natte plaatsen. Vaak in blauwgraslanden, in veenmosrietland, in natte broekbossen e.d.

Het Sliertmos is vrij zeldzaam in Nederland. Voor de regio Midden-Brabant is dat zonder meer zeldzaam.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort slechts éénmaal aangetroffen; een kleine populatie groeiende in 'n veenmospool op de oever van het Goudbergven.

22. *Calliergonella cuspidata* (Hedw.) Loeske.

GEWOON PUNTMOS.

Een vrij forse mossoort die gewoonlijk vrij platte, warrige weefsels vormt die vrij grote oppervlakten (soms enige vierkante meters) kunnen beslaan, maar ook wel, minder dominant, tussen andere mossoorten of hogere planten kan voorkomen.

Groeit op allerlei mineralenrijke alsook venige bodems en kan op een breed scala van standplaatsen aangetroffen worden mits deze vochtig tot nat zijn en niet al te zwaar beschaduwd worden. Deze soort kan langdurige inundaties goed doorstaan.

Kenmerkend voor dit mos zijn de zeer spitse, stevige stengelpunten.

Landelijk gezien is dit een algemeen voorkomende soort; Midden-Brabant vormt hierop geen uitzondering.

Ook in het onderhavige gebied kent het Gewoon puntmos een vrij ruime verspreiding (5 KM-vakken).

23. *Campylopus flexuosus* (Hedw.) Brid.

BOSKRONKELSTEELTJE.

Een middelgrote soort die gewoonlijk, vrij compacte, kussenvormige populaties, soms kleine zoden vormt. Kenmerkend voor deze soort zijn de gemakkelijk loslatende innovaties, die als broedknoppen fungeren en gewoonlijk vrij massaal op de planten liggen. Groeit vooral op humusarme bodems in niet al te droge en niet al te dichte bossen en op heidevelden. Kan ook wel op boomvoeten aangetroffen en op molmende boomstammen waarop het zeer fraaie bestanden vormen kan.

Het Boskronkelsteeltje is algemeen in Nederland; in Midden-Brabant is dat eveneens het geval.

Voor wat betreft het onderhavige gebied is deze soort weliswaar in 7 KM-vakken aangetroffen maar vrijwel steeds met bestanden van eerder bescheiden omvang.

24. *Campylopus introflexus* (Hedw.) Brid.

GRIJS KRONKELSTEELTJE.

Een tot middelgrote grote soort die kleine pollen tot zode-achtige populaties vormt, die op de daartoe geëigende plaatsen (bijvoorbeeld: droge bosranden, heidevelden e.d.) meerdere vierkante meters groot kunnen zijn.

De volgroeide planten bezitten een karakteristiek uiterlijk door opvallende witte glasharen die stervormig afstaan. Een in onbruik geraakte Nederlandse naam is 'Cactusmos', een naam die zeker niet misplaatst was.

Het Grijs kronkelsteeltje groeit bij voorkeur op open, niet al te vochtig, kalkarm zand of lemige zandgrond. Maar kan evengoed op molmend hout, grof strooisel, rietdaken, (natuur)steensubstraten, enz. worden aangetroffen. Incidenteel zelfs als epifyt op levende bomen.

De laatste jaren worden vaker sporulerende planten aangetroffen, waarbij dan de grond voor de Nederlandse naam 'kronkelsteeltje' duidelijk waarneembaar is, nl. de volledig teruggebogen kapselstelen.

Dit mos, dat eerst sedert 1961 in Nederland bekend is, is momenteel overal algemeen, (om niet te zeggen zeer algemeen).

Ook in het betrokken gebied, en hier zelfs in de broekbospercelen, heeft deze soort zich nadrukkelijk gevestigd; aangetroffen in alle 10 betrokken KM-vakken.

Vermeldenswaard is het feit dat deze soort, in bepaalde biotopen, zeer dominant kan zijn en in staat is andere mossoorten te verdringen.

25. *Campylopus pyriformis* (Schultz.) Brid.

BREEKBLAADJE.

Een betrekkelijk klein mos dat over het algemeen niet al te grote, platte, zoden vormt. Kenmerkend voor deze soort zijn de vele, vrijwel altijd aanwezige, los op de zoden liggende blaadjes, die kennelijk een hoofdrol spelen bij de (vegetatieve) vermeerdering. De vorming van sporenkapsels (geslachtelijke voortplanting) komt zelden voor.

Groeit vooral op vast strooisel, zure humeuze zandgrond, turf en ver vergane boomresten. Vaak op heidevelden, in open bospercelen (vooral naaldhout), langs vennen, op greppelwanden e.d.

Het Breekblaadje is algemeen in Nederland inclusief Midden-Brabant.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd deze soort in alle 10 KM-vakken aangetroffen.

Op enige locaties zelfs met sporulerende planten.

26. *Ceratodon purpureus* (Hedw.) Brid.

PURPERSTEELTJE.

Een klein, eenjarig topkapselmos, dat in populaties van nogal uiteenlopende afmetingen kan voorkomen; van kleine plukjes tot zoden van vele vierkante meters. Grotere populaties kenmerken zich veelal door een 'purpere' gloed.

Dit mos kan op een breed scala van standplaatsen worden aangetroffen. Groeit in hoofdzaak terrestrisch maar kan evengoed epifytisch als lithofytisch voorkomen. Het is ook één van die mossoorten die vaker in de geurbaniseerde omgeving voorkomen, op ruderaal plekken, muren, daken, enz.

Het Purpersteeltje is overal in Nederland (zeer) algemeen.

Ook het onderhavige gebied, waar het binnen alle 10 KM-vakken werd aangetroffen, vormt daarop dan ook geen uitzondering.

27. *Cryphaea heteromalla* (Hedw.) D. Mohr.

VLIERMOS.

Een tot middelgrote soort die met tot ca. 3 cm lange stengels, kleine tot ruim één vierkante decimeter grote, van het substraat afstaande tot hangende plukken vormt. Groeit in Nederland uitsluitend als epifyt op vooral Vlier en Wilg spp., maar is ook bekend van een aantal andere loofboomsoorten. Groeit vrijwel uitsluitend in milieus met een hoge luchtvochtigheid, derhalve vaak in broekbossen, grienden, oeverbossen e.d. Kan overal in Nederland aangetroffen worden.

Kenmerkend voor dit mos is dat bij sporulerende planten (veelal het geval) de dicht naast elkaar staande en min of meer zittende kapsels, duidelijk op een 'rechte rij' ingeplant zijn.

Het Vliermos heeft in het verleden sterk te lijden gehad onder de luchtvervuiling. Na nagenoeg verdwenen te zijn geweest heeft het zich, vrijwel zeker dank zij de verbeterde luchtkwaliteit, langzaam maar zeker kunnen herstellen. Momenteel is de toename van dien aard dat het afvoeren van de Rode Lijst verantwoord werd geacht.

Momenteel is het Vliermos nog vrij zeldzaam in Nederland. Voor Midden-Brabant geldt dezelfde kwalificatie, met een positieve uitzondering voor de natuurreservaten 'De Berk' bij Prinsenbeek en 'De Brand' bij Udenhout.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd het Vliermos in 2 KM-vakken aangetroffen, dit dan uitsluitend in broekbospercelen. De aangetroffen populaties maakten een 'vitale' en fraaie indruk.

28. *Dicranella cerviculata* (Hedw.) Schimp.

KROPPLUISJESMOS.

Een vrij kleine mossoort die niet al te compacte zoden vormt die voor wat betreft de afmetingen nogal variabel zijn. Op de daartoe geëigende plaatsen kunnen deze incidenteel meerdere vierkante meters groot zijn. In steriele toestand (zonder sporenkapsels) is deze mossoort niet te onderscheiden van het Gewoon pluisjesmos. Indien sporenkapsels aanwezig zijn is de herkenning zeer eenvoudig enwel aan de hand van het 'kropje' dat aanwezig is op de overgang van theca (sporendoesje) naar seta (de kapselsteel). Hierbij is het gebruik van een loep wel noodzakelijk.

Dit mos groeit bij voorkeur op open, min of meer permanent vochtig tot nat zand, weinig of lemig zand of veen. Vaak op kale oevers van vennen, poelen, sloot- en greppelkanten e.d.

Landelijk gezien is dit een algemeen voorkomende soort. In de regio Midden-Brabant veelal beperkt tot de zogenaamde natuurontwikkelingsprojecten en derhalve vrij zeldzaam.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd dit mos uitsluitend aangetroffen op de kale oever van en in de omgeving van het Langven (beperkt tot één kilometervak), maar hier wel op vrij uitgebreide schaal.

29. *Dicranella heteromalla* (Hedw.) Schimp.

GEWOON PLUISJESMOS.

Een kleine tot hooguit middelgrote soort, vormt dichte, platte zoden waarvan de afzonderlijke planten min of meer naar één zijde gebogen zijn. De afmetingen van de zoden zijn zeer variabel.

Groeit bij voorkeur op niet al te droog zand en lemig zand; zelden op andere grondsoorten. Standplaatsen zijn vooral boswalleetjes, greppel- en slootkanten, boomvoeten en stronken, in loof- of gemengde bospercelen.

Het Gewoon pluisjesmos is algemeen in Nederland, vooral in de pleistocene zandgrondgebieden. In Midden-Brabant ook algemeen.

In het onderhavige gebied werd deze soort, in alle 10 betrokken KM-vakken, vrij rijkelijk aangetroffen.

30. *Dicranoweisia cirrata* (Hedw.) Lindb. ex Milde.

GEWOON SIKKELSTERRETJE.

Een vrij kleine soort die kroezige pollen of kussens vormt die zich, bijvoorbeeld op regenbanen op bomen, aaneen kunnen sluiten tot baanvormige zoden. Groeit in Nederland vrijwel uitsluitend als epifyt op loofbomen met een neutrale tot sterk zure schors, (hoogst zelden op naaldhout). Daarnaast soms zeer rijkelijk op rietdaken.

Deze soort beperkt zich zeker niet tot de zogenaamde natuurgebieden maar is evengoed thuis in geurbaniseerde milieus, (park-, laanbomen e.d.).

Het Gewoon sikkelsterretje is landelijk gezien algemeen. Midden-Brabant en het onderhavige gebied vormen daarop geen uitzondering, (aangetroffen in 9 KM-vakken).

31. *Dicranum montanum* Hedw.

BOSSIG GAFFELTANDMOS.

Een over het algemeen kleine mossoort, zelden tot ong. middelgroot, die met min of meer kroezige planten zeer compacte, iets bolle pollen of kussens vormt, veelal met een heldergroene kleur. Deze kunnen soms uitgroeien tot forse 'boomvoetbezettende' populaties. Groeit bij voorkeur in niet al te open, min of meer vochtige bossen en dan vooral tegen de voet van eiken, berken en beuken of de molmende stomp/stammen/takken daarvan.

Kenmerkend voor deze soort zijn de gemakkelijk loslatende broedtakjes/blaadjes, die achterblijven op een vochtige vingertop, ('n controlemiddel tijdens het veldwerk).

Aangenomen moet worden dat de verspreiding vrijwel uitsluitend tot stand komt middels deze broedblaadjes/takjes, want fertiele (sporenkapselsdragende) planten zijn in Nederland en het omringende buitenland zo goed als onbekend.

Het Bossig gaffeltandmos is algemeen in Nederland, vooral in het meer oostelijke deel. In Midden-Brabant is dit mos eveneens algemeen.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd deze soort, gewoonlijk goed vertegenwoordigd, in 9 van de betrokken KM-vakken aangetroffen.

32. *Dicranum scoparium* Hedw.

GEWOON GAFFELTANDMOS.

Een tot vrij forse mossoort die qua habitus nogal variabel kan zijn. Veelal, maar lang niet altijd, zijn de bladen van de afzonderlijke planten sikkelvormig en naar één zijde gebogen. Planten met 'rechte' bladen kunnen echter even gemakkelijk aangetroffen worden. Groeit zowel terrestrisch als epifytisch. Vormt bij een terrestrische groeiwijze gewoonlijk tot vrij grote zoden. Als epifyt meer pol/plukachtige populaties.

Groeit zowel op beschaduwde en min of meer vochtige standplaatsen (in bossen) als op open en meer droge heidevelden.

Dit brede scala aan standplaatsen werkt natuurlijk een zekere vormendiversiteit wel in de hand.

Landelijk gezien is het Gewoon gaffeltandmos algemeen. In Midden-Brabant is dat eveneens het geval.

In het onderhavige gebied werd deze soort in ruime mate binnen alle betrokken KM-vakken aangetroffen waarbij, met name in de broekbospercelen, de groeiwijze vrijwel uitsluitend epifytisch was. Merkwaardig was het aantreffen van een sporulerende populatie, op zichzelf al een zeldzaam verschijnsel, maar welke een vrij sterk molmende boomstam als groeiplaats hadden evenals dat ook elders in de regio vaker werd waargenomen.

33. *Dicranum tauricum* Sapjegin.

BROS GAFFELTANDMOS.

Een kleine tot hooguit middelgrote soort waarvan de vrij dicht op elkaar staande planten iets 'stekelig' aandoen. Vormt kleine tot wat grotere pol/kussenvormige populaties. Groeit uitsluitend epifytisch en bij voorkeur op eiken en berken, dit zowel op de voet, onderstam als de wat dikkere takken hiervan.

Kenmerkend voor deze soort is dat de bladtopen veelal afgebroken zijn en waarvan er dan vele los in de populatie liggen. Een en ander is goed zichtbaar met behulp van een loep.

Deze bladpunten nu spelen een hoofdrol bij de vegetatieve vermeerdering van deze soort, fungeren dus als 'broedblaadjes'.

Sporenkapsels werden tot dusver in Nederland nog nooit aangetroffen.

In de achterliggende decennia heeft deze soort een duidelijke opmars laten zien vanuit de oostelijke

regio. Inmiddels kan de soort landelijk gezien als algemeen worden beschouwd. In Midden-Brabant is sprake van een duidelijke toename maar de soort moet hier toch nog als vrij zeldzaam worden aangemerkt.

Binnen het onderhavige gebied werd het Bros gaffeltandmos in 4 KM-vakken aangetroffen, maar met kleine populaties, waarmee het natuurgebied De Strijbeeksche Heide 'iets achter blijft' bij de rest van de natuurgebieden in Midden-Brabant.

34. *Drepanocladus aduncus* (Hedw.) Warnst.

GEWOON SIKKELMOS.

Een middelgrote tot vrij forse mossoort die gewoonlijk platte, warrige weefsels vormt, die in sommige gevallen behoorlijk groot kunnen zijn, bijvoorbeeld in klei- of leemgroeven, in duinvalleien en poelen met sterk wisselende waterstanden. Kan ook worden aangetroffen op met enig slib bedekte stenen van oeverbeschoeiingen, kribben e.d., maar groeit gewoonlijk op klei of leem in vochtige tot natte milieus met mesotroof tot niet al te eutroof water. Deze soort kan langere inundaties goed doorstaan; kan zelfs vrijzwevend in het water aangetroffen worden.

Het Gewoon sikkelmos is een algemeen voorkomende soort in Nederland; in Midden-Brabant is zulks eveneens het geval.

In tegenstelling daarmee werd deze soort binnen de Strijbeeksche Heide echter op slechts één locatie aangetroffen met een bestand van beperkte omvang.

35. *Drepanocladus polygamus* (Schimp.) Hedenäs.

[*Campylium polygamum*].

GOUDSIKKELMOS. (GEWOON GOUDMOS).

Een betrekkelijk variabele soort voor wat betreft de afmetingen, die evenwel stengels kan ontwikkelen van meer dan 10 cm lengte. Vormt gewoonlijk platte matten van ietwat warrige weefsels. Soms met omhoog kruipende stengels bijvoorbeeld tegen rietstengels en pollen van rus-soorten. Groeit veelal op open, permanent vochtig tot nat zand, lemig zand en lemige beekafzettingen. De standplaatsen kunnen nogal verschillen van aard.

Landelijk gezien is dit een vrij zeldzame soort. Voor de regio Midden-Brabant is dat zeldzaam.

Op de Strijbeeksche Heide werd dit mos in 2 KM-vakken aangetroffen. Een van de locaties betrof een deels drooggevallen 'waterpartij' in een schraalgrasland waar een populatie werd aangetroffen van behoorlijk forse omvang.

36. *Eurhynchium hians* (Hedw.) Sande Lac.

KLEI-SNAVELMOS.

Een tot ongeveer middelgrote mossoort, die met tot ca. 10 cm lange stengels, vrij platte, warrige weefsels vormt, die in sommige gevallen grote afmetingen kunnen hebben, (meerdere vierkante meters groot). Groeit bij voorkeur op vochtige en enigermate beschaduwde kalkhoudende klei, leem en verweerde mergel. Daarnaast ook wel op verweerde cementvoegen, grof beton en beslibde kalksteen van bijvoorbeeld oeverbeschoeiingen. Kan derhalve op een vrij grote diversiteit aan standplaatsen aangetroffen worden.

Landelijk gezien is dit een algemeen voorkomende soort, maar ontbreekt vrijwel in de pleistocene zandgrondgebieden. In Midden-Brabant is dit mos beperkt tot die plaatsen waar sprake is van leem of sterk lemig zand aan de dagzoom; zeldzaam dus.

In het onderhavige gebied werd deze soort dan ook slechts op één locatie aangetroffen.

37. *Eurhynchium praelongum* (Hedw.) Schimp.

FIJN LADDERMOS.

Een betrekkelijk 'fijn' gestructureerde soort die gewoonlijk dichte en in afmetingen nogal variabele matten vormt. Groeit zowel terrestrisch als epifytisch en kan incidenteel ook wel op kalkhoudende steensubstraten aangetroffen worden. Groeit bij voorkeur op enigermate beschaduwde, vochtige plaatsen, maar kan ook op meer geëxponeerde standplaatsen voorkomen, (bvb. tussen gras in weilanden).

Dit mos lijkt in hoge mate ongevoelig voor het nutriëntengehalte van de standplaats en is zelfs enigermate halotolerant.

Fijn laddermos is overal in Nederland (zeer) algemeen; Midden-Brabant en het onderhavige gebied niet uitgezonderd; werd aangetroffen in alle 10 KM-vakken.

Van deze soort werd een variatie beschreven waarvan de planten fors en sterk geveerd vertakt zijn. Deze variëteit: 'stokesii (Turn.) Hobk.' werd ook, wel in beperkte mate, in het onderhavige gebied aangetroffen. Nederlandse bryologen kennen aan deze 'variëteit' evenwel geen taxonomische waarde toe.

38. *Eurhynchium speciosum* (Brid.) Jur.

MOERASSNAVELMOS.

Een middelgrote tot forse mossoort die, met stengels tot ca. 10 cm lengte, losse en in afmetingen nogal variabele, vrij warrige weefsels vormt. Groeit voornamelijk op vochtige tot natte, beschaduwde plaatsen en zodoende vaak in broekbossen, grienden, oeverbossen, in moerassige gebieden, langs beken e.d. met schoon, mineralenrijk water. Kan in dit soort gebieden ook op steensubstraten en hout aangetroffen worden.

Dit mos kan, oppervlakkig gezien, met enige andere mossoorten verward worden.

Landelijk gezien is het een algemene soort. Voor Midden-Brabant is dat, gezien de biotoopeisen van deze soort, eerder zeldzaam. In het natuurgebied De Strijbeeksche Heide is het voorkomen beperkt tot 2 KM-vakken, met populaties van eerder bescheiden omvang.

39. *Eurhynchium striatum* (Hedw.) Schimp.

GEPLOOID SNAVELMOS.

Een middelgrote tot vrij forse mossoort die, tot zo'n 15 cm hoge, vrij stugge, struikvormige weefsels vormt, welke doorgaans heldergroen van kleur zijn. Groeit bij voorkeur op voedselrijke, kalkhoudende, niet al te droge gronden en dan gewoonlijk in open loof- of naaldbossen. Incidenteel kan deze soort ook op molmend hout worden aangetroffen.

Het Geplooid snavelmos kan onder bepaalde omstandigheden verward worden met o.a. het Gewoon dikkopmos.

Het is een voor Nederland algemene soort. Ook in Midden-Brabant is dit mos goed vertegenwoordigd. Binnen het onderhavige gebied werd deze soort in 7 KM-vakken aangetroffen.

40. *Fissidens bryoides* Hedw.

GEZOOMD VEDERMOS.

Een tot hooguit middelgroot mos dat zeer onregelmatig gevormde pollen/zoden vormt met dicht naast elkaar, min of meer rechtop staande planten. Groeit bij voorkeur op open tot niet al te zwaar beschaduwde, vochtige leem of klei, incidenteel ook wel op andere grondsoorten. Vaak op sloot- en greppelkanten, op beek- en rivieroeveren, op dijken, in open loofbossen van uiteenlopende aard. Binnen loofbossen zijn het vaak kluiten van omgevallen bomen, oude molshopen, woestigang van muizen e.d. die kennelijk een ideale standplaats vormen.

Kenmerkend voor de Veder mossen zijn de 2-rijig bebladerde stengels (bladen tegenover elkaar ingeplant). Het genus *Fissidens* kent evenwel meerdere vertegenwoordigers in Nederland; verwarring kan derhalve niet geheel worden uitgesloten.

Landelijk gezien is het Gezoomd vedermos algemeen, maar ontbreekt vrijwel geheel in de kuststrook en op de Wadden.

In Midden-Brabant is deze soort beperkt tot die plaatsen waar leem 'beschikbaar' is. In het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd deze soort in 2 KM-vakken aangetroffen, waarbij op één locatie vrij rijkelijk.

41. *Fissidens taxifolius* Hedw.

KLEIVEDERMOS.

Een tot middelgrote soort die gewoonlijk vrij dichte pollen of zode-achtige populaties vormt. Groeit bij voorkeur op vochtige tot natte klei, leem, zandige leem, kleilig veen, verweerde mergel e.d.

De standplaatsen zijn nogal divers: in licht tot zwaar beschaduwde bossen, in hakhoutpercelen, in grienden, weilanden, op dijken, greppel- en slootkanten. Dit mos is zelfs in de geurbaniseerde omgeving niet vreemd; hier bijvoorbeeld in tuinen, parken e.d.

Het Kleivedermos is algemeen in het overgrote deel van Nederland; alleen in de uitgesproken zandgrondgebieden ontbreekt het vrijwel geheel. In de regio Midden-Brabant is het dan ook vrij zeldzaam.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort op slechts één locatie met een zeer bescheiden bestand aangetroffen.

42. *Funaria hygrometrica* Hedw.

GEWOON KRULMOS.

Een kleine tot middelgrote, eenjarige pioniersoort. Vormt gewoonlijk kleine plukken, soms grotere, losse zoden. Groeit vooral op open, kale, min of meer vochtige, stikstofrijke grondsoorten. Kan massaal optreden op braakliggende gronden, op akkerranden, op baggermateriaal uit sloten e.d., op brandplekken, in geschoonde wegbermen, enz.

Kenmerkend voor dit mos zijn de karakteristiek gekromde sporenkapselstelen die op de luchtvochtigheid reageren (functioneel bij de verspreiding van de rijpe sporen).

Het Gewoon krulmos is overal in Nederland algemeen. Midden-Brabant en het onderhavige gebied maken daarop geen uitzondering. Werd hier in 7 KM-vakken aangetroffen.

43. *Grimmia pulvinata* (Hedw.) Sm.

GEWOON MUISJESMOS.

Een vrij kleine soort die gewoonlijk, niet al te grote, halfbolvormige kussens vormt. Groeit overwegend op kalkhoudende steensubstraten, waarbij frequent op cementvoegen, beton, eternitplaten en dakpannen. Het is dan ook een mossoort die in de 'menselijke omgeving' heel goed thuis is, maar in 'natuurgebieden' zeker niet ontbreekt. Kan in dit laatste milieu onder bepaalde omstandigheden, vooral broekbossen, ook als epifyt aangetroffen worden.

Het Gewoon muisjesmos bezit een opmerkelijke vitaliteit. Groeiende op geëxponeerde plaatsen, zoals bijvoorbeeld 'n dak, kan het temperatuurverschillen van ca. +50 tot ca. -30 graden Celsius goed doorstaan, evenals langere perioden van droogte.

Dit soort vitaliteit is zeker niet een exclusieve eigenschap van het Gewoon muisjesmos, andere mossorten doen in dit opzicht veelal goed mee, maar het is wel een van de meest sprekende voorbeelden.

Het is bijna vanzelfsprekend dat deze soort overal in Nederland algemeen is; Midden-Brabant zeker niet uitgezonderd. Binnen het onderhavige gebied werd het Gewoon muisjesmos in 9 KM-vakken aangetroffen, waarbij enige malen met een epifytische groeiwijze.

44. *Herzogiella seligeri* (Brid.) Z. Iwats.

GEKLAUWD PRONKMOS.

Een vrij forse mossoort die gewoonlijk niet al te compacte pollen tot soms meer kussenvormige populaties vormt, met een opvallende geelgroene tot heldergroene kleur. Groeit voornamelijk op molmend hout, bij voorkeur boomstompen van diverse loofboomsoorten. Daarnaast ook vaak op boomvoeten en dan vooral die van eiken in niet al te droge bossen.

Het Geklauwd pronkmos is momenteel (nog) vrij zeldzaam in Nederland. Is vooral in de oostelijke helft van ons land goed vertegenwoordigd, maar heeft gedurende de achterliggende decennia een redelijk snelle opmars laten zien in westelijke richting.

Vocr Midden-Brabant kan de presentie inmiddels als vrij algemeen worden gekwalificeerd. Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd deze soort in 2 KM-vakken aangetroffen, met een ruime vertegenwoordiging.

45. *Hypnum andoi* A.J.E. Sm.

[*Hypnum cupressiforme* var. *mammillatum* Brid.]

BOSKLAUWTJESMOS.

Een betrekkelijk kleine en in habitus nogal variabele mossoort. Vormt platte, vrij dichte matten op het substraat. Groeit uitsluitend als epifyt op meerdere loofboomsoorten, waarbij vooral de onderstam een zekere voorkeur lijkt te genieten.

Kenmerkend voor deze soort is vooral het feit dat het operculum (dekseltje van het sporendoosje) mamillaat is, (een wratachtig knobbeltje bezit inplaats van, meer 'normaal', een langere punt). Een oude Nederlandse naam voor dit mos is dan ook: 'Ongesnaveld klauwtjesmos'.

De taxonomische status 'soort' werd eerst recent door de Nederlandse bryologen toegekend.

Omdat in de achterliggende decennia aan de variëteiten van *Hypnum cupressiforme*, om tal van redenen, weinig of geen aandacht werd geschonken, kan momenteel geen formeel standpunt worden ingenomen inzake de verspreiding van deze 'nieuwe soort' voor Nederland.

Op grond van waarnemingen dezerzijds kan, voor wat betreft Midden-Brabant, gesteld worden dat deze soort waarschijnlijk niet zeldzaam is. Ook binnen het onderhavige gebied werd dit mos binnen 4 KM-vakken aangetroffen, dit steeds op de onderstam van een eik.

46. *Hypnum cupressiforme* Hedw. s.l.

GEWOON KLAUWTJESMOS.

Een zeer variabele mossoort zowel in vorm als afmetingen, van klein tot fors, welke min of meer platte, (zeer) kleine matjes tot (zeer) grote meer ruige weefsels kan vormen. Groeit zowel terrestrisch als epifytisch en lithofytisch. Kan voorts op meerdere substraattypen en op een breed scala aan standplaatsen aangetroffen worden. Deze standplaatsen kunnen variëren van open en vrij droog tot meer beschaduwde en vochtig. De terrestrische groeiwijze overheerst vooral in de duingebieden; in het 'binnenland' is dat veel meer epifytisch (of op grof strooisel), terwijl een lithofytische groeiwijze overal kan voorkomen.

De vormenrijkdom van deze soort is dermate groot dat men, op de eerste blik, zou kunnen veronderstellen met meerdere soorten te maken te hebben. Van het Gewoon klauwtjesmos zijn voorts meerdere variëteiten beschreven, waarvan er enige in het buitenland de status van 'soort' genieten. Binnen Nederlandse 'bryologische kringen' genieten zowel deze variaties als ook de verschillende 'vormen' een betrekkelijk geringe aandacht.

Hoewel niet nadrukkelijk in het onderzoek betrokken, kan met betrekking tot het voorkomen van variaties van *H. cupressiforme* binnen het onderhavige gebied gesteld worden dat:

a. De variatie filiforme Brid., die zich kenmerkt door 'lange en dunne', nauwelijks vertakte stengels, meerdere malen werd aangetroffen (2 KM-vakken).

b. De variatie resupinatum (Tayl.) Schimp, die zich min of meer kenmerkt door 'omhoogklauwende' bladtoppen en een zijde-achtige glans, werd in 3 KM-vakken aangetroffen.

Landelijk gezien is *H. cupressiforme* sensu lato uiteraard (zeer) algemeen. De hier genoemde variaties worden (landelijk) frequent aangetroffen, maar inzake de frequentie van voorkomen kan vooralsnog geen formeel standpunt ingenomen worden.

Vermeldenswaard is voorts dat het Gewoon klauwtjesmos tot die soorten behoort welke andere mossen, in het proces van de successie (natuurlijke opvolging) kan en zal verdringen; is in dit opzicht wellicht de meest agresieve. Het Gewoon klauwtjesmos zal dan ook vrijwel altijd deel uitmaken van de mospopulaties in het eindstadium van de successie.

47. *Hypnum jutlandicum* Holmen & E. Warncke.

HEIDE-KLAUWTJESMOS.

Oppervlakkig gezien heeft deze soort veel overeenkomsten met bepaalde vormen van het Gewoon klauwtjesmos. Groeit evenwel bij voorkeur op stabiele, open, voedselarme zand-, veengrond e.d. Vooral op heidevelden is dit veelal een massaal aanwezige soort, maar kan evengoed ook op open, kale plekken in bossen e.d. aangetroffen worden. Vormt gewoonlijk platte, niet al te dichte matten, die gewoonlijk een dof, bleekgroen, uiterlijk hebben.

Het Heide-klauwtjesmos is in Nederland algemeen, uiteraard vooral op de pleistocene zandgronden. In Midden-Brabant eveneens algemeen.

In het onderhavige gebied is deze soort aanwezig binnen 9 KM-vakken waarbij de betrokken populaties vrij sterk variëren in omvang.

48. *Isoetecium myosuroides* Brid.

KNIKKEND PALMPJESMOS.

Een middelgrote soort met een groeivorm die vrijwel identiek is aan die van het Recht palmpjesmos, maar gewoonlijk iets minder ruig. Ook deze soort is een uitgesproken epifyt maar groeit overwegend op de voet en onderstam van inlandse eiken, in niet al te droge bossen. Kan daarnaast ook wel op andere loofboomsoorten aangetroffen worden. Hoewel deze soort, in tegenstelling tot het Recht palmpjesmos, veelal een zuur biotoop verkiest, kan het vooral in de duingebieden ook op Vlier aangetroffen worden en in broekbossen op Wilg spp.

Het Knikkend palmpjesmos is algemeen in Nederland en kan ook in Midden-Brabant op meerdere plaatsen aangetroffen worden.

In het onderhavige gebied is deze soort vertegenwoordigd in twee KM-vakken met niet al te forse populaties groeiende op de voet van 'inlandse' eiken.

49. *Leptobryum pyriforme* (Hedw.) Wilson.

SLANKMOS.

Een kleine tot hooguit middelgrote, eenjarige pioniersoort. Vormt kleine losse plukjes tot wat grotere, niet al te dichte zoden. Groeit vooral op open, vochtige tot vrij natte, mineralenrijke- en kalkrijke

gronden. Kan op een breed scala aan standplaatsen aangetroffen worden, maar vooral op ruderaal plaatsen, kale sloot- en greppelkanten, op baggermateriaal uit sloten, op plaatsen waar van grondverzet sprake was, op brandplekken e.d.

Kenmerkend voor deze soort zijn de veelal aanwezige felrode tubers aan de ondergrondse rizoiden en soms ook wel in de oksels van de onderste bladen. Daarnaast kunnen ook sporenkapsels aanwezig zijn, waarvan de theca een duidelijke peervorm bezitten. Een 'en - en' situatie dus, die niet vaak voorkomt.

Landelijk gezien is het overal in Nederland een algemeen voorkomende soort.

In het betrokken gebied werd deze soort echter slechts éénmaal aangetroffen en dit op de oevers van amfibienpoel.

50. *Leptodictyum riparium* (Hedw.) Warnst.

[*Amblystegium riparium*].

BEEKMOS.

Een in vorm en afmetingen zeer variabele soort. Vormt kleine, platte matten tot grote en meer ruige weefsels. Kan in een rijke diversiteit aan biotopen en op zeer uiteenlopende standplaatsen aangetroffen worden. Groeit zowel terrestrisch als epifytisch en lithofytisch. Wel steeds in vochtige tot zeer natte, open tot zwaar beschaduwde milieus. Deze soort is voorts goed bestand tegen inundaties, vrij ongevoelig voor eutrofiëring en enigermate halotolerant.

Een dergelijk adaptief mos is vanzelfsprekend algemeen in geheel Nederland. Ook binnen het onderhavige gebied is dit een vaker aangetroffen soort (4 KM-vakken), dit vooral in de broekbospercelen en hier dan weer voornamelijk op rottend hout.

51. *Leucobryum glaucum* (Hedw.) Ångstr.

KUSSENTJESMOS.

Een forse en opvallende mossoort die kussens vormt van variabele afmetingen. Deze kussens kunnen onder bepaalde omstandigheden aaneen groeien tot zoden die meerdere vierkante meters groot kunnen zijn. Deze soort groeit bij voorkeur op zuur, sterk humeus zand, in niet al te droge en min of meer open bossen. Kan incidenteel in blauwgraslanden en ook wel met een quasi-epifytische groeiwijze aangetroffen worden, dit laatste dan vooral op berken aan venoevers en in open broekbossen.

In landelijk opzicht is deze soort algemeen; in Midden-Brabant is dat eveneens het geval maar dezerzijds bestaat de indruk dat de presentie langzaam aan het verminderen is.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd het Kussentjesmos in 5 KM-vakken aangetroffen, waarbij de meest fraaie bestanden wel in de noordelijk gelegen delen aangetroffen werden. Incidenteel werden hier ook enige 'bifaciale' populaties gevonden. Dit betreft pollen die waarschijnlijk door vogels, bij het zoeken naar voedsel, omgekeerd werden, waarna deze pollen aan de onderzijde 'gewoon' verder groeiden. Het resultaat is dan alzijdige groene 'mosballen', hetgeen weer een fraai bewijs vormt voor het feit dat mossen geen wortelstelsel bezitten.

52. *Mnium hornum* Hedw.

GEWOON STERREN MOS.

Een fors meerjarig topkapselmos, dat pollen tot grote zoden vormen kan. Groeit bij voorkeur op zure zandgrond of humusrijke leem. Kan ook wel op boomvoeten (veelal 'zure' soorten) en molmende boomstronken aangetroffen worden. De standplaatsen kunnen vrij sterk uiteenlopen; van vrij droog tot nat en van open tot vrij zwaar beschaduwd. Optimaal op sloot-, greppelkanten en in elzenbroekbossen.

Het Gewoon sterrenmos is algemeen in Nederland. In Midden-Brabant is dat eveneens het geval waarbij opgemerkt kan worden dat dit mos hier ook vaak op vochtige naaldpakketten (vooral van sparren) werd aangetroffen.

Binnen het onderhavige gebied is het Gewoon sterrenmos een van de best vertegenwoordigde mossoorten. In alle 10 KM-vakken present waarbij massaal in elk broekbosperceel.

53. *Orthodontium lineare* Schwägr.

GEELSTEELTJE.

Een kleine tot hooguit middelgrote soort die over het algemeen kleine pollen vormt die kunnen samengroeien tot meer zode-achtige populaties. Groeit vrijwel uitsluitend op bomen met een zure

schors, zoals: dennen, berk en eik. Hierbij vooral op de voet en onderstam, maar heeft daarnaast ook een duidelijke voorkeur voor molmende boomstompen, vooral die van naaldbomen.

Dit mos kan, in steriele toestand, zeer gemakkelijk verward worden met het Gewoon pluïesjesmos.

Het Geelsteeltje is afkomstig van het zuidelijk halfrond en werd tijdens W.O. II, via Frankrijk in Europa geïntroduceerd. Laat sedert dien een niet te stuiten opmars zien; heeft inmiddels vrijwel geheel West-Europa veroverd.

Het zal dan ook niet bevreemden dat dit mos in Nederland algemeen is, dit vooral binnen de pleistocene zandgrondgebieden.

Ook binnen het onderhavige gebied is zulks het geval waar deze soort in alle betrokken 10 KM-vakken werd aangetroffen.

HET GESLACHT ORTHOTRICHUM.

De in Nederland voorkomende soorten van dit geslacht hebben een epifytische en/of lithofytische groeiwijze. Gezien het betrekkelijk groot aantal (10) aangetroffen soorten, vooral binnen de broekbospercelen van het onderhavige gebied, biedt dit kennelijk optimaal geschikte groeiplaatsen voor vertegenwoordigers van dit genus. Zekere vergelijkingen met de kwaliteiten in dit opzicht, van het Biesbosch-complex dringen zich dan ook enigermate op.

Met betrekking tot de morfologische aspecten moet worden opgemerkt dat een aantal soorten van dit geslacht zich uitstekend lenen voor veldbepaling, (herkenning bij aantreffen). Anderzijds herbergt dit geslacht ook een aantal soorten waarvan de soortbepalende kenmerken van microscopische aard zijn en waarbij het voor een betrouwbare determinatie bovendien noodzakelijk is om over goed ontwikkelde (rijpe) sporenkapsels te kunnen beschikken.

Met andere woorden: steriele planten zijn dus veelal niet determinabel.

Omdat dergelijke planten, ook in het onderhavige gebied, nogal eens aangetroffen werden, kan de aanwezigheid van andere soorten, dan hierna opgevoerd, ook niet geheel worden uitgesloten.

54. *Orthotrichum affine* Brid.

GEWONE HAARMUTS.

Een tot middelgrote soort die tot ongeveer 3 cm hoge pollen vormt. Groeit vrijwel uitsluitend als epifyt op Wilg, Vlier, Iep, Populier e.d. Zeer incidenteel op wel op kalkhoudende steensubstraten. Deze soort is niet 'gebonden' aan 'natuurgebieden' maar kan ook in urbane milieus aangetroffen worden, (parken, enz.)

De Gewone haarmuts kan verward worden met een aantal zeldzaam voorkomende soorten uit dit geslacht.

Deze soort is algemeen in Nederland en heeft gedurende de laatste decennia een duidelijke toename laten zien. Ook in Midden-Brabant is dit een algemeen voorkomende soort. In het onderhavige gebied is deze soort een van de meest voorkomende epifyten, present in 7 KM-vakken.

55. *Orthotrichum anomalum* Hedw.

GESTEELDE HAARMUTS.

Een tot middelgrote soort die tot ca. 2 cm hoge pollen vormt, die soms tot zode-achtige populaties kunnen uitgroeien. Groeit vrijwel uitsluitend als lithofyt op kalkhoudende steensubstraten. Zeer incidenteel ook wel als epifyt. Deze soort is zeker niet gebonden aan 'natuurgebieden' maar kan rijkelijk in de 'menselijke omgeving' voorkomen. Hier dan vooral op oude muren, grof beton, eternit dakplaten, op grafzerken, enz. Buiten de urbane omgeving vaak op 'kunstwerken' zoals: oeverbeschouwingen, sluisjes, duikers, bruggen e.d.

Kenmerkend voor deze soort zijn de duidelijk boven de stengeltoppen uitstekende sporenkapsels, maar de mogelijkheid van verwarring met de Bekerhaarmuts (*Bleke haarmuts*), *O. cupulatum*, is aanwezig.

Landelijk gezien is dit een algemeen voorkomende soort; ook in Midden-Brabant.

Binnen het onderhavige gebied werd dit mos toch nog in 6 KM-vakken aangetroffen, hetgeen vrij rijkelijk genoemd kan worden gezien de betrekkelijke schaarsheid aan de geschikte biotoop binnen het betrokken gebied.

56. *Orthotrichum consimile* Mitt.

VLIERHAARMUTS.

Rode Lijst-soort cat.: Gevoelig.

Zie afzonderlijke beschrijving.

57. *Orthotrichum diaphanum* Brid.

GRIJZE HAARMUTS.

Een betrekkelijk kleine soort die tot ca. 1 cm hoge pollen vormt die vrij gemakkelijk kunnen uitgroeien tot meer zode-achtige populaties. Deze soort groeit zowel epifytisch als lithofytisch. Epifytisch op bomen met een gebufferde tot niet al te zure schors; lithofytisch uitsluitend op kalkhoudende steensubstraten. Hierbij maakt het geen verschil of het een 'natuur-' danwel urbane omgeving betreft. Kenmerkend voor deze soort is dat dit vooralsnog de enige in Nederland voorkomende soort uit dit geslacht is die een zogenaamde glashaar bezit; een vrij lange hyaline punt op de bladtop die, zeker met behulp van een loep, goed zichtbaar is.

De Grijs haarmuts is algemeen in geheel Nederland; Midden-Brabant niet uitgezonderd.

Ook binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd deze soort veelvuldig aangetroffen (9 KM-vakken) met een epifytische of lithofytische groeiwijze.

58. *Orthotrichum lyellii* Hook. & Taylor.

BROEDKNOP-HAARMUTS.

Een vrij forse mossoort die tot ongeveer 4 cm hoge pollen vormt, met een overeenkomstige omvang. Het is een uitgesproken epifyt die bij voorkeur groeit op Vlier, Wilg, Gewone es, Populier, Iep e.d. Vrijwel altijd in een vochtig tot natte omgeving, althans milieus met een hoge relatieve luchtvochtigheid. Broekbossen, grienden, oeverbossen e.d. vormen veelal de omgeving waar deze soort 'thuis' is, maar kan incidenteel ook wel in andere bostypen aangetroffen worden.

Kenmerkend voor deze soort zijn de vrijwel altijd aanwezige, min of meer bruin gekleurde, broedkorrels waarmee de bladschijven rijkelijk bezet zijn. Deze zijn zeker met behulp van een loep goed zichtbaar. In droge toestand bezitten de pollen gewoonlijk een bruinzwarte kleur.

Deze soort leent zich goed voor een betrouwbare veldbepaling.

In het verleden heeft de Broedknop-haarmuts veel te lijden gehad onder vooral de luchtvervuiling. Heeft derhalve lang op de Rode Lijst gestaan als bedreigd. Het laatste decennium heeft deze soort evenwel een vrij duidelijke 'come back' laten zien en kon derhalve van de Rode Lijst worden afgevoerd.

Landelijk gezien is dit mos (nog) vrij zeldzaam. Voor Midden-Brabant is dat eveneens het geval en hier beperkt tot broekbosmilieus.

In het onderhavige gebied is deze soort vrij goed vertegenwoordigd (4 KM-vakken). Werd hier in vrijwel elk broekbosperceel aangetroffen, dit uiteraard vooral op de 'voorkeursbiotoop-bomen'.

59. *Orthotrichum pulchellum* Brunt.

GEKROESDE HAARMUTS.

Een kleine tot ca. 1 cm hoge, kleine pollen tot kleine zoden vormende soort. Groeit uitsluitend epifytisch op vooral Wilg en Vlier; zelden op andere loofboomsoorten. Vrijwel altijd in een milieu met een hoge relatieve luchtvochtigheid, derhalve vaak in broekbossen, grienden, oeverbossen e.d.

Planten met bijna volgroeide sporenkapsels zijn goed herkenbaar aan het sterk geplooide hulkje, waarvan de top en de onderrand min of meer paars van kleur zijn. Planten met rijpe kapsels zijn onmiskenbaar; kenmerkend zijn dan de 16, duidelijk oranje gekleurde, stervormig afstaande peristoomtanden, (op de mondrand van het theca).

De Gekroesde haarmuts is vrij zeldzaam in Nederland; voornamelijk in de Biesbosch en bossen in de IJsselmeerpolders.

In Midden-Brabant is deze soort slechts van een paar locaties bekend en moet derhalve hier als zeldzaam worden aangemerkt.

Binnen de Strijbeeksche Heide is deze soort in 2 KM-vakken (spaarzaam) vertegenwoordigd; uitsluitend in broekbospercelen aangetroffen.

60. *Philonotis fontana* (Hedw.) Brid.

BEEKSTAARTJESMOS.

Een qua afmetingen sterk variabele soort. De niet al te dicht opeen, rechtop staande planten zijn ca. 1 cm (jeugdform) tot zo'n 10 cm hoog, incidenteel zelfs nog groter. Vormt kleine plukken tot wat grotere pollen, die gewoonlijk opvallen door een heldergroene tot geelgroene kleur en duidelijk roodachtige stengels.

Dit mos kan op nogal uiteenlopende standplaatsen aangetroffen worden: op beekwanden, slootkanten, op kwelplekken, in blauwgraslanden, in leemaafgravingen, maar ook op venige grond. Altijd in een vochtig tot nat milieu met een pH-waarde tussen licht zuur tot neutraal.

Het Beekstaartjesmos is in Nederland vrij zeldzaam. Voor Midden-Brabant geldt dezelfde waardering. In het onderhavige gebied werd deze soort slechts in één KM-vak aangetroffen maar hier wel met diverse populaties. De groeiplaats: een schraalgrasland met veel kwelplekken aan de oever van de Strijbeeksche Beek.

61. *Physcomitrium pyriforme* (hedw.) Brid.

GEWOON KNIKKERTJESMOS.

Een tot middelgroot, eenjarig topkapselmos dat als pioniersoort een voorkeur heeft voor verse, voedselrijke grondsoorten. Kan vooral op geschoonde sloot- en greppelkanten, het baggermateriaal uit sloten, op kale oevers van poelen, op akkerranden e.d. aangetroffen worden. Daarnaast op plaatsen waar grondverzet heeft plaatsgevonden.

Vormt kleine tot soms ietwat zode-achtige populaties met niet al te dicht opeen staande planten. Karakteristiek voor deze soort is het 'ronde' sporenkapsel.

Het Gewoon knikkertjesmos is algemeen in Nederland; Midden-Brabant vormt hierop geen uitzondering.

In het natuurgebied De Strijbeeksche Heide is deze soort binnen 5 KM-vakken aangetroffen. Het betrof vrijwel steeds vrij kleine bestanden en verspreid in vooral de periferie van het gebied.

62. *Plagiomnium affine* (Blandow) T.J. Kop.

ROND BOOGSTERREN MOS (RONDBLADIG BOOGSTERREN MOS).

Een middelgrote soort die gewoonlijk vrij platte, losse tot warrige weefsels vormt met variabele afmeting. Groeit op diverse grondsoorten en in nogal uiteenlopende biotopen. De standplaatsen variëren van vrij droog (bijvoorbeeld kalkgrasland) tot zeer nat, zoals bijvoorbeeld broekbossen, rivieren en beekoevers e.d. De best ontwikkelde planten worden echter vrijwel steeds aangetroffen op vochtige en enigermate beschaduwde plaatsen.

Deze soort kan, oppervlakkig gezien, verward worden met enige andere soorten uit dit geslacht; uitzondering hierop: het Gerimpeld boogsterrenmos.

Landelijk gezien is deze soort algemeen, hetgeen ook voor Midden-Brabant van toepassing is.

Binnen het betrokken gebied werd deze soort evenwel slechts in 2 KM-vakken aangetroffen en dat bovendien met bestanden van geringe omvang.

63. *Plagiomnium ellipticum* (Brid.) T.J. Kop.

STOMPBLADIG BOOGSTERREN MOS.

Rode Lijst-soort cat.: Kwetsbaar.

Een middelgrote tot vrij forse soort, die met stengels tot ca. 8 cm lengte, warrige weefsels vormt, (stengels deels rechtop groeiende en deels boogvormig teruggebogen of kruipend). Groeit bij voorkeur in niet al te dichte, venige broekbossen, venige hooilanden, natte duinvalleien e.d. Ook in getijdengrienden (Biesbosch).

De kenmerken van deze soort zijn niet altijd eenduidig; veldbepaling is dan ook onbetrouwbaar.

Het Stompbladig boogsterrenmos is vrij zeldzaam in Nederland; kan verspreid door het gehele land aangetroffen worden. Deze soort laat de laatste jaren een zekere teruggang zien op grond waarvan de opname op de Rode Lijst.

Voor de regio Midden-Brabant moet deze soort als zeldzaam beschouwd worden.

Binnen het onderhavige gebied werd deze soort slechts in één KM-vak aangetroffen. Dit betrof bovendien een betrekkelijk klein bestand groeiende tussen andere soorten uit dit geslacht.

64. *Plagiomnium medium* (Bruch & Schimp.) T.J. Kop.

BERGBOOGSTERREN MOS.

Zie afzonderlijke beschrijving.

65. *Plagiomnium rostratum* (Schrad.) T.J. Kop.

GESNAVELD BOOGSTERREN MOS.

Een tot middelgrote soort die, met stengels tot ca. 5 cm lengte, ietwat warrige weefsels vormt. Groeit bij voorkeur op kalkrijke klei, leem, löss, verweerde mergel e.d. Daarnaast ook op met kalkrijk slib

bedekte stenen en wortelkluiten in het overstromingsgebied van rivieren en beken die kalkhoudend, hooguit mesotroof water voeren.

Deze soort kan eveneens verward worden met andere soorten uit dit geslacht.

Het Gesnaveld boogsterrenmos is landelijk gezien zeldzaam. Kan voornamelijk in Zuid Limburg en het zoetwatergetijdengebied aangetroffen worden. In de regio Midden-Brabant niet eerder aangetroffen.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort, in beperkte omvang, samen met andere soorten uit dit geslacht, o.a. *Plagiomnium medium*, aangetroffen in het broekbos bij het Patersmoerven.

66. *Plagiomnium undulatum* (Hedw.) T.J. Kop.

GERIMPELD BOOGSTERRENMOS.

Een forse tot zeer forse mossoort die onder de juiste omstandigheden tot zo'n 15 cm hoge, vrij dichte populaties vormt, die bovendien vrij grote oppervlakten kunnen beslaan, dat wil zeggen: homogene populaties van meerdere vierkante meters. Deze mossoort is voorts vrij markant door, tot ca. 1 cm lange, tongvormige bladen die een duidelijke 'golwing' vertonen.

Groeit vooral op vochtige tot natte, open tot niet al te zwaar beschaduwde standplaatsen op diverse, niet al te zure gronden. Groeiplaatsen zijn vooral broekbossen, sloot- en greppelkanten, bermen van bospaden e.d.

Landelijk gezien is deze soort algemeen. In Midden-Brabant is zulks eveneens het geval.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd deze soort in 4 KM-vakken aangetroffen. Betrokken bestanden waren nergens als echt 'groot' te duiden maar hadden in alle gevallen een redelijke omvang.

67. *Plagiothecium denticulatum* (Hedw.) Schimp. var. *denticulatum*.

GLANZEND PLATMOS.

68. *Plagiothecium denticulatum* var. *undulatum*. Ruthe ex Geh.

GLANZEND PLATMOS.

Deze mossoort en de variaties daarvan zijn middelgroot. Vormt gewoonlijk platte, niet al te omvangrijke matten met een nogal warrige structuur. Groeit bij vooral op boomvoeten (vaak Zwarte els), tegen walletjes met een humeuze structuur, tegen pollen van zegge-soorten en varens, op rottend hout en grove humus. Kan aangetroffen worden in niet al te droge tot vochtige naald- en loofbossen. Hierbij lijkt het erop dat de variëteit '*denticulatum*' de minst kieskeurige is met betrekking tot de standplaats en dat de variëteit '*undulatum*' toch veelmeer de vochtige tot natte standplaatsen verkiest.

Betrokken soort is landelijk gezien algemeen, hetgeen ook in Midden-Brabant het geval is.

Binnen het onderhavige gebied werden beide variëteiten meerdere malen aangetroffen, (de var. '*denticulatum*' in 4 en de var. '*undulatum*' in 5 KM-vakken) en daarbij dan vooral in de broekbospercelen.

69. *Plagiothecium laetum* Schimp. s.s.

KROM PLATMOS (KLEIN PLATMOS).

Een tot middelgrote soort die platte, vrij compacte matten vormt (met min of meer naast elkaar liggende stengels), die tot enige vierkante decimeters groot kunnen zijn. In tegenstelling tot *P. laetum* fo. *curvifolium*, zijn de bladtoppen van deze soort nooit naar beneden gekromd, behoudens in geval van vrij sterke droogte. Bij goed ontwikkelde populaties kan vaak opgemerkt worden dat 'groepjes' van stengeltoppen zich als het ware gezamenlijk van het substraat afbuigen, waardoor er een soort grove 'schubvorm' ontstaat.

Naast het feit dat deze soort vaak sporenkapsels vormt kunnen ook, vrij vaak, planten aangetroffen waarbij 'bundeltjes', min of meer staafvormige, gemmen in de bladoksels staan.

Krom platmos heeft een duidelijke voorkeur voor boomvoeten van bomen met een zure schors, vooral eiken. Kan daarnaast ook wel op grof strooisel en dan vooral tegen boswalletjes aangetroffen worden. Groeit vooral in zure zandgrondmilieus en dan in naald-, loof- en gemengde bossen.

Het Krom platmos is landelijk algemeen; in Midden Brabant eveneens.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide is deze soort bijzonder goed vertegenwoordigd en werd dan ook in elk betrokken KM-vak aangetroffen.

70. *Plagiothecium laetum* Schimp. fo. *curvifolium*.

KLEIN PLATMOS GEKLAUWDE VORM.

WAS: [*Plagiothecium curvifolium* Schlieph. ex Limpr.]

GEKLAUWD PLATMOS.

Oppervlakkig bezien wijkt het hier bedoelde mos, over het algemeen, in habitus sterk af van de soort *P. laetum* s.s. Bryologen zijn inmiddels overwegend van mening dat beide mossoorten, met betrekking tot de doorslaggevende kenmerken, niet bevredigend van elkaar te onderscheiden zijn. Derhalve werd onlangs besloten dat ze als één en dezelfde soort moesten worden beschouwd enwel *P. laetum* Schimp. Hoewel eenzijdige morfologische kenmerken zeker niet van bepalende aard zijn voor de status van 'soort', (zie bijvoorbeeld de problematiek in deze bij de soort *Hypnum cupressiforme*), is er dezerzijds toch voor gekozen dit mos (het voormalige *P. curvifolium*), voortaan apart in beschouwing te nemen en dit dan onder de naam: *Plagiothecium laetum* fo. *curvifolium*, KLEIN PLATMOS GEKLAUWDE VORM.

De planten die tot deze categorie behoren zijn, evenals *P. laetum*, middelgroot. Vormen eveneens platte, vrij dichte matten die ook tot enige vierkante decimeters groot kunnen zijn. Kenmerkend voor dit mos is, en dat in duidelijke tegenstelling tot *P. laetum* s.s., dat alle bladtoppen altijd en gelijkmatig naar beneden gebogen (geklauwd) zijn.

De groeiplaatsvoorkeur komt sterk overeen met die van *P. laetum* s.s., maar kan ook wel in wat drogere bostypen aangetroffen worden.

Dit mos is evenals *P. laetum* algemeen in Nederland; Midden-Brabant vormt daarop zeker geen uitzondering.

Binnen het onderhavige gebied eveneens in ruime mate aangetroffen (in 5 KM-vakken), dus minder frequent dan *P. laetum* s.s.

71. *Plagiothecium latebricola* Schimp.

DWERGPLATMOS.

Een kleine mossoort die, oppervlakkig bezien, een vrij sterke gelijkenis vertoont met het Gewoon pronkmos, waarmee het overigens ook samen kan voorkomen. Vormt kleine tot meerdere vierkante centimeters, zeer compacte matjes. Groeit in hoofdzaak in vochtige tot natte milieus en dan voornamelijk op boomvoeten, vooral die van Eik, Els, Berk, Populier enz.

Daarnaast ook wel tegen pollen van zegge-soorten, varens e.d. Derhalve vaak in broekbossen.

Deze soort kan verward worden met het Gewoon pronkmos, waarvan de identiteit over het algemeen zeer gemakkelijk is vast te stellen aan de hand van de vele in de bladoksels staande broedtakken; met behulp van een loep goed waarneembaar. De soortbepalende kenmerken van het Dwergplatmos zijn van microscopische aard.

Landelijk bezien is deze soort algemeen. Voor Midden-Brabant is dat eerder aan de zeldzame kant; is hier beperkt tot enige broekbospercelen (vooral binnen het natuurgebied De Brand bij Udenhout).

In het natuurgebied De Strijbeekschje Heide is deze soort slechts éénmaal aangetroffen.

72. *Plagiothecium nemorale* (Mitt.) A. Jaeger.

GROOT PLATMOS.

Een middelgrote tot forse mossoort welke gewoonlijk iets bollende, vrij regelmatig gevormde matten vormt, met een min of meer groen tot goudgele en glanzende kleur. Groeit vooral op humeuze, niet al te voedselarme zandgrond, vaak op open tot niet al te zwaar beschaduwde greppel- en slootkanten in vochtige tot natte bossen. Daarnaast ook in hakhoutpercelen en broekbossen op zowel boomvoeten/stompen van de Gewone es en Zwarte els evenals tegen pollen van bijvoorbeeld Pluimzegge e.d.

Het Groot platmos is algemeen in Nederland. In Midden-Brabant is de presentie wat minder algemeen.

Binnen het onderhavige gebied is deze mossoort vertegenwoordigd in 3 KM-vakken en in vrijwel elk broekbosperceel aangetroffen.

73. *Plagiothecium undulatum* (Hedw.) Schimp.

GERIMPELD PLATMOS.

Grootste van de in Nederland voorkomende 'Platmossen'. Deze soort kenmerkt zich door platte, los verweven matten met tot ca. 10 cm lange stengels, waarvan de aanliggende bladen een duidelijke 'golwing' bezitten. Deze matten kunnen, op de daartoe geëigende plaatsen tot vele vierkante meters

groot worden. Bezitten bovendien vaak een licht geelgroene kleur, soms zijn ze zelfs gedeeltelijk wit. Kortom het is een fraaie en zeer opvallende soort die dan ook niet te verwarren is met enig ander mos. Groeit bij voorkeur op vochtige naaldpakketten (vooral die van spar en lariks) en derhalve vaak in naald- of gemengde bossen op de schrale, zure, zandgronden. Daarnaast ook wel in broekbossen e.d.

Gerimpeld platmos is algemeen in Nederland. Midden-Brabant kent een groot aantal fraaie groeiplaatsen; vrijwel allemaal in naaldhout- of gemengde percelen.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort in 3 KM-vakken aangetroffen, waaronder één zeer fraai bestand.

74. *Platygyrium repens* (Brid.) Schimp.

KWASTJESMOS.

Een tot hooguit middelgrote soort die kleine tot soms meerdere decimeters grote, platte matten vormt, die stevig aan het substraat gehecht zijn en veelal dofgroen van kleur zijn, soms ietwat roestkleurig aangelopen. Groeit uitsluitend als epifyt vooral op wilgen, eiken, populieren, enz. en altijd in een omgeving met een hoge relatieve luchtvochtigheid.

Oppervlakkig gezien heeft deze soort een zekere gelijkenis met het Gewoon klauwtjesmos, maar bij een nadere beschouwing zullen de vrijwel altijd aanwezige broedtakjes in de bladoksels in het topdeel van de stengels de ware identiteit duidelijk maken. Feitelijk is deze soort met geen andere te verwarren.

Het Kwastjesmos is vrij zeldzaam in Nederland (heeft de achterliggende decennia een zekere uitbreiding vertoond). In Midden-Brabant is deze soort slechts bekend van een beperkt aantal locaties.

Binnen het betrokken gebied werd deze soort in slechts één KM-vak aangetroffen. Betrof een vrij kleine populatie met als standplaats het broekbos aan het Patersmoerven.

75. *Pleurozium schreberi* (Brid.) Mitt.

BRONSMOS.

Een forse mossoort die over het algemeen, vrij grote, ruige tapijten vormt die, van enige afstand gezien, een bronskleurig uiterlijk hebben. Groeit voornamelijk op zandgronden; is kalkmijdend. Kan massaal optreden in naaldbossen, vooral die met Grove den. Daarnaast op heidevelden en ook wel in niet al te dichte loofbossen op schrale grond.

Dit mos kan verward worden met het Groot laddermos maar die soort bezit vrijwel nooit 'rode' stengels, hetgeen bij het Bronsmos altijd het geval is.

Het is een algemeen in Nederland voorkomende soort, vooral binnen de zandgrondgebieden. Ook in Midden-Brabant is dit mos algemeen, (plaatselijk zelfs zeer algemeen).

Binnen de Strijbeeksche Heide is het Bronsmos een van de meest voorkomende soorten; aanwezig in 9 KM-vakken.

76. *Pogonatum aloides* (Hedw.) P. Beauv.

GEWONE VILTMUTS.

Een middelgroot topkapselmos dat, met onvertakte planten, vrij losse zoden vormt die in afmeting zeer variabel kunnen zijn, op een geëigende standplaats, een kale geschoonde greppelkant bijvoorbeeld, tot vele vierkante meters. Groeit voornamelijk op kalkvrij lemig zand of leem. Vaak op sloot- en greppelkanten, op boswallekens, op kluiten van omgevallen bomen, in voertuigsporen op bospaden e.d.

Deze soort heeft een betrekkelijk korte levenscyclus, ca. 2 jaar. Hoewel tweehuizig is de vorming van sporenkapsels eerder regel dan uitzondering. Dit mos heeft oppervlakkig gezien enige gelijkenis met *Polytrichum* soorten, de Haarmossen, maar de volgroeide/rijpe theca van de Gewone viltmuts zijn, in tegenstelling tot die van de Haarmossen, nooit hoekig geribd.

De Gewone viltmuts is algemeen in Nederland en werd ook in Midden-Brabant frequent aangetroffen.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide is deze soort echter betrekkelijk zeldzaam. Aangetroffen met vrij kleine bestanden in 2 KM-vakken.

77. *Pohlia annotina* (Hedw.) Lindb.

GEWOON BROEDPEERMOS (GEWOON BROEDKNOP-PEERMOS).

Een betrekkelijk klein eenjarig topkapselmos, dat overigens zeer zelden sporenkapsels, maar

daarentegen rijkelijk broedkorrels vormt, die in de bladoksels staan. Lijkt geheel ingesteld op vegetatieve vermeerdering. Groeit als pionier vooral op vochtige tot natte, open tot licht beschaduwde, humusarme gronden en dit in nogal uiteenlopende biotopen. Vormt doorgaans iele kleine zoden die vooral aangetroffen kunnen worden op geschoonde greppel- en slootkanten, op braakliggende terreinen, kale bospadbermen, oevers van poelen e.d.

Landelijk gezien is deze soort algemeen; ook in Midden-Brabant het geval.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort in 5 KM-vakken aangetroffen. Betrof veelal kleine populaties met als standplaats de oever van een der amfibiepoelen of sloot/greppelkanten.

Tegen de verwachtingen in werd 'n betrekkelijk kleine populatie van deze soort aangetroffen met sporulerende planten, waarover een afzonderlijke beschrijving.

78. *Pohlia bulbifera* (Warnst.) Warnst.

BOLLETJESPEERMOS.

Een kleine tot hooguit middelgrote, eenjarige soort die oppervlakkige gezien wel enige gelijkenis bezit met het Gewoon broedpeermos, maar waarbij de vorm van de broedknoppen wezenlijk verschilt. Bij het Bolletjes-peermos zijn deze ook in de bladoksels ingeplant, minder in aantal (1 tot 3), vrij groot en min of meer bolrond; bij het Gewoon broedknop-peermos zijn deze meer langgerekt terwijl ook de 'bladaanleg' beter zichtbaar is, (lijken dus ietwat op broedtakjes'.)

Het Bolletjespeermos, eveneens een pioniersoort, groeit over het algemeen in dezelfde biotopen als het Gewoon broedknop-peermos en vaak in gezelschap daarvan. Daarnaast lijkt het Bolletjespeermos een zekere voorkeur te hebben voor detrituslagen in droegevallen poelen, slootkanten e.d.

Landelijk gezien is deze soort algemeen; hetzelfde geldt voor de regio Midden-Brabant.

Binnen het onderhavige gebied is deze soort betrekkelijk zeldzaam, werd in 2 KM-vakken aangetroffen met als standplaats o.a. de oever van een amfibiepoel en 'bagger' uit de Strijbeeksche Beek.

79. *Pohlia lescuriana* (Sull.) Grout.

ROODKNOLPEERMOS (ROOD KNOLLETJES-PEERMOS).

Een klein, eenjarig topkapselsmos dat met ca. 5 mm hoge planten, kleine, iele plukjes of zoden vormt. Groeit als pionier bij voorkeur op open tot licht beschaduwde, vochtige, kalkarme leem of lemig zand. Kan vooral worden aangetroffen op geschoonde sloot- en greppelkanten, op braakliggende terreinen, in bermen van bospaden en wegen, in voertuigsporen e.d. Kan ook in geürbaniseerde milieus voorkomen.

Het is een soort die zelden of nooit sporenkapsels vormt, maar vormt vrij rijkelijk, rood tot roodbruin gekleurde tubers aan de ondergrondse rizoïden.

Landelijk gezien deze soort vrij zeldzaam, hetgeen ook voor Midden-Brabant van toepassing is.

Binnen het onderhavige gebied werd dit mos dan ook slechts binnen 1 KM-vak aangetroffen.

80. *Pohlia nutans* (Hedw.) Lindb.

GEWOON PEERMOS.

Een tot middelgrote, variabele soort die met rechtop staande planten, gewoonlijk vrij dichte, betrekkelijk lage, pollen tot soms ook grotere zoden vormt. Groeit op een breed scala aan standplaatsen en binnen een vrij grote verscheidenheid aan biotopen, bij voorkeur zuur en variërend van vrij droog tot zeer nat. Kan vooral aangetroffen worden in loof- of gemengde bossen, hier dan vaak op sloot- en greppelkanten, op boswallepjes, op boomvoeten, molmende stronken, maar ook op open, vrij droge- of natte heidevelden, enz.

Dit mos heeft weinig in het oog springende kenmerken en zou, oppervlakkig gezien, verward kunnen worden met enige soorten van de zogenaamde 'knikmossen', (*Bryum* spp.).

Het Gewoon peermos is in Nederland algemeen, vooral binnen de pleistocene zandgrondgebieden. Ook in Midden-Brabant is deze soort in ruime mate present.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd dit mos, dat hier wel als 'echt bosmos' kan worden aangemerkt, binnen 10 KM-vakken aangetroffen, dit overwegend wel in de wat 'drogere' percelen.

HET GENUS POLYTRICHUM.

De taxonomische rangschikking van de soorten, die dit geslacht vertegenwoordigen, is reeds zeer lang een discussiepunt onder bryologen, vooral waar dit betreft het zogenaamde *Polytrichum commune*-complex. Reeds in de 19e eeuw hebben een aantal bryologen, op uitsluitend morfologische gronden, soorten en variaties daarvan beschreven, die vervolgens door anderen weer werden verworpen.

Formeel is het momenteel zo dat dit geslacht in Nederland vertegenwoordigd is door de soorten:

P. commune, *P. formosum*, *P. juniperinum*, *P. longisetum* en *P. piliferum*. Een zesde soort, nl. *P. alpinum*, komt slechts uiterst zelden voor in Nederland en is hier derhalve buiten beschouwing gelaten.

Recent genetisch onderzoek terzake, uitgevoerd door Dr. M. van der Velde (2000), heeft aangetoond dat menige stelling, geponeerd in het verre verleden, toch bestaansrecht heeft.

Zo blijkt uit DNA-profielen dat het genus *Polytrichum*, zoals eerder gesteld, moet worden opgesplitst in 2 verschillende genera, nl. het genus *Polytrichastrum*, waartoe de soorten 'formosum' (Hedw.) G.L. Smith, en 'longisetum' (Sw. ex Brid) G.L. Smith. moeten behoren evenals 'alpinum' (Hedw.) G.L. Smith, en het genus *Polytrichum*, waartoe dan de overige soorten gerekend worden.

Daarnaast is gebleken dat de soort 'commune' moet worden opgesplitst in twee soorten, nl. de soort 'commune' Hedw. en de soort 'uliginosum' Wallr.

Bij het betreffende DNA-onderzoek werden alleen deze aspecten bekeken en werd geen rekening gehouden met de (overige) beschreven variaties, waaraan door Ned. bryologen overigens geen taxonomische waarde wordt toegekend. Bij bryologisch veldwerk worden evenwel nogal eens planten aangetroffen die geheel voldoen aan de eerder gegeven beschrijvingen van enige varianten. Het meest betreft dit *P. commune* var. 'minus' Weis. Daarnaast zijn recent ook enige populaties aangetroffen van *P. commune* var. *fastigiatum* Wils. Deze laatste betreft merkwaardig boomvormig vertakte planten.

Probleem bij dit alles, met name voor het veldwerk, is dat de soortbepalende kenmerken vrijwel uitsluitend van microscopische aard zijn. Sterker nog, de planten die tot de soorten *formosum*, *commune* en 'uliginosum' behoren zijn macroscopisch gezien vrijwel identiek aan elkaar.

De soort 'alpinum' kan oppervlakkig gezien verward worden met *P. commune* var. *fastigiatum* en met *Pogonatum urnigerum*, de Grote viltmuts, tenzij bij deze laatste soort sporenkapsels aanwezig zijn.

Volledigheidshalve: de soorten 'juniperinum', 'piliferum' en 'longisetum' zijn betrekkelijk eenvoudig te herkennen en leveren dan ook geen problemen op.

Bij de inventarisatie van het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd om praktische en voor de hand liggende redenen, alleen dan materiaal voor nader onderzoek verzameld, indien er vermoeden bestond dat het om soorten van de 'probleemgroep' ging.

Het gevolg hiervan: alle hier ter sprake gekomen soorten werden in het onderhavige gebied aangetroffen, maar inzake de abundantie van met name de soorten 'commune s.s.' en 'uliginosum' kan geen gefundeerde uitspraak gedaan worden. (Duidelijkheidshalve: de meerderheid van de aangetroffen populaties werd niet onderzocht, heel simpel, omdat zulks gewoonweg niet uitvoerbaar is. Bovendien zou de betrokken mospopulatie daarvan grote schade ondervinden).

DE AANGETROFFEN SOORTEN:

81. *Polytrichum commune* Hedw. s.s.

GEWOON HAARMOS.

Een fors meerjarig topkapselmos dat in het algemeen zo'n 10 cm hoge, gewoonlijk betrekkelijk grote zoden vormt. Planten met (veel) langere stengels zijn zeker geen uitzondering. Groeit bij voorkeur op vochtige tot natte, zure en voedselarme standplaatsen. Vaak op sloot- en greppelkanten, op venoevers en in veenmospakketten.

Binnen het onderhavige gebied in 7 KM-vakken aangetroffen, dit voornamelijk op de venoevers.

82. *Polytrichum uliginosum* Wallr.

(Oorspronkelijk beschreven als: *P. commune* var. *uliginosum* Hüben.

Geen Nederlandse naam.

Habitus en groeiplaatsen gelijk aan die van *P. commune* s.s.

In het betrokken gebied werd deze 'soort' aangetroffen binnen 3 KM-vakken en eveneens vooral op de oevers van de vennen.

NB. Voor wat betreft de frequentie van voorkomen in Nederland, van deze soorten afzonderlijk, is geen opgave mogelijk. Een dergelijke uitspraak is eerst mogelijk na een analyse daartoe, van de in Nederland beschikbare herbaria.

Van beide soorten samengevat als *P. commune* s.l. is de verspreiding algemeen.

83. *Polytrichum commune* var. *minus* Weis.

Geen Nederlandse naam.

Nederlandse bryologen kennen, over het algemeen, aan deze variëteit geen taxonomische waarde toe.

Betreffende planten zijn betrekkelijk klein, tot ca. 8 cm hoog (incidenteel iets groter), vrij ijl bebladerd, waarbij de bladen zelf, in vergelijking met die van de soort *P. commune* s.s. ook klein zijn, tot ca. 5 mm lang. Vormt eveneens kleine tot soms wat grotere zoden. Groeit vrijwel uitsluitend op vochtige tot natte, open, kale, zure, voedselarme zandgrond, zandige leem of veen.

In tegenstelling tot de soorten *P. commune* en *P. uliginosum*, waarvan de perigoniën groen zijn, zijn deze bij de var. 'minus' roodbruin tot bruin. De betrokken planten lijken daardoor, oppervlakkig bezien, dan ook meer op *P. juniperinum*, het Zand-haarmos. Kenmerkend is ook het kleine, bijna kubische theca (sporendosje) bij fertiele planten.

Dezerzijds zijn de observaties m.b.t. deze variëteit beperkt tot Midden-Brabant. Werd hier tot dusver vrijwel uitsluitend aangetroffen op (kale) oevers van amfibieënpoelen, venoevers, slootkanten e.d. Vaak in herinrichtingsprojecten binnen natuurgebieden.

In het onderhavige gebied werden meerdere populaties, binnen 4 KM-vakken, dit vooral op enige nog schaars begroeide venoevers.

Hoewel toegegeven moet worden dat zekere 'tussenvormen' worden aangetroffen, en dat verwarring met juveniele planten van de soort *P. commune* s.s. zeer wel mogelijk is, bestaat dezerzijds toch de opvatting, dat vooral op grond van de afwijkende kleur van de perigonia, de taxonomische status van dit mos zou moeten worden heroverwogen.

84. *Polytrichum commune* var. *fastigiatum* (Lyl.) Wils.

Geen Nederlandse naam.

'Boomvormig' vertakte planten die overigens kenmerken vertonen van *P. commune* var. *minus* Weis. Deze variatie werd in 1855 eerstmaals beschreven en is daarna langzaam maar zeker als het ware 'uit de belangstelling verdwenen'. Auteurs van meer moderne flora's en andere bryologische naslagwerken schenken er, om welke reden dan ook, geen aandacht aan.

Dezerzijds werd in september 2000 een fraai bestand van dit soort planten aangetroffen bij een poel in het Mastbosch. Daarna werd dit soort planten ook enige malen elders en verspreid over Nederland aangetroffen. Hierdoor is de vraag inzake de taxonomische status van deze planten opnieuw 'leven ingeblazen', althans in bryologisch Nederland.

Het zal duidelijk zijn dat in dit kader enige problemen opgehelderd dienen te worden alvorens een formeel standpunt zal kunnen worden ingenomen en dat zulks nog wel enige tijd zal vergen.

Ook binnen het onderhavige gebied werd op de oever van een der vennen een kleine populatie met planten van dit type aangetroffen; aanleiding tot voorgaand relaas.

85. *Polytrichum formosum* Hedw. (*Polytrichastrum formosum*).

FRAAI HAARMOS.

Een in het veld vrijwel niet van het Gewoon haarmos te onderscheiden soort, behalve als goed ontwikkelde sporenkapsels aanwezig zijn, (theca veelal afgerond vijfkantig). Vormt minder hoge zoden en groeit bij voorkeur op enigermate beschaduwde, droge tot matig vochtige, zure, humeuze grond, (klei, kleilig- of venig zand of veen). Vooral in naaldbossen, arme loofbossen, hakhoutbosjes en houtwallen.

Het Fraai haarmos is overal in Nederland algemeen, vooral binnen de pleistocene zandgrondgebieden.

Ook binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide is deze soort ruim vertegenwoordigd; werd in 9 KM-vakken aangetroffen.

86. *Polytrichum juniperinum* Hedw.

ZANDHAARMOS.

Een middelgrote soort die gewoonlijk losse zoden vormt die in afmetingen sterk variabel zijn, van klein tot enige vierkante meters. Groeit voornamelijk op open tot hooguit licht beschaduwde, droge tot vochtige, kalkarm zand en lemig zandgrond.

Vaak op heidevelden, open plaatsen in boscomplexen en in bosranden.

Kenmerkend voor dit mos zijn o.a. de geelbruine perigonia, maar vooral de naar binnen omgeslagen bladranden. Daarnaast is de bladpunt min of meer bruin van kleur en stekelig getand.

Landelijk gezien is het Zandhaarmos algemeen, vooral binnen de zandgrondgebieden, waartoe o.a. Midden-Brabant gerekend moet worden.

Binnen het onderhavige gebied werd dit mos in 7 KM-vakken aangetroffen.

87. *Polytrichum longisetum* Sw. ex Brid. (*Polytrichastrum longisetum*).

GERAND HAARMOS.

Een, in close up, zeer gemakkelijk te herkennen soort enwel aan de duidelijke en veelal brede bladzoom. Van enige afstand bekeken lijkt dit mos sterk op het Fraai haarmos, waarmee het vooral de groeiwijze gemeen heeft. Kan daarmee ook samen voorkomen. Deze 'verborgen' leefwijze maakt gericht zoeken noodzakelijk.

Groeit bij voorkeur op vrij droog veen, zandig veen, vochtige zure naald- of humuspakketten op open tot licht beschaduwde plaatsen in allerlei bostypen.

Het Gerand haarmos is algemeen in Nederland en kent ook in Midden-Brabant een goede vertegenwoordiging.

Binnen het onderhavige gebied werd deze soort in 6 KM-vakken aangetroffen.

88. *Polytrichum piliferum* Hedw.

RUIG HAARMOS.

Een tot middelgrote soort die net als het Zand-haarmos, kleine tot zeer grote zoden vormen kan. Beide soorten, maar vooral het Ruig haarmos hebben, tengevolge vele ondergrondse uitlopers (stengeldelen), een zeer groot zandbindend vermogen. Is vooral tijdens de nawinter en het vroege voorjaar een zeer opvallende soort door de aanwezigheid van rode antheridiënbekers. Is daarnaast ook goed herkenbaar aan de vrij lange witte 'glasharen' die aan de bladpunt staan. Deze soort groeit in hoofdzaak op open, droog tot vochtig, kalkarm zand, zandige leem e.d. Vaak massaal op heidevelden, in zandverstuivingen (Loonsche en Drunensche Duinen!) en in bermten van paden, wegen e.d.

Het Zand-haarmos is een algemeen voorkomende soort in Nederland, vooral op de pleistocene zandgronden; Midden-Brabant inbegrepen.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort in 5 KM-vakken aangetroffen, veelal met een rijkelijke vertegenwoordiging.

89. *Pseudoscleropodium purum* (Hedw.) Fleisch. ex Broth.

GROOT LADDERMOS.

Een forse mossoort die met stengels tot ca. 15 cm lengte, vrij platte, warrige weefsels vormt. Groeit vooral op open tot enigermate beschaduwde, vochtige, licht humeuze en niet al te arme gronden. Kan op een vrij grote verscheidenheid aan standplaatsen aangetroffen worden; beperkt zich niet tot de zogenaamde natuurgebieden.

Kenmerkend voor dit mos zijn de regelmatig dwars vertakte stengels, waardoor zo'n stengel, populair uitgedrukt, op een 'gestileerde spar' lijkt.

Landelijk gezien is het Groot laddermos algemeen; voor Midden-Brabant is dat eveneens het geval.

In het natuurgebied De Strijbeeksche Heide Brand is deze soort aanwezig binnen alle 10 KM-vakken.

Betrokken populaties kunnen in veel gevallen als fors, in 3 gevallen zelfs als zeer fors worden aangemerkt.

90. *Pseudotaxiphyllum elegans* (Brid.) Z.Iwats.

[*Isopterygium elegans*].

GEWOON PRONKMOS.

Een betrekkelijk kleine mossoort die over het algemeen platte matten vormt, die in afmeting zeer variabel zijn, van klein tot populaties van meerdere vierkante meters. Groeit bij voorkeur op niet al te droge, enigermate beschaduwde, zure lemige zandgrond of humeuze leem. Kan vooral op boswalleetjes, sloot- en greppelkanten, op kale plaatsen onder beuken aangetroffen worden. Daarnaast ook wel op boomvoeten, (van beuken en eiken).

Kenmerkend voor deze soort zijn de vrijwel altijd aanwezige bundeltjes broedtakken in de bladoksels. Deze zijn, zeker met behulp van een loep, goed zichtbaar. De dichtheid van deze broedtakken kan dermate groot zijn dat de matten een sterk fluweelachtig uiterlijk krijgen, (dit vooral in de wintermaanden en het vroege voorjaar), terwijl de 'gewone' bladen dan vrijwel niet meer zichtbaar zijn.

Het Gewoon pronkmos is een algemeen voorkomende soort in Nederland, hetgeen ook in Midden-Brabant het geval is.

Binnen het onderhavige gebied werd deze soort in alle betrokken KM-vakken aangetroffen. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat de aangetroffen populaties nergens de (grote) afmetingen bezaten die van elders in de regio wel bekend zijn.

91. *Rhizomnium punctatum* (Hedw.) T.J. Kop.

GEWOON VILTSTERRENMOS.

Een middelgrote tot soms forse mossoort, die met gemiddeld tot ca. 5 cm hoge, rechtop groeiende stengels, kleine pollen, soms ietwat zode-achtige populaties vormt. Groeit bij voorkeur in permanent vochtige tot natte milieus, meestal op beschaduwde plaatsen en hier dan op allerlei substraten, met een zuurgraad die kan variëren van zwak basisch tot zwak zuur. Vaak bij (langzaam) stromend, oligotroof tot mesotroof water of plaatsen met kwel. Standplaatsen kunnen nogal uiteenlopen maar vooral in broek- en bronbossen.

Kenmerkend voor dit mos zijn de gewoonlijk wel aanwezige, vrij grote, 'voolvormige' omwindselbladen, die gezamenlijk een soort 'ster' vormen op sommige stengeltoppen binnen een populatie.

Landelijk gezien is deze soort vrij zeldzaam, hierbij minder in het Fluviaal- en Hafdistrict dan in de overige plantensociologische districten van Nederland.

In Midden-Brabant is dit mos zeldzaam en beperkt tot enige van de hier aanwezige broekbossen.

Binnen het onderhavige gebied werd deze soort in 2 KM-vakken aangetroffen, dit veelal binnen broekbospercelen en met populaties van redelijke omvang.

92. *Rhynchostegium confertum* (Dicks.) Schimp.

BOOMSNAVELMOS.

Een betrekkelijk kleine mossoort, die met kruipende en zich stevig aan het substraat hechtende stengels, platte, vrij compacte matten vormt. Groeit zowel epifytisch als lithofytisch. De lithofytische groeiwijze vrijwel uitsluitend op kalkhoudende steensubstraten. Als epifyt vooral op Wilg, Vlier, Gewone es en andere loofboomsoorten met een ietwat ruwe en voedselrijke schors. Deze soort kan in verschillende milieus aangetroffen worden, hierbij ook de 'bewoonde wereld' maar hier dan wel hoofdzakelijk als lithofyt.

Het Boomsnavelmos heeft een sterke overeenkomst met bepaalde vormen van het Gewoon klauwtjesmos, hetgeen aanleiding kan zijn tot verwarring.

Landelijk gezien is het een algemeen voorkomende soort. Binnen Midden-Brabant en ook in het natuurgebied De Strijbeeksche Heide is dit mos in ruime mate vertegenwoordigd, (in 8 KM-vakken).

93. *Rhytidiadelphus loreus* (Hedw.) Warnst.

RIEMPJESMOS.

Een middelgrote tot forse mossoort die, met stengels tot ca. 20 cm lengte, vrij stugge en warrige struikvormige weefsels vormt. Groeit bij voorkeur in oudere bossen op vochtige, enigermate beschaduwde leem of humeuze zandgrond. Daarnaast ook op strooiselpakketten, vooral in lariksbossen. Incidenteel ook wel op boomvoeten of rottend hout.

Oppervlakkig gezien zou deze soort verward kunnen worden met het Gewoon haakmos, maar reeds juveniel planten van het Riempjesmos bezitten reeds stevige en houtig aandoende stengels, dit in

tegenstelling tot het Gewoon haakmos dat altijd vrij slappe stengels bezit.

Landelijk gezien is deze soort nog steeds vrij zeldzaam; behoorde tot voor kort nog tot de groep van 'bedreigde soorten', maar ook deze soort heeft in het achterliggende decennium enig licht herstel laten zien.

Riempjesmos is in de regio Midden-Brabant zeker niet zeldzaam; werd hier in de meeste natuurgebieden wel aangetroffen, dit evenwel altijd met vrij kleine bestanden.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide Brand werd deze soort slechts éénmaal aangetroffen; betrof wel een fraaie populatie groeiende in een ietwat vochtig, gemengd bosperceel.

94. *Rhytidiadelphus squarrosus* (Hedw.) Warnst.

GEWOON HAAKMOS.

Een middelgrote mossoort die met tot ca. 10 cm lange, deels liggende en deels rechtopstaande stengels, warrige, losse tapijten vormt, die tot vele vierkante meters, in sommige gevallen zelfs tientallen vierkante meters groot kunnen zijn. Groeit bij voorkeur op open of niet al te zwaar beschaduwde, vochtige tot natte standplaatsen op diverse, niet al te arme grondsoorten. Vaak in wegbermen, langs bospaden, op dijkvoeten, in blauwgraslanden, maar ook in niet al te dichte bospercelen, enz. In de bewoonde wereld kan deze mossoort vaak een hardnekkige en ongewenste 'gast' zijn in gazons.

Kenmerkend voor dit mos zijn de haakvormig teruggebogen bladen, die bovendien op de stengeltop een soort 'sterretje' vormen.

Het Gewoon haakmos is overal in Nederland (zeer) algemeen. Midden-Brabant en het onderhavige gebied vormen daarop zeker geen uitzondering, (aangetroffen in 10 KM-vakken).

HET GESLACHT SCHISTIDIUM.

Tot dusver werd aangenomen dat het geslacht *Schistidium*, de Achterlichtmossen, in Nederland wordt vertegenwoordigd door vier soorten, die met uitzondering van *S. maritimum*, het Zee-achterlichtmos, nogal variabel zijn voor wat betreft de habitus. Vooral de soort *S. apocarpum*, het Gewoon achterlichtmos is in dit opzicht een van de hoofdrolspelers. Dit was in het verleden aanleiding tot de beschrijving van meerder variaties en/of vormen. Meer recent onderzoek van buitenlandse bryologen, vooral door met name H.H. Blom, heeft de taxonomische indeling, weer en nog meer ter discussie gesteld. Voorgaande heeft inmiddels wel tot gevolg gehad dat de soort *S. apocarpum* werd 'opgesplitst' in twee soorten enwel: *S. apocarpum* s.s. (het Gewoon achterlichtmos) en *S. crassipilum* H.H. Blom, het Muurachterlichtmos. Dezerzijds is het de opvatting dat de soortbepalende kenmerken niet altijd duidelijk en/of eenduidig zijn. (Gebrek aan stabiliteit, enz.)

Kortom: nadere studies zijn noodzakelijk alvorens het tot een concensus zal kunnen komen.

Derhalve zijn de, o.a. binnen het onderhavige gebied aangetroffen planten uit dit geslacht, zo mogelijk gedetermineerd volgens de huidige Nederlandse opvattingen. Het voorgaande heeft tot gevolg dat, nadat te zijner tijd eventueel nieuwe standpunten geformuleerd zijn, het tot dusver verzamelde herbariummateriaal opnieuw zal moeten worden gedetermineerd, waarbij niet kan worden uitgesloten dat het betrokken materiaal meer soorten kan omvatten dan o.a. hier vermeld is.

95. *Schistidium apocarpum* (Hedw.) Bruch. & Schimp. s.s.

GEBOGEN ACHTERLICHTMOS (GEWOON ACHTERLICHTMOS).

Een tot middelgrote, zeer variabele soort, die met min of meer liggende stengels, iets bolle kussens of zoden vormt. Het is een uitgesproken lithofyt, die bij voorkeur groeit op iets vochtige, open, kalkhoudende steensoorten, zoals oude cementvoegen, grof beton, maar ook op natuursteen zoals gebruikt op begraafplaatsen, oeverbeschoeiingen e.d. Op standplaatsen als oeverbeschoeiingen kan worden vastgesteld dat dit mos goed bestand is tegen inundaties terwijl anderzijds ook gebleken is dat langere perioden van droogte goed doorstaan worden.

Kenmerkend voor dit mos zijn het operculum (dekseltje) van het sporenkapsel en, bij rijpheid daarvan, de peristoomtanden die altijd een fel rode kleur bezitten.

Opmerkelijke verschillen kunnen zich voordoen in de bladvorm, maar vooral in de lengte en vorm van de 'glashaar', (een lange of kortere hyaline bladtoppunt).

De verspreiding in Nederland van het Gebogen achterlichtmos s.s. is nu formeel beschouwd onbekend.

95a. *Schistidium apocarpum* (Hedw.) Bruch & Schimp. s.l.

GEBOGEN-/MUURACHTERLICHTMOS.

Hiertoe werden de planten gerekend die in het onderhavige gebied, binnen 4 KM-vakken, werden aangetroffen en waarvan de determinatie niet eenduidig kon plaatsvinden.

96. *Schistidium crassipilum* H.H. Blom.

MUURACHTERLICHTMOS.

De 'soortbepalende verschillen' met *S. apocarpum* zijn in hoofdzaak van microscopische aard. Daarnaast is het de stelling dat deze 'soort' veelal meer droge standplaatsen verkiest: muren, grof beton, basenrijke rotsen e.d.

In het onderhavige gebied werd, binnen 3 KM-vakken, materiaal verzameld dat aan de gegeven beschrijving voor deze soort voldoet.

97. *Syntrichia calcicola* Amann.

[*Tortula calcicolens*].

KLEIN DUINSTERRETJE.

Een tot middelgrote mossoort, die met rechtop staande stengels, kleine pollen tot soms wat grotere, (incidenteel grote) zoden vormt. Groeit in hoofdzaak terrestrisch op kalkhoudend zand, daarnaast lithofytisch op grof beton, kalksteen, kalkrotsen (mergel), op oude muren, op eterniet-platen, enz. In mindere mate kan dit mos ook als epifyt worden aangetroffen en dan voornamelijk op Wilg, Vlier e.d.

Het Klein duinsterretje kan, oppervlakkige gezien, verward worden met o.a. kleine vormen van het Groot duinsterretje en het Middelst muursterretje.

Landelijk gezien is dit een algemeen voorkomende soort, vooral in de duingebieden en het Fluviaal district. In Midden-Brabant is deze soort zeldzaam. Binnen het onderhavige gebied werden meerdere populaties aangetroffen (in 3 verschillende KM-vakken) waarvan één met een epifytische groeiwijze (in broekbospercelen), de overige op eternitgolfplaten van boerderijopstallen, aan of in de rand van het boscomplex, en grof betonnen afrasteringspalen.

98. *Syntrichia intermedia* Brid.

[*Tortula intermedia*].

VIOOLSTERRETJE (MIDDELST MUURSTERRETJE).

Deze soort vertoont een vrij grote gelijkenis met het Klein duinsterretje, maar groeit vrijwel uitsluitend lithofytisch en dat op open, vrij droge, kalkhoudende steensoorten, natuursteen, op grof beton, eterniet-platen e.d.

Dit mos verschilt van het Klein duinsterretje vooral voor wat betreft de bladvorm, maar kan o.a. daarmee verward worden.

Het Vioolsterretje is vrij zeldzaam in Nederland; in Midden-Brabant zeldzaam.

Binnen het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd dit mos op slechts één locatie aangetroffen; 'n betrekkelijk kleine populatie, met merkwaardigerwijs, een epifytische groeiwijze op een vlier in de rand van 'n broekbosperceel.

99. *Syntrichia ruralis* var. *arenicola* (Braithw.) Amann.

[*Tortula ruralis* var. *ruraliformis*].

GROOT DUINSTERRETJE.

Een middelgrote tot forse soort die pollen of zoden vormt die, vooral in de duingebieden, grote afmetingen kunnen aannemen. Groeit vooral op open, droog, kalkhoudend zand, daarnaast ook op kalkhoudende steensubstraten zoals: natuursteen, grof beton, oude muren, eternietplaten, e.d.

Zeer incidenteel kan deze soort ook als epifyt worden aangetroffen (vooral in duin- en/of verwilderde grienden/oeverbossen). De kleur van de populaties in vochtige toestand (bladen van de planten afstaand) is gewoonlijk geelgroen met soms een ietwat roodachtige zweem. Van planten in droge toestand (bladen spiraalsgewijs om de stengel gewonden) is de kleur veelal bruinzwart met een grijzige waas (veroorzaakt door de vele lange glasharen).

Minder goed ontwikkelde planten kunnen verward worden met andere soorten uit dit geslacht. Planten in de duinstreken zijn gewoonlijk iets forser dan die welke in het 'binnenland' aangetroffen worden.

Het Groot duinsterretje is algemeen in Nederland waarbij de hoofdverspreiding ligt binnen de

duingebieden en het Fluviatiel district. In Midden-Brabant werd dit mos, op beperkte schaal en tot dusver uitsluitend lithofytisch aangetroffen.

In het onderhavige gebied is deze soort slechts éénmaal aangetroffen, dit op een eternitdak van een boerenschuur aan de rand van een der bospercelen.

100. *Tetraphis pellucida* Hedw.

VIERTANDMOS.

Een vrij kleine mossoort welke tot ca. 1 cm hoge pollen of zoden vormt, die in sommige gevallen vrij groot kunnen zijn. Groeit bij voorkeur op molmend hout, vooral boomstronken, daarnaast ook vast, zeer humusrijk zand of lemig zand en dat vrijwel uitsluitend in niet al te droge loofbossen op enigermate beschaduwde plaatsen.

Kenmerkend voor dit mos zijn de vrijwel altijd aanwezige, op de stengeltoppen staande broedbekertjes, (spatbekertjes). De zich hierin bevindende broedkorrels worden door regendruppels weggeslingerd en e.e.a draagt zo bij aan de vegetatieve vermeerdering van deze soort. Daarnaast kunnen tegelijkertijd sporenkapsels op de populaties aanwezig zijn.

Het Viertandmos is algemeen in Nederland. In Midden-Brabant is deze soort eveneens goed vertegenwoordigd.

Binnen het onderhavige gebied is dit mos in 8 KM-vakken aangetroffen en dat met een vrij rijke abundantie.

101. *Thuidium tamariscinum* (Hedw.) Schimp.

GEWOON THUJAMOS.

Een zeer fraaie, forse mossoort die, met betrekkelijk lange stengels, min of meer etagevormige weefsels vormt, die in sommige gevallen meerdere vierkante meters kunnen beslaan. Groeit gewoonlijk in vochtige loofbossen, in naaldbossen minder, en dan overwegend met een terrestrische groeiwijze, op enigermate beschaduwde plaatsen. Kan soms op molmend hout en incidenteel ook wel op steensubstraten aangetroffen worden.

Oppervlakkig bezien zou het Gewoon thujamos verward kunnen worden met ander soorten uit dit geslacht en het Gewoon etagemos. De kans op verwarring is echter zeer klein vanwege de grote zeldzaamheid van betrokken mossoorten.

Het Gewoon thujamos zelf is algemeen in Nederland en kent een grote verspreiding. In Midden-Brabant is deze soort eveneens algemeen.

In het natuurgebied De Strijbeeksche Heide werd deze soort op meerdere locaties binnen 4 KM-vakken aangetroffen, waarbij één populatie een omvang had van 'n tweetal vierkante meters.

102. *Tortula muralis* Hedw.

GEWOON MUURSTERRETJE. (GEWOON MUURMOS).

Een kleine mossoort die gewoonlijk kleine kussens vormt, die bijvoorbeeld op cementvoegen kunnen uitgroeien tot 'banen'. Het is een uitgesproken lithofyt en groeit bij voorkeur op open, vrij droge, kalkhoudende steensubstraten. Kan zeer incidenteel ook wel als epifyt worden aangetroffen en dan gewoonlijk op loofbomen als Wilg, Vlier, Iep e.d.

Het Gewoon muurmos is overal in Nederland een (zeer) algemeen voorkomende soort, (ook in de urbane omgeving). Midden-Brabant en ook het onderhavige gebied vormen daarop geen uitzondering. Deze soort werd dan ook in 9 KM-vakken aangetroffen, waarbij in een der broekbospercelen ook met een epifytische groeiwijze.

103. *Ulota bruchii* Hornsch. ex Brid.

KNOTSKROESMOS.

Een tot middelgrote mossoort die tot ca. 2 cm hoge, niet al te compacte pollen vormt. Groeit vrijwel uitsluitend als epifyt en dan vooral op Wilg, Vlier, Populier, Iep e.d. Kan vooral aangetroffen worden in broekbossen, grienden, oeverbossen e.d. althans in een milieu met een hoge relatieve luchtvochtigheid.

Dit mos kenmerkt zich door betrekkelijk hoog boven de stengeltoppen uitstekende, min of meer knotsvormige, sporenkapsels, die soms met twee generaties aanwezig zijn. Deze kapsels zijn in het jeugd stadium bezet met een ruig harig huikje, (afstaande haren). In droge toestand zijn de pollen sterk gekroesd.

Deze soort heeft in het verleden sterk te lijden gehad tengevolge de luchtvervuiling. Maakte derhalve

lang deel uit van de groep 'bedreigde mossoorten'. Heeft in de recent achterliggende jaren evenwel een duidelijk herstel laten zien en kon derhalve van de Rode Lijst worden afgevoerd.

Het Knotskroesmos kan momenteel als algemeen worden gekwalificeerd. Ook in Midden-Brabant is de toename duidelijk. Opmerkelijk hierbij is dat dit mos (in de regio Midden-Brabant dus) vaak wordt aangetroffen op 'inlandse' eiken en dan vooral op die bomen waarvan de stam bezet is met een 'plakkerige' algenlaag. Betreffende bomen staan veelal op 'windluwe' locaties met een enigermate vochtig microklimaat, maar dat zeker niet vergelijkbaar is met broekbossen e.d.

Binnen het onderhavige gebied is deze soort rijkelijk aanwezig (aangetroffen in 8 KM-vakken!) Kan hier zelfs tot de groep van 'best vertegenwoordigde epifyten' gerekend worden. Enige populaties werden zelfs op exemplaren van de Zwarte els aangetroffen, hetgeen dezerzijds eerder ook in de natuurreservaten De Berk, bij Prinsenbeek en De Brand bij Udenhout, werd waargenomen.

104. *Ulota crispa* (Hedw.) Brid.

TROMPETKROESMOS.

Oppervlakkig gezien heet deze soort een grote gelijkenis met het Knotskroesmos. De structuur van de pollen is evenwel homogener. Voorts is deze soort over het algemeen ook rijker bezet met sporenkapsels, die minder hoog, maar wel gelijkmatig boven de stengeltoppen uitsteken. De pollen maken zodoende een minder 'ruige' indruk. Ook is het huikje bij deze soort meer aanliggend behaard.

De voorkeursbiotoop van deze soort komt overeen met die van het Knotskroesmos; de soorten kunnen zelfs in elkaars gezelschap voorkomen.

In historisch opzicht is de gang van zaken met deze soort identiek aan die van het Knots-kroesmos. Ook deze soort heeft deel uitgemaakt van de groep 'bedreigde mossoorten' maar kon, gezien de mate van herstel, ook van de Rode Lijst worden afgevoerd. Landelijk gezien is deze soort evenwel nog vrij zeldzaam. Voor Midden-Brabant is zulks ook nog het geval.

Binnen het onderhavige gebied echter moet deze soort zeker als algemeen worden aangemerkt, (werd in 7 KM-vakken aangetroffen). De betrokken populaties van deze soort werden overwegend op wilgen aangetroffen en slechts incidenteel op 'n eik.

105. *Ulota phyllantha* Brid.

BROEDKROESMOS.(BROEDKORREL-KROESMOS).

Een kleine tot hooguit middelgrote soort, die over het algemeen kleine en vrij compacte kussens vormt, die soms aaneen kunnen groeien tot ietwat zode-achtige populaties. Groeit vrijwel uitsluitend als epifyt op Wilg, Vlier, Populier e.d. Zeer incidenteel op kalkhoudende steensubstraten. Groeiplaatsen overwegend in broekbossen, grienden, oeverbossen, duinstruwelen e.d. Altijd in een vochtige tot natte omgeving.

Kenmerkend voor deze soort zijn de bolvormige hoopjes, bruingekleurde, broedkorrels die zich alleen op de bladtoppunten bevinden en die zelfs bij juveniele planten veelal reeds aanwezig zijn. Deze, toch wel zeer fraaie, mossoort kan dan ook niet verward worden met enige andere soort.

Ook het Broedkroesmos heeft een historie die gelijk is aan die van het Knots- en Trompetkroesmos. Maakt, gezien de mate van herstel, ook niet langer deel uit van de groep 'bedreigde mossoorten'. Landelijk gezien is deze soort vrij zeldzaam. Voor Midden-Brabant is dat zondermeer zeldzaam.

Binnen het onderhavige gebied werd deze soort binnen 2 KM-vakken aangetroffen, dit evenwel steeds op wilgen en binnen broekbospercelen.

106. *Warnstorfia exannulata* (Schimp.) Loeske.

[*Drepanocladus exannulatus*].

GEVEERD SIKKELMOS.

Rode Lijst-soort cat.: Kwetsbaar.

Meestal tot middelgrote planten die met slappe, ijle stengels tot ca. 15 cm lengte, platte enigermate warrige weefsels vormen. Kan ook vrijzwevend in het water aangetroffen worden. De habitus van 'landplanten' en 'waterplanten' verschilt vrij sterk. Groeit bij voorkeur in/aan venen, vennen en moerassen met niet al te zuur en eutroof water, maar kan ook wel op andere en nogal uiteenlopende standplaatsen voorkomen.

Bij verzuring en/of eutrofiëring van de standplaats lijkt deze soort 'plaats te maken' voor het Vensikkelmos.

Landelijk gezien is deze soort vrij zeldzaam. Voor Midden-Brabant is dat ronduit zeldzaam.

Binnen het onderhavige gebied werd deze soort slechts éénmaal aangetroffen en wel aan de oever van het Goudbergven op een locatie die duidelijk als 'kwelplek' te duiden was. Het lijkt aannemelijk dat het hierbij zo is dat dit mos zich op deze plek kon handhaven dank zij het toestromende kwelwater. Het overige venwater moet zondermeer als (te) zuur worden aangemerkt. Het is dan ook zeer de vraag of betreffende soort zich zal kunnen handhaven.

107. *Warnstorfia fluitans* (Hedw.) Loeske.

[*Drepanocladus fluitans*].

VENSIKKELMOS.

Veelal tot middelgrote planten die met stengels tot ca. 15 cm lengte gewoonlijk losse, platte matachtige weefsels vormen. Incidenteel en met name in submerse situaties, kan deze soort veel langere stengels (waargenomen is 65 cm) en zeer dichte weefsels vormen. Deze soort groeit bij voorkeur op veen, mineraalarm vochtig tot nat zand of lemig zand. Vaak op open en vlakke oevers van vennen, poelen e.d.

Het Vensikkelmos is een algemeen voorkomende soort in Nederland, met uitzondering van de uitgesproken kleigebieden.

In de regio Midden-Brabant is deze soort goed vertegenwoordigd, vooral in die gebieden waar herinrichting ten behoeve van de natuur heeft plaatsgevonden en poelen en andere waterpartijen zijn aangelegd.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd dit mos in 6 KM-vakken aangetroffen en dan vooral op de, nog vrij kale oevers van enige vennen.

N.B. Het Vensikkelmos kan beschouwd worden als een eutrofiëringsindicator.

C. DE VEENMOSSEN.

De Veenmossen vormen een opzichzelfstaande Klasse binnen de Onderafdeling Bladmossen (Musci).

De tot voor kort ter beschikking staande determinatiewerken met betrekking tot de in Nederland voorkomende veenmossen waren ten dele verouderd danwel niet eenduidig in relatie tot de meer recent geformuleerde standpunten. Op grond daarvan werd enige jaren geleden, door de Bryologische en Lichenologische Werkgroep, het besluit genomen om tot een revisie te komen. Het resultaat: 'De Nederlandse Veenmossen', met als auteur de heer A.C. Bouman. Dit werk is inmiddels (najaar 2002) ter beschikking gekomen.

In verband met het voorgaande werden o.a. alle in de Strijbeeksche Heide aangetroffen veenmossoorten aan de heer Bouman ter beschikking gesteld. Dientengevolge is de determinatie van betreffende mossen door hem uitgevoerd danwel gecontroleerd. Tevens is door de overdracht van het betrokken materiaal een bijdrage geleverd met betrekking tot het inzicht in de verspreiding en de abundantie van de Veenmossen in Nederland. Daarnaast hebben enige soorten 'model gestaan' voor fotoweergave in het betreffende boekwerk.

De veenmosflora van de Strijbeeksche Heide is opmerkelijk verdeeld. Het overgrote deel van de aanwezige vennen is vrij monotoon en massaal begroeid met *Sphagnum cuspidatum*, het Waterveenmos, de submerse vorm hiervan in en onder water en op de oevers de landvorm van deze soort. In enige gevallen is er sprake van enige 'veenmosbegeleiding' maar dit steeds zeer spaarzaam. Alleen het Goudbergven en vooral het oeverbereik daarvan maakt een zeer gunstige uitzondering. De oorzaak van deze verschillen ligt in het uitgevoerde beheer, meer nog het tijdstip daarvan (1997 Goudbergven, overige vennen later), maar toch vooral wel de waterkwaliteit. Het water van het Goudbergven is oligotroof tot hooguit mesotroof, terwijl het water van de overige vennen duidelijk als eutroof kan worden aangemerkt.

Sphagnum cuspidatum is een van de soorten die het 'minst kieskeurig' is en veelal als een der eersten in 'geschikte' biotopen zal verschijnen.

Afgezien van het voorgaande moet wel gesteld worden dat elk van de betrokken 10 kilometervakken een zekere 'bijdrage' leverde aan de totale veenmosflora, zij het veelal zeer beperkt zowel in soortendiversiteit als abundantie.

Hoewel de 'grondvorm' vrij identiek is verschillen de veenmossoorten onderling gewoonlijk in groeiwijze, grootte, kleur en veelal is ook enig verschil in standplaats (groeiplaats). Toch is velddeterminatie, op enige uitzonderingen na, een weinig betrouwbare zaak. De oorzaken hiervan kunnen gelegen zijn in: 'variabiliteit' tengevolge leeftijd, van 'standplaatsinvloeden' e.d., maar vooral omdat de bepalende kenmerken vaak van microscopische aard zijn. Zeker bij inventarisatieonderzoeken, zoals het onderhavige, nopen de aangetroffen veenmossen dan ook tot nauwkeurig microscopisch onderzoek.

Voor Nederland zijn tot dusver 32 veenmossoorten bekend, enige daarvan uiterst zeldzaam en mogelijk zelfs inmiddels weer 'verdwenen'.

Binnen de Strijbeeksche Heide werden in totaal 11 soorten aangetroffen, waardoor dit natuurgebied als een van de rijkere 'veenmosgebieden' voor Midden-Brabant kan worden aangemerkt.

DE AANGETROFFEN SOORTEN:

1. *Sphagnum compactum* Lam. & D.C.

KUSSENTJESVEENMOS.

Rode Lijst-soort cat.: Kwetsbaar.

Een soort die lage, schijnbaar compacte kussens vormt met gewoonlijk een groengeelachtige tot roodbruine kleur. Op permanent beschaduwde standplaatsen blijven de planten groen tot donkergroen. Groeit vooral op vochtige tot natte, niet al te dicht begroeide heidevelden en aan oevers van vennen.

Kussentjesveenmos is landelijk gezien een vrij zeldzame soort en dan van vooral de pleistocene zandgronddistricten. In de regio Midden-Brabant is dit mos spaarzaam vertegenwoordigd; bekend

van de Regte Heide, Grote en Kleine Flaes, het Mastbosch en de Pannenhoef.

Binnen de Strijbeeksche Heide is deze soort in 4 kilometervakken aangetroffen maar voornamelijk toch wel op het oeverbereik van het Goudbergven.

2. *Sphagnum cuspidatum* Ehrh. ex Hoffm.

WATERVEENMOS.

Deze soort is het meest 'thuis' in en rond vennen. De submerse (watervorm) is kenmerkend fors gevederd en zeer 'slap', hetgeen meer waterplanten eigen is. De landvorm is in elk opzicht kleiner, compacter en 'steviger'.

Landelijk is deze soort algemeen, maar ook in hoofdzaak beperkt tot de pleistocene zandgronddistricten.

In de regio Midden-Brabant is dit een van de meest voorkomende soorten. Ook binnen de Strijbeeksche Heide is het Waterveenmos zeer goed vertegenwoordigd; hier aangetroffen in 8 kilometervakken en dan uiteraard vooral in en rond de vennen.

3. *Sphagnum denticulatum* Brid.

GEOORD VEENMOS.

[Syn.: o.a. *S. lescurii* Sull. en *S. crassicladum* Warnst.]

Een vormenrijke soort, waarvan de geel tot geelbruin gekleurde planten die tevens de karakteristiek gekromde zijtakken (koeienhoortjes) bezitten wel het best herkenbaar zijn. Volledig ondergedoken kan deze soort zich ontwikkelen tot zeer forse planten die vroeger zelfs als zelfstandige soort werden beschouwd, nl.: *S. crassicladum*, het Groot veenmos.

Groeit vooral in en langs vennen, op vochtige tot natte heide maar ook in greppels, sloten en dan vooral in en langs naaldhoutpercelen. In geëigende pioniersituaties is dit veelal een van de eerste veenmossoorten die zal verschijnen.

Landelijk gezien is dit mos algemeen, hierbij niet beperkt tot de pleistocene zandgronden maar ook bekend van o.a. de Waddeneilanden. In de regio Midden-Brabant is het de meest voorkomende veenmossoort. Ook binnen de Strijbeeksche Heide is het een veelvoorkomende soort; vertegenwoordigd in 8 kilometervakken en ook met meerdere 'vormen', hoewel de abundantie duidelijk minder is dan die van *S. cuspidatum*.

4. *Sphagnum fallax* (H. Klinggr.) H. Klinggr.

FRAAI VEENMOS.

Een tot vrij forse soort waarvan de zijtakbladen duidelijk in elkaars verlengde staan ingeplant, een veldkenmerk, dat weliswaar niet exclusief is voor deze soort, maar samen met een kenmerkende goudgele tot geelbruine kleur van vooral de zijtaktoppen de herkenning redelijk gemakkelijk maakt. Groeit evenals verreweg de meeste veenmossoorten in open, zure, vochtige tot zeer natte milieus. Vaak in 'blauwgras/rietlanden' en op venoevers in vochtige, lage heidevelden.

Het Fraai veenmos is landelijk algemeen, maar in de regio Midden-Brabant eerder vrij zeldzaam.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort in 3 kilometervakken aangetroffen, ook hier evenwel steeds in kleine populaties.

5. *Sphagnum fimbriatum* Wilson.

GEWIMPERD VEENMOS.

Deze soort vormt nogal eens vrij dichte populaties (kussens) waarvan de afzonderlijke planten vrij tener en 'slap' zijn. Groeit vaak op enigermate beschaduwde plaatsen, maar kan evengoed op open standplaatsen worden aangetroffen naast en tussen andere veenmossoorten. Op beschaduwde plaatsen zijn de planten gewoonlijk donkergroen; op open standplaatsen veelal geelgroen en dan soms met zijtakpunten die wit van kleur zijn.

Dit veenmos groeit nogal eens in (elzen)broekbossen en vochtige naaldhoutpercelen, daar dan vooral in sloten en greppels.

Landelijk gezien is het Gewimperd veenmos algemeen. De regio Midden-Brabant maakt hierop geen uitzondering.

Binnen de Strijbeeksche Heide is deze soort vertegenwoordigd in 4 kilometervakken met een redelijke abundantie.

6. *Sphagnum flexuosum* Dozy & Molk.

SLANK VEENMOS.

Een vrij forse soort die doorgaans enigermate beschaduwde, mesotrofe standplaatsen verkiest. Vaak in matig zure veenmosrietlanden, in broekbossen, in trilvenen e.d.

Landelijk gezien is dit een zeldzame soort die vooral in de laagveengebieden rond Amsterdam voorkomt.

In de regio Midden-Brabant is deze soort zeer zeldzaam en slechts van een beperkt aantal plaatsen bekend en dan bovendien met een zeer beperkte abundantie.

De enige (kleine) groeiplaats van deze soort binnen de Strijbeeksche Heide is het elzen/wilgenbroekbos aan het Patersmoerven, waarbij ook hier de abundantie zeer beperkt was.

7. *Sphagnum magellanicum* Brid.

HOOGVEENVEENMOS.

Een forse en bijzonder fraaie soort die gewoonlijk kussens/zoden vormt en veelal een opvallende rode tot wijnrode kleur bezit. Incidenteel kunnen deels groene planten voorkomen. Verkiest voedselarme tot hooguit licht mesotrofe, open tot licht beschaduwde standplaatsen. Vooral in hoogvenen en op venige venoevers.

Hoogveenveenmos is zeldzaam in Nederland en komt vooral voor in Drente en delen van Overijssel en Friesland.

Voor geheel Brabant is dit een zeer zeldzame soort. De Strijbeeksche Heide is een van de zeer weinige groeiplaatsen en dan met name de oever van het Goudbergven. De hier aangetroffen kleine populaties maakten evenwel een kommervolle indruk (planten klein met een bruinrode kleur). Dezerzijds bestaat dan ook de verwachting dat deze soort hier spoedig verdwenen zal zijn, met als oorzaak hiervan de eutrofiëring van het betreffende ven en de oevers daarvan!

8. *Sphagnum palustre* L.

GEWOON VEENMOS.

Een forse soort die gewoonlijk pollen vormt waarbij de afzonderlijke planten een nogal losse samenhang vertonen. De afzonderlijke plant is gewoonlijk redelijk stevig, enigermate variabel in groeivorm en kleur: geheel groen, geelgroen tot vrij sterk rood aangelopen. De takbladen zijn kapvormig en min of meer kenmerkend voor de soort. Naast de 'gewone vorm' kent deze soort een zogenaamde squarrouze vorm, die bedrieglijk veel lijkt op *S. squarrosum*, het Haakveenmos.

Groeit bij voorkeur op mesotrofe, vochtige tot natte standplaatsen, op open tot beschaduwde standplaatsen. Vaak op venoevers, in veenmosrietlanden, broekbossen e.d.

Het Gewoon veenmos is overal in Nederland algemeen, zo ook in de regio Midden-Brabant.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort in 4 kilometervakken aangetroffen, waarbij de meeste venoevers kennelijk minder 'in trek' waren. De meeste populaties werden aangetroffen in sloten, greppels en dan voornamelijk in naaldhout/gemengde percelen.

9. *Sphagnum papillosum* Lindb.

WRATTIG VEENMOS.

Deze veenmossoort heeft oppervlakkig gezien een grote gelijkenis met het Gewoon veenmos, dit zowel voor wat betreft de vorm van de afzonderlijke plant als de structuur van de pollen. Ook de groeiplaatsen zijn veelal overeenkomstig en beide soorten kunnen naast elkaar voorkomen. De soortbepalende kenmerken zijn overigens van microscopische aard.

Landelijk gezien is deze soort zeldzaam. Voor de regio Midden-Brabant is dat zeer zeldzaam; de soort is hier slechts van een zeer beperkt aantal plaatsen bekend.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd dit mos op slechts één locatie aangetroffen, en wel op de oever van het Goudbergven. De abundantie hiervan was bovendien uitermate gering.

10. *Sphagnum squarrosum* Crome.

HAAKVEENMOS.

Een door de 'hakig' afstaande takbladen, markante en derhalve gemakkelijk te herkennen soort. Vormt gewoonlijk forse pollen/zoden met, afzonderlijk gezien, vrij forse en stevige planten die doorgaans groen/geelgroen van kleur zijn. Deze soort volgt enigermate de groeiplaatsen van o.a. het Gewimperd veenmos en kan zodeonde nogal eens in broekbossen e.d. aangetroffen worden.

Haakveenmos is algemeen in het overgrote deel van Nederland; de regio Midden-Brabant vormt

daarop geen uitzondering.

Ook binnen de Strijbeeksche Heide is deze soort goed vertegenwoordigd en werd dan ook in 5 kilometervakken aangetroffen.

11. *Sphagnum tenellum* Ehrh. ex Hoffm.

ZACHT VEENMOS.

Een vrij kleine en tengere soort die gewoonlijk compact ogende lage kussens vormt. De kleur is nogal variabel, van groen tot geelgroen soms ietwat oranje of bruinig aangelopen.

Groeit bij voorkeur op open, voedselarme tot hooguit licht mesotrofe, vochtige tot natte standplaatsen. Vaak op vochtige tot natte, niet al te dicht begroeide heidevelden.

Zacht veenmos is zeldzaam in Nederland, voornamelijk in Drente, Overijssel en Gelderland.

In de regio Midden-Brabant is dit mos zeer zeldzaam; bekend van een zeer beperkt aantal groeiplaatsen.

Binnen de Strijbeeksche Heide werd deze soort op slechts één locatie aangetroffen, namelijk de oever van het Goudbergven. Hier wel enige populaties van sporulerende planten, hetgeen overigens niet uitzonderlijk is bij deze wel tweehuizige soort.

BIJZONDERE WAARNEMINGEN.

1. *Plagiomnium medium* (Bruch & Schimp.) T.J. Kop - Bergboogsterrenmos.

In het kader van de inventarisatie van de mosflora van de Strijbeeksche Heide werd, in december 2002, een klein bosperceel (ca. 2 ha) bezocht waarin een klein ven, het Patersmoerven, waarvan de oevers deels als elzen/wilgenbroekbos aangemerkt kunnen worden (samen ongeveer 1 ha groot). Het betreffende deel van de Strijbeeksche Heide is sterk geaccidenteed (meerdere meters hoogteverschil over een beperkte afstand). Het betreffende ven wordt vooral gevoed door Ca en Fe houdend kwelwater (dieptekwel), hetgeen uiteraard van zekere invloed is op de aanwezige flora.

In dit verband werd toch als opmerkelijk ervaren het aantreffen van een fors bestand van *Plagiomnium medium*, het Bergboogsterrenmos, een soort die als kalkminnend te boek staat. Daarnaast een vrij kleine populatie van *Plagiomnium rostratum*, het Gesnaveld boogsterrenmos, eveneens een calcifiele soort.

Opmerkelijk ook omdat zowel deze mossoorten vrijwel direct naast duidelijk acidofiele (zuurminnende) soorten voorkomen waaronder *Sphagnum spec.*

Anderzijds is het aantreffen van *Plagiomnium medium* ook bijzonder omdat het de tweede vondst in Nederland betreft. Dit mos werd voor het eerst aangetroffen in 1983 in oostelijk Flevoland door R.J. Bijlsma. Conform goed gebruik binnen de BLWG werd materiaal van de 'Strijbeekse' populatie ter verificatie opgezonden naar, in dit geval, Dr. R.J. Bijlsma, die de determinatie onzerzijds kon bevestigen.

Plagiomnium medium is een forse bladmossoort waarvan de steriele stengels min of meer boogvormige gekromd liggen en de fertiele stengels vrijwel rechtop staan. De lengte van de stengels is veelal meerdere centimeters. Het geheel vormt dus flinke 'pollen'. Een fraai verschijnsel binnen dit genus is polysetie (meerdere sporenkapsels per perichaetium *). In het Strijbeekse geval veel stengels met tot 3 kapsels (nog immatuur op het tijdstip van de vondst; rijp in het late voorjaar).

Andere kenmerken van deze soort zijn de geheel gezoomde en scherp getande bladrand waarbij de tanden duidelijk naar voren gericht staan. Tenslotte is de bepalende factor de éénhuizigheid.

Plagiomnium medium vertoont oppervlakkig gezien een grote overeenkomst met *Plagiomnium elatum*, het Geel boogsterrenmos. Deze laatste soort is evenwel tweehuizig.

*) *Perichaetium*: de gezamenlijke omwindselbladen van zowel de mannelijke - als vrouwelijke voortplantingsorganen.

Vooraf de omvang van de betreffende populatie naast de ter plekke heersende omstandigheden waren grond genoeg om de locatie en petit comité nogmaals in ogenschouw te nemen. Zulks vond plaats op 21 maart 2003 met als deelnemers Dr. H. Siebel, H. van Melick en mevr. M. Smulders. Betrokkenen zijn leden van de BLWG, maken geen deel uit van het 'inventarisatieteam' en zijn derhalve externe deskundigen.

Hoewel de populatie van *P. medium* in december 2002 reeds als fors kon worden aangemerkt, bleek bij het onderhavige bezoek dat deze beschrijving in positieve zin moest worden bijgesteld. *P. medium* is duidelijk dominant binnen een groot deel van de broekbosbodem. Dat hier ook enige andere soorten van dit genus voorkomen werd reeds in december vastgesteld. Het onderkennen van de diverse soorten is evenwel niet eenvoudig omdat er sprake is van 'verwevenheid' (diverse soorten groeien door elkaar en men ziet als het ware de bomen in het bos niet meer). Alleen de soort *P. undulatum*, het Gerimpeld boogsterrenmos, bezit voldoende kenmerken voor een directe herkenning in het veld. Onder het in december (noodzakelijkerwijs) meegegenomen materiaal bevonden zich *P. affine*, het Rondbladig boogsterrenmos, en *P. rostratum*, het Gesnaveld boogsterrenmos. Mevr. M. Smulders die dezelfde techniek: 'verdacht materiaal meenemen voor nader onderzoek' toepaste, ontdekte bij dit materiaal een verdere soort uit dit genus, namelijk: *P. ellipticum*, het Stomptandig boogsterrenmos, (Rode Lijst-soort cat.: Kwetsbaar).

De heer H. van Melick kon de aanvankelijke inventarisatielijst aanvullen met een kleine populatie van de soort *Brachythecium rivulare*, het Beekdikkopmos, (eveneens een Rode Lijst-soort cat.: Kwetsbaar).

Dr. Siebel leverde een bijdrage in de vorm van *Isothecium myosuroides*, het Knikkend palmpjesmos, een soort die bij de eerdere bezoeken kennelijk 'gemist' was.

Plagiomnium medium
Foto®: B. Horvers

2. *Orthotrichum consimile* Mitt. - Vlierhaarmuts.
Rode Lijst-soort. Cat.: Gevoelig.

Op 26 februari 2003 werd door A. Gladdines (Roosendaal) op een struikvormige wilg (*Salix* spp.) in een klein broekbosachtig perceel, KM-vak: 115-390, een epifytisch mos aangetroffen dat onbekend was bij het gehele inventarisatieteam.

Het betreffende mos, een betrekkelijk klein polletje, vrij rijkelijk voorzien van sporenkapsels, die evenwel verre van volgroeid waren, bezat voorts kenmerken die zowel aan het geslacht *Orthotrichum* als *Ulotia* konden worden toegekend.

Het calyptra (huikje), sterk geplooid en vrijwel kaal, deed sterk denken aan *Orthotrichum pulchellum*, de Gekroesde haarmuts, maar daarvoor waren de seta (kapselstelen) dan weer veel te lang. De kapsels staken ver boven de stengeltoppen uit hetgeen dan weer voor het genus *Ulotia* sprak. Bij verreweg de meeste soorten van het geslacht *Ulotia* is het huikje evenwel sterk behaard, waardoor slechts één soort in het bijzonder in aanmerking zou kunnen komen, nl. *Ulotia rehmannii*, het Kaal kroesmos, een soort die niet eerder in Nederland werd aangetroffen.

Kortom: in dit geval was een beroep op een terzake deskundige de aangewezen weg. Daartoe werd het echtpaar André en Odette Sotiaux (Waterloo, België) benaderd die zowel *Ulotia rehmannii* als *Orthotrichum consimile* als eersten in België aantreffen.

Zij stelden eenduidig vast dat onze vondst *Orthotrichum consimile* betrof.

Orthotrichum consimile is een mossoort die in het westen van het N. Amerikaanse continent zijn hoofdverspreiding heeft. Binnen Europa werd deze soort ooit aangetroffen in Duitsland (Saarland) in 1865/1866. Gold vervolgens zeer lang als verdwenen tot dat in 1980 in Spanje dit mos weer werd aangetroffen waar het nu, vooral in het noordwesten van dat land, niet zeldzaam heet te zijn. Vervolgens werd het in 1993 door A. Sotiaux in België aangetroffen, vrijwel tezelfder tijd in de Biesbosch (A. van der Pluym) en in 1994 wederom in Duitsland. Tot dusver is deze soort in de N. Europese landen evenwel uiterst zeldzaam of ontbreekt.

De onderhavige vondst (Strijbeeksche Heide) betreft de vijfde in Nederland. De overige groeiplaatsen bevonden zich in drie gevallen in de Biesbosch en in één geval in Z.O. Brabant (Strabrechtsche Heide).

Voorgaande vondsten werden allemaal gedaan op Vlier, *Sambucus nigra*, (mond. mededeling A. van der Pluym), grond voor de Nederlandse naamgeving. In weerwil van dit gegeven echter betrof de 'Strijbeeksche waardboom' een wilg. Wilgen nu zijn boomsoorten waarvan de bast duidelijk minder basisch is dan die van de vlier. In het onderhavige geval werd wel vastgesteld dat de bast bezet was door een laag algen. Dezerzijds bestaat het vermoeden dat met name deze algenlaag een belangrijke rol speelt bij de vestiging van een pH neutraal tot basisch biotoop minnende mossoort.

Een dergelijke gang van zaken kan in toenemende mate ook worden waargenomen bij de vestiging van bijvoorbeeld *Ulotia*-soorten op met algen bedekte stammen van eiken en zelfs elzen.

Orthotrichum consimile
Foto®: B. Horvers

Boven; detail. Onder; habitus

3. *Pohlia annotina* (Hedw.) Lindb.

Gewoon broedpeermos - (Gewoon broedknop-peermos).

P. annotina is een éénjarige pionier die vooral aangetroffen kan worden op open, min of meer permanent vochtige, humusarme zandgrond, lemige zandgrond of leem. Standplaatsen zijn vaak akkerranden, kale oevers van sloten en afwateringsgreppels, schaars begroeide poeloevers en bospadbermen.

Deze mossoort vormt gewoonlijk weinig opvallende, kleine, meestal vrij losse zoden waarvan de afzonderlijke planten 1 tot ca. 2 cm hoog, vrij iel bebladerd en dof licht- tot donkergroen van kleur zijn.

Kenmerkend voor deze soort zijn de vrijwel altijd aanwezige broedknoppen die zich in de bladoksels ontwikkelen. Het aantal broedknoppen per oksel is variabel, van één tot meer dan twintig, maar de bladoksels zijn meestal dicht bezet. Volgroeid zijn deze broedknoppen tot ca. 0.6 mm lang, vrij slank en aan de top voorzien van duidelijke en spitse bladachtige primordiën.

P. annotina is tweehuizig. De vorming van sporenkapsels werd tot dusver uiterst zelden waargenomen. Dit mos behoort dan ook duidelijk tot die groep van mossen die vrijwel geheel ingesteld zijn op vegetatieve vermeerdering.

Deze mossoort is in het overgrote deel van Nederland algemeen, zo ook in de regio Midden-Brabant. Het aantreffen van deze mossoort binnen de Strijbeeksche Heide (hier in 5 KM-vakken vertegenwoordigd) is dan ook geen grond voor een speciale vermelding.

Vermeldenswaardig echter wel is de vondst van een tweetal kleine, tamelijk dicht bij elkaar staande populaties van deze soort waarin een aantal rijpe sporofyten (sporenkapsels) aanwezig waren. Dit naast planten waaraan broedlichamen aanwezig waren; een gemengde populatie dus. Betreffende vondst werd gedaan op 4 juni 2003 in KM-vak 114-392. De standplaats bestond uit een richel baggermateriaal (detritusrijk lemig zand) afkomstig uit een afwateringsgreppeltje dat ter plekke de afscheiding vormde tussen een maïsakker en een gemengd bosperceel. Begeleidende soorten waren o.a. *Pellia epiphylla* (Gewoon plakkaatmos) en *Polytrichum formosum* (Fraai haarmos).

De vermelding in: 'De Nederlandse Bladmossen' van Touw & Rubers, 1989, dat de laatste vondst van sporenkapsels van betreffende soort werd gedaan in 1909, noopte tot enig onderzoek.

Navraag bij het Nationaal Herbarium Leiden, de Databank van de BLWG en enige Nederlandse bryologen leerde dat latere vondsten niet bekend zijn. Literatuuronderzoek leerde voorts dat ook in de ons omringende landen spolulerende planten van *P. annotina* uitermate zeldzaam of zelfs onbekend zijn.

Bij een nadere beschouwing van de sporofyten kan men vaststellen dat de afmetingen ietwat buiten proportioneel zijn t.o.v. de gametofyt (de mosplant) zelf. De sporofyt met een seta van ruim 3 cm versus gametofyten van ca. 1.6 cm en die bovendien als tenger beschreven kunnen worden.

P. annotina is een topkapselmos (acrocarp), maar in de betrokken populaties was tevens sprake van schijnbaar pleurocarpe planten, vanwege het feit dat sommige innovaties duidelijk groter waren dan de kapsel dragende gametofyten.

Het theca (sporendoosje), duidelijk peervormig, meet ca. 3 mm. Huikjes werden niet meer aangetroffen, wel nog enige kapsels waarvan het opperculum (dekseltje) nog aanwezig was. Dit opperculum is kegelvormig met als top een klein mamil-achtig puntje.

De rijpe kapsels tonen een dubbel peristoom. Het exostoom bezit tanden die ca. 0.4 mm lang en ca. 0.05 mm breed zijn, is cremekleurig en aan de binnenzijde duidelijk gestreept. Het endostoom is vrijwel gelijkvormig maar bleker en iets kleiner.

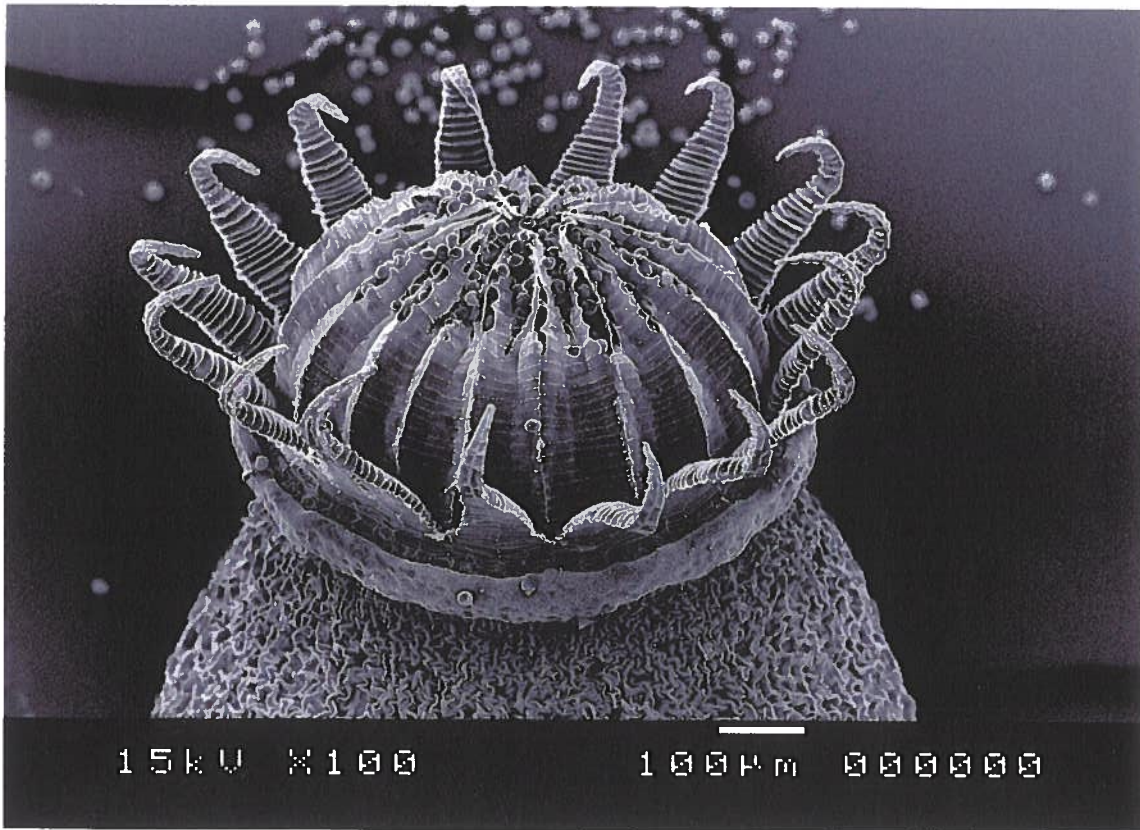
Tussen de endostoomtanden bevinden zich ciliën die duidelijk knopig zijn.

Opvallend is verder dat het theca (in rijpe toestand) net onder de kapselmond een duidelijk insnoering bezit.

De betreffende vondst waarvan materiaal ter beschikking werd gesteld van het Nationaal Herbarium te Leiden was voor dat instituut aanleiding om met name de microscopische kenmerken van de betrokken sporenkapsels fotografisch vast te leggen. Deze onderneming is zeker zinvol temeer daar in vrijwel alle ter beschikking staande bryologische naslagwerken gedetailleerde afbeeldingen, laat staan foto's, ontbreken.

De hierbij gaande SEM-foto's (Scanning Electron Microscope) werden vervaardigd door de heer C.

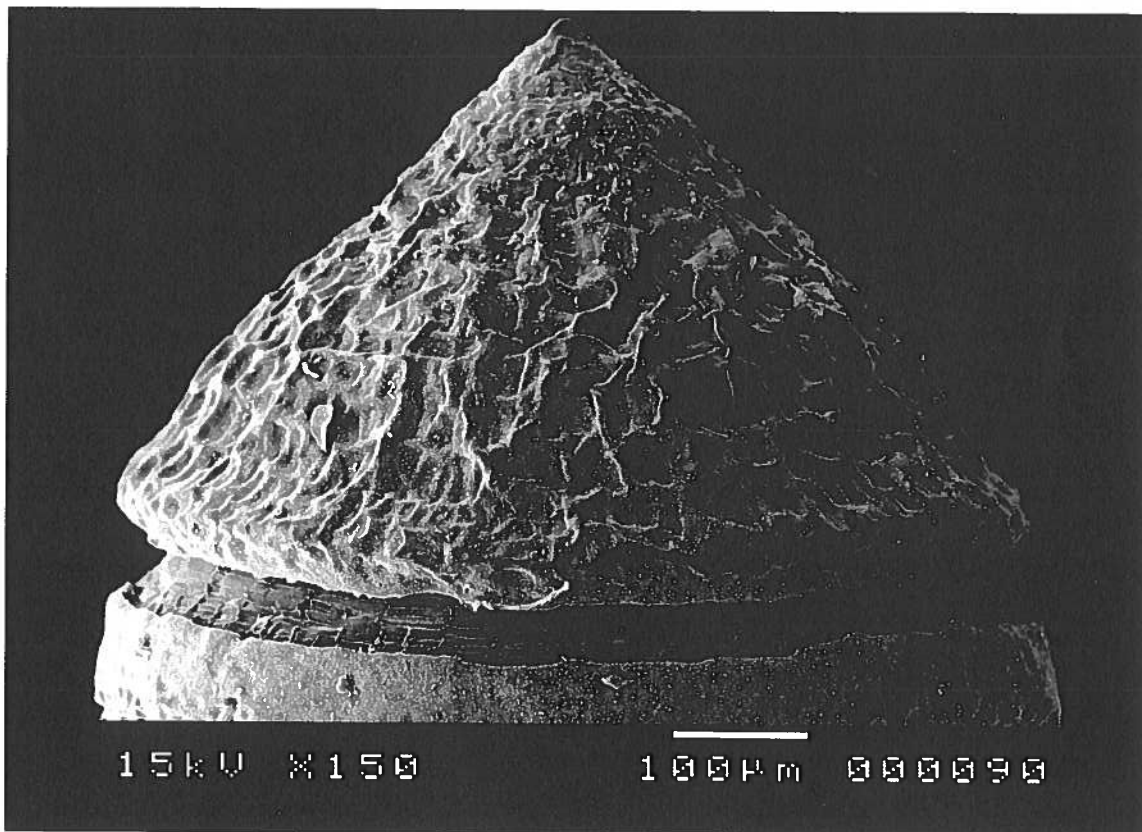
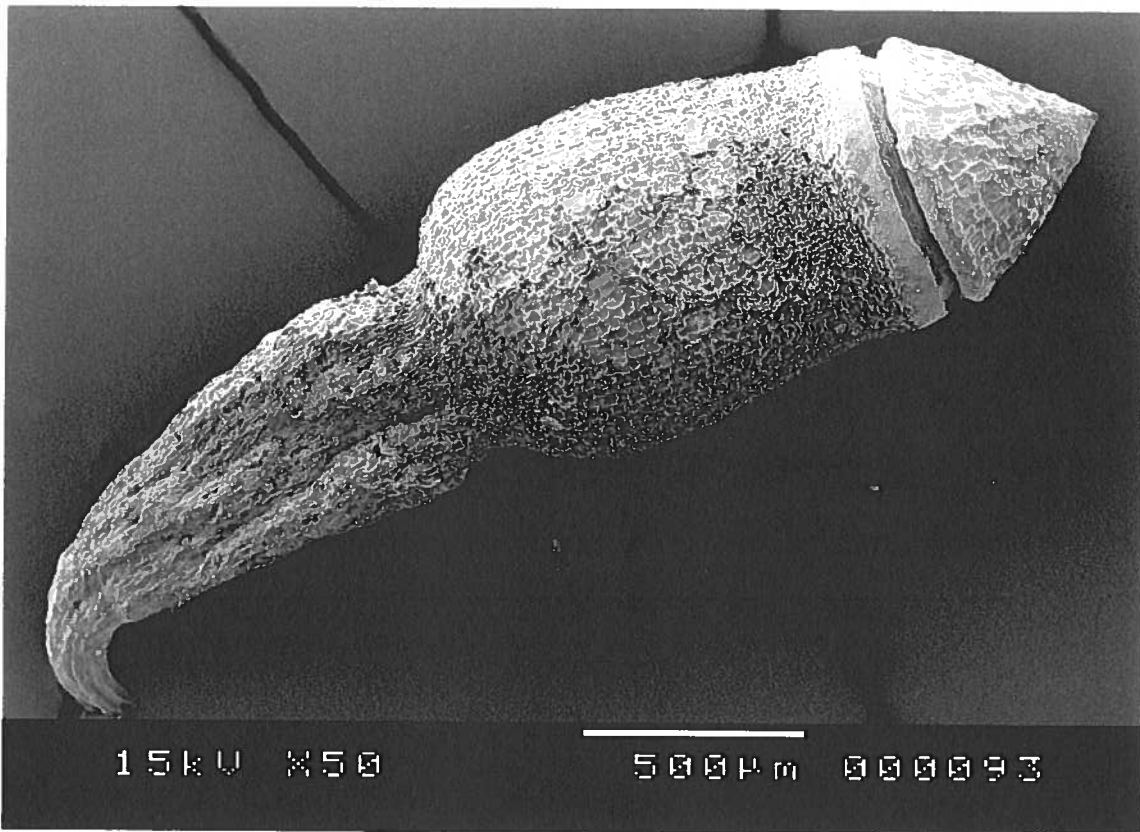
Hesse die verbonden is aan het Nationaal Herbarium te Leiden. (Betrokken opnamen vertegenwoordigen naast de wetenschappelijke waarde hoogst waarschijnlijk ook een wereldprimeur). Een soortgelijke waardering is ook toe te kennen aan de habitusfoto's vervaardigd door de heer B. Horvers te Tilburg.

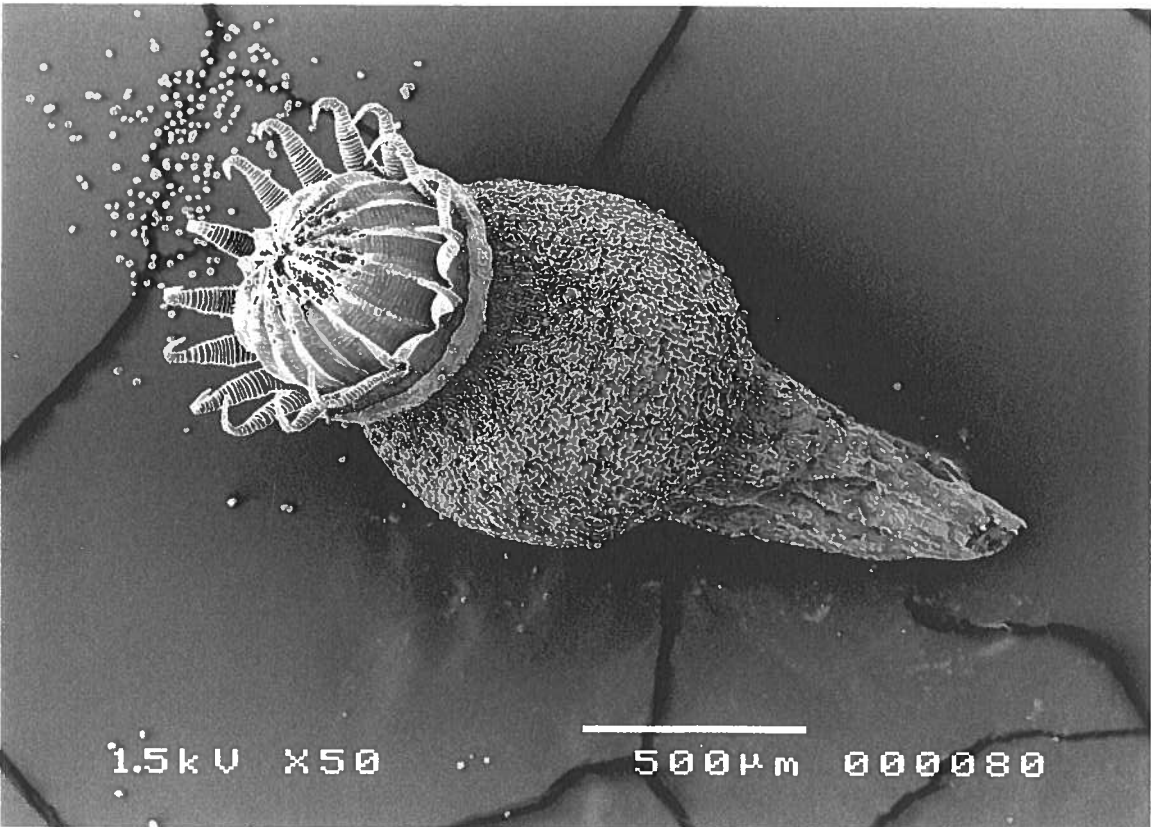
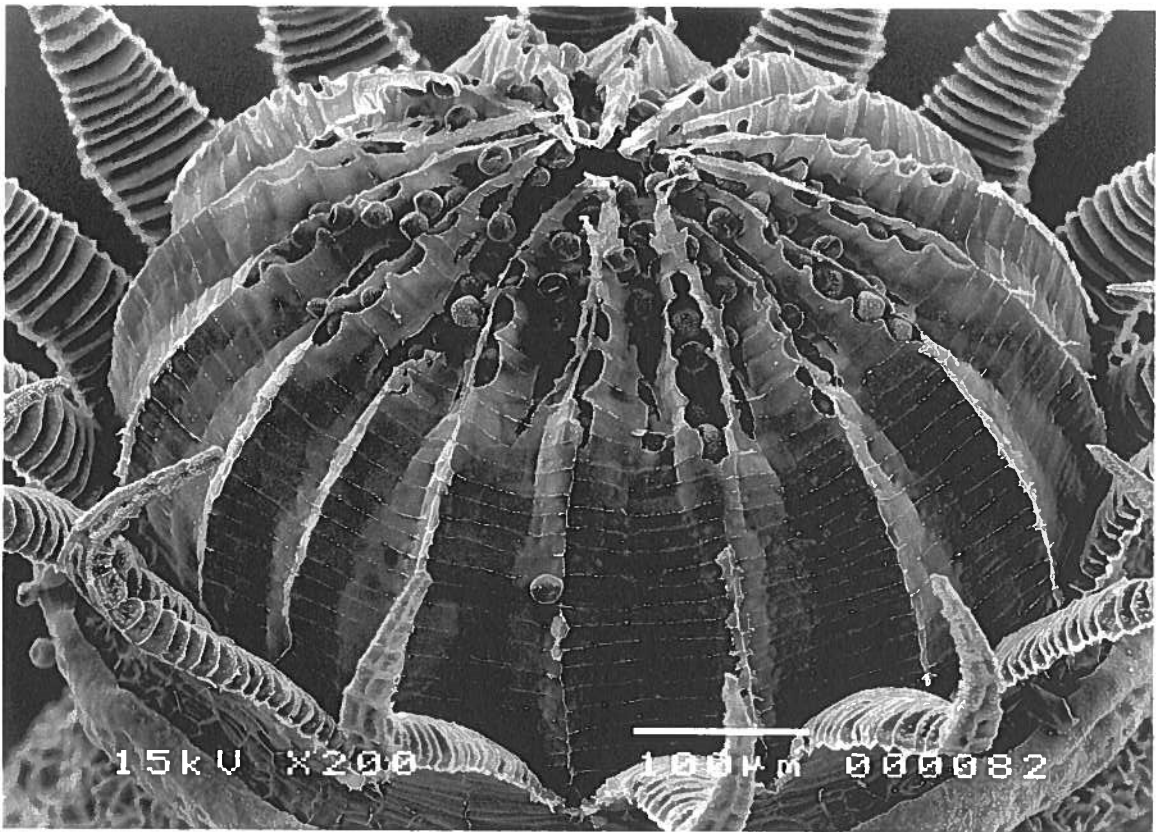
Pohlia annotina

Boven; habitus.
Onder; detail.

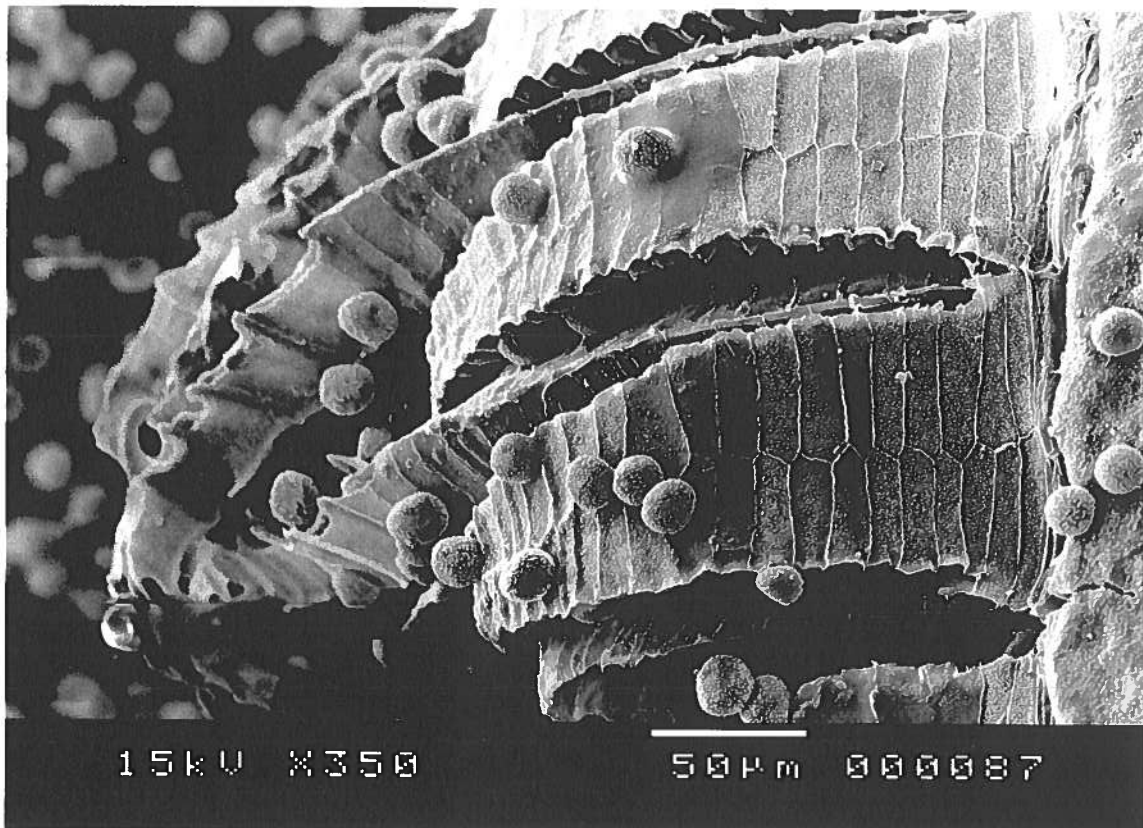
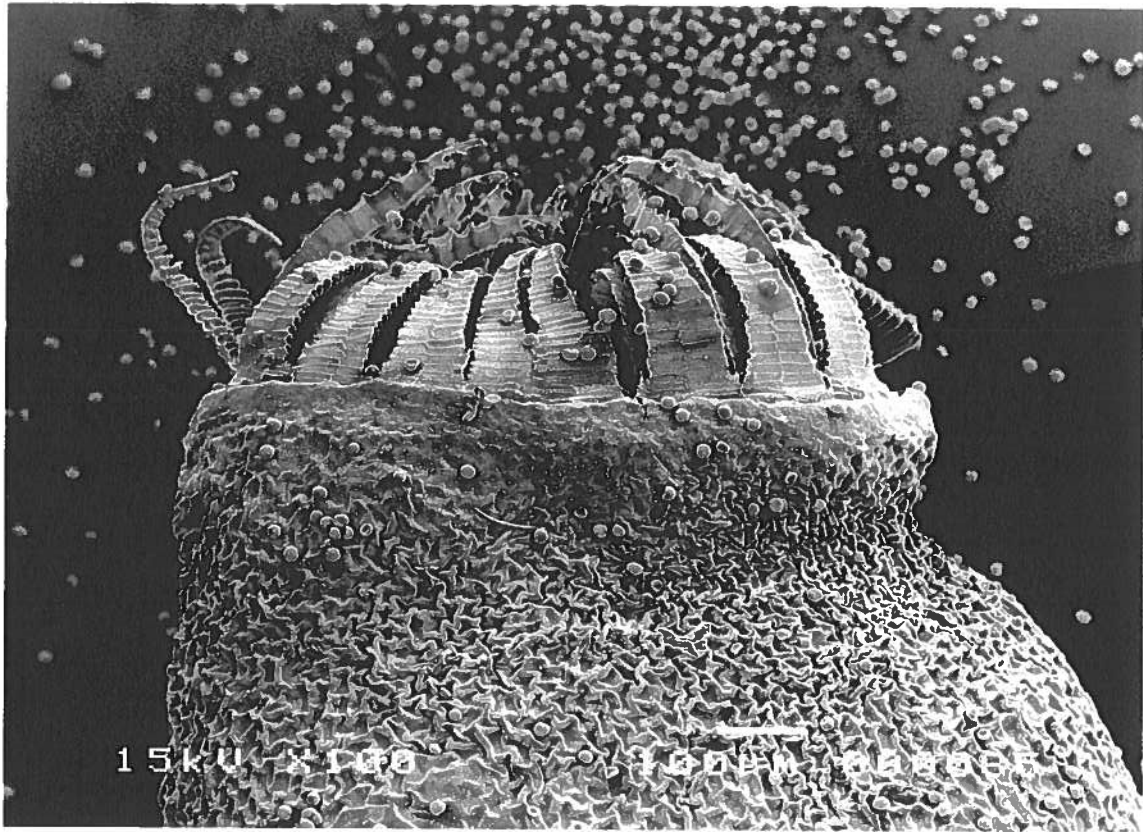
Foto©: B. Horvers
Foto©: C. Hesse, Nat. Herb. Leiden

Pohlia annotina, detailopnamen.
Foto's®: C. Hesse, Nat. Herb. Leiden

Pohlia annotina, detailopnamen.
Foto's®: C. Hesse, Nat. Herb. Leiden

Pohlia annotina, detailopnamen.
Foto's©: C. Hesse, Nat. Herb. Leiden

OVERIGE WAARNEMINGEN.

A. Gladdines.
KNNV Afd. Roosendaal.

Gezien de aard van het onderzoek ging de meeste aandacht uiteraard naar de mosflora van het betreffende gebied. Maar natuurliefhebbers als wij zijn, konden wij het toch niet nalaten andere, in het oog springende natuuraspecten enige aandacht te geven, zeker als dit minder algemene of zeldzame soorten betrof. Anderzijds trachten wij op deze wijze natuurlijk ook te voorkomen van eenzijdigheid beticht te worden.

De Fauna.

Een waterrijk gebied als de Strijbeeksche Heide is het terrein van de amfibieën bij uitstek. De Bruine-, Groene kikker en Padden werden dan ook meerdere malen en op diverse plaatsen waargenomen evenals de 'kikkervisjes' hiervan. Bij het Patersmoerven ook nog 'n Alpenwatersalemander.

Vogels waren er uiteraard ook, maar gewoonlijk vliegen die te hoog voor 'mossenmensen', die gewoonlijk een gebukt leven leiden. Opvallende vogels zoals de Buizerd werden natuurlijk wel gezien, maar vaker nog, gehoord. Voor ons was het zien van een Wielewaal, waarop Mv. Anke Brans ons attendeerde, wel een zeer aangename verrassing. Deze vogel verstaat de kunst van zich schuil houden perfect en kan dan ook zelden waargenomen worden. Met deze actie heeft Anke Brans wel bewezen dat men van een excursie met de boswachter altijd iets meeneemt!

Voorts werd nog een opvliegende uil gezien, waarschijnlijk een Ransuil, dit aan de noordzijde van het Langven. Op diezelfde dag en in hetzelfde gebied, bestaande uit vooral Dop- en Struikheide met veel horsten van het Pijpenstrootje, vonden wij tot onze verbazing het nest van een Wilde eend met 8 eieren. Het hier vrij rijkelijk voorkomende veenmos bewees dat het gebied ooit 'nat' geweest moet zijn maar van enig open water nu geen sprake. Wij hadden al moeite om door het terrein te ploeteren en vroegen ons dus werkelijk af hoe die eend later haar jongen naar open water zou loodsen.

Overigens viel het ons op dat er betrekkelijk weinig watervogels werden aangetroffen, hierbij afgezien van een klein aantal Ganzen op het Goudbergven.

Een waarneming van geheel andere aard werd gedaan bij het veldwerk in en langs de Chaamsche Beek. Mooi zomerweer, zonnestralen die als bundels door het bladerdak vallen en boven het kalm stromende water van de beek enige tientallen Bosbeekjuffers, zowel fraai blauw gekleurde mannelijke als de meer bruine vrouwelijke exemplaren. De typische vliegwijze van de mannetjes die de vrouwtjes trachten het hof te maken, maakte het geheel werkelijk tot het decor voor een sprookje.

Een andere indrukwekkende waarneming kon gedaan worden bij een vrij grote bloeiende braamstruik in een weiland ten zuiden van de Goudberg. Hier fladderden zeker een vijftigtal Distelvlinders rond naast 'n aantal Atalanta's. (Van 'vlindermensen' werd vernomen dat 2003 een zeer goed Distelvlinderjaar was!)

De Flora ('Hogere planten').

De gevolgde werkwijze heeft zonder twijfel tot gevolg dat veel interessante planten 'gemist' zijn. Dat wil zeggen dat we of 'te vroeg' of 'te laat' waren op bepaalde plaatsen, (is ook van toepassing op de mosflora zelf hoewel in beduidend mindere mate). Toch hebben wij een fraaie score kunnen optekenen.

De in dit opzicht meest boeiende plaatsen zijn de beek- en slootkanten, naast de vennen en oevers daarvan. Hoewel enige variatie in sommige gevallen ver te zoeken was. Zo kent de oever van het Zwarte Goor een monotone begroeiing van vrijwel uitsluitend Heide. Het schouwpad langs de Strijbeeksche Beek ter hoogte van het Patersmoerven volop Grote brandnetel. Het Elzen-Wilgenbroekbos van dit ven echter maakt veel goed. Hier groeit o.a. de Kleine valeriaan. Een soort die tot dusver niet bekend was in West-Brabant. Aanvankelijk was het dan ook gissen naar de identiteit van de (toen, medio April) nog juveniele planten. Maar een vrouwelijk lid van de Belgische werkgroep F.O.N. kon dit probleem voor ons oplossen. (Ongetwijfeld een voordeel van internationale samenwerking).

De Kleine valeriaan is een 'aandachtsoort' voor de Stg. FLORON.

Bij en in het Patersmoer en op de Goudberg (vooral venoever) werden andere aandachtsoorten

aangetroffen, waaronder:

Bosbies, Lavendelheide, Gagel, Kleine- en Ronde zonnedauw en Veenpluis.

Voorts enige Rode Lijst-soorten als: Beenbreek, *Narthecium ossifragum* L. en de Bruine snavelbies, *Rhynchospora fusca* L. beide behorende tot de categorie 3.

Bij het Rondven werd o.a. de Moeraswolfsklauw, *Lycopodiella* (*Lycopodium*) *inundatum* L. aangetroffen eveneens een Rode Lijst-soort van de categorie 3.

Verspreid in het onderzochte gebied van de Strijbeeksche Heide werden de volgende 'aandachtsoorten' aangetroffen:

(in willekeurige volgorde)

Bosbies.	Muskuskruid.	Bosanemoon.
Grote boterbloem.	Dalkruid.	Gewone dopheide.
Dotterbloem.	Dubbeloof.	Gagel.
Holpijp.	Echte koekoeksbloem.	Lavendelheide.
Witte snavelbies.	Struikheide.	Kleine valeriaan.
Kleine zonnedauw.	Ronde zonnedauw.	Borstelbies.
Veenpluis.	Pilzegge.	IJle zegge.

Overige 'mooie' soorten:

Akker hoornbloem.	Roze winterpostelein.	Geelgroene zegge.
Dag koekoeksbloem.	Grote egelskop.	Moerasmuur.
Grote muur.	Lelietje der dalen.	Haze zegge.
Wijfjesvaren.	Waterpostelein.	Veelstengelige waterbies.
Gewone waterbies.	Bronkruid.	Muizenoor.
Gewone veenbies.		

Opvallend was voorts de goede presentie van de Koningsvaren, *Osmunda regalis* L. met in meerdere gevallen forse pollen.

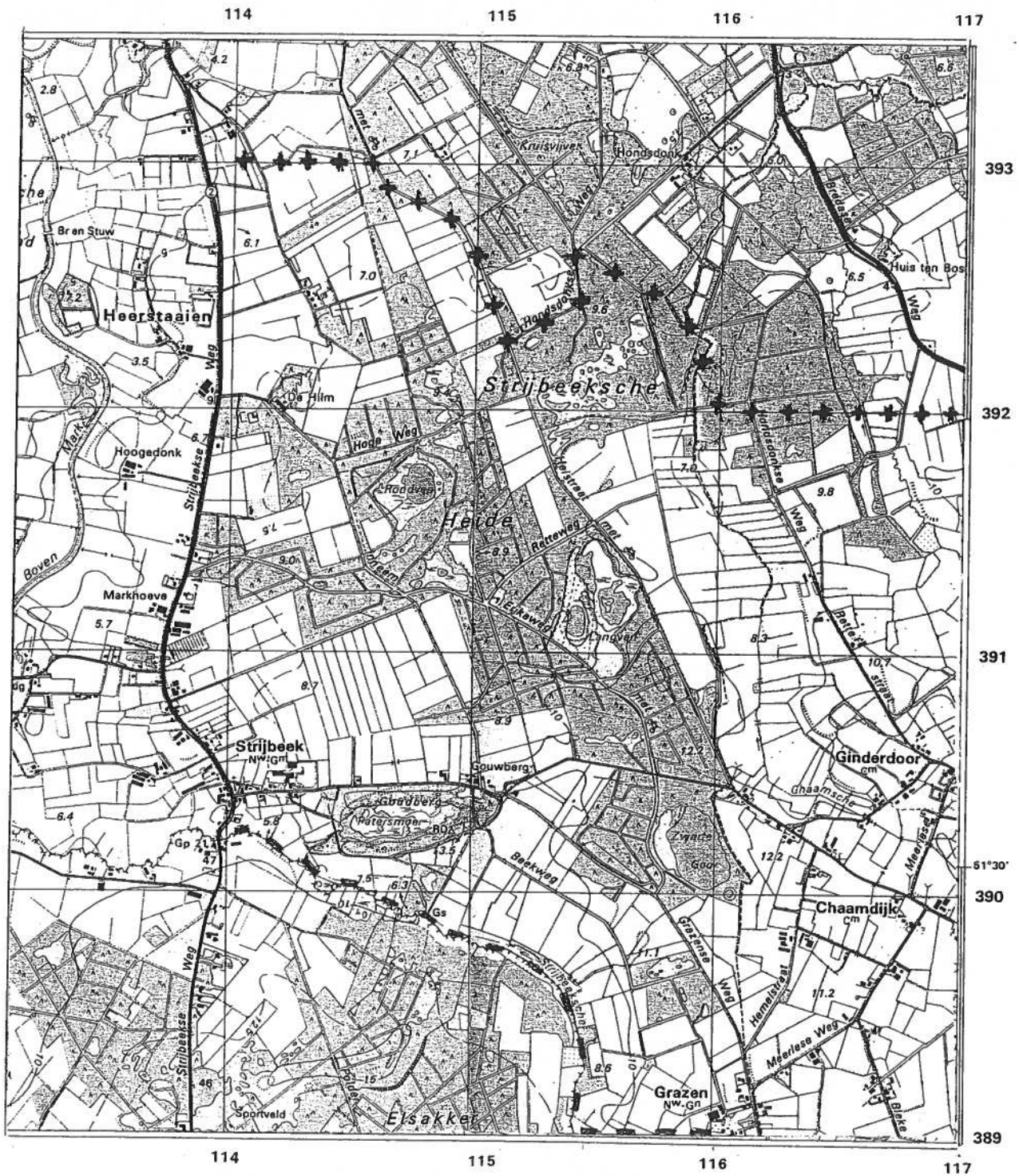
Medio juni 2003 werd het veldwerk voor de mosseninventarisatie beëindigd waardoor dus planten die later bloeien 'gemist' werden, evenals planten die groeien op die plaatsen waar vroeg in het jaar onderzoek werd gedaan.

Voorgaande lijst maakt evenwel duidelijk dat, hoewel het dus geen specifiek onderzoek betrof, de Strijbeeksche Heide rijk is aan veel zeldzame en 'minder gewone' planten en niet te vergeten, insecten.

Specifiek onderzoek naar o.a. deze natuuraspecten kan ons inziens alleen maar leiden tot een beter inzicht in de grote natuurwaarde van het betreffende gebied.

LITERATUUR.

1. Touw, A. en Rubers, W.V. 1989. De Nederlandse Bladmossen.
Stg. Uitgeverij KNNV te Utrecht.
2. Landwehr, J. 1984. Nieuwe Atlas Nederlandse Bladmossen.
Uitgeverij Thieme te Zutphen.
3. Gradstein, S.R. en Melick, H.M.H. van. 1996. De Nederlandse Levermossen & Hauwmossen.
Stg. Uitgeverij KNNV te Utrecht.
4. Dirkse, Gerard, et.al. 1999. Standaardlijst van de Nederlandse blad-, lever- en hauwmossen.
In: Buxbaumiella, nummer 50, deel 2, december 1999.
Uitgave: Bryologische en Lichenologische Werkgroep van de KNNV.
5. Velde, Marco van der. Oktober 2000. Genetic structure of the moss genus Polytrichum.
Proefschrift R.U.G. ISBN 90.367.1271.8.
6. Mönkemeyer, Wilh. 1927. Die Laubmoose Europas.
In: Dr. L. Rabenhorsts Kryptogamen-Flora. Vierter Band, Ergänzungsband. Andreales - Bryales.
Autorisierter Neudruck 1963. Johnson Reprint Corporation, New York. Verlag von J. Cramer.
Weinheim.
7. Limpricht, K.Gustav. 1895. Die Laubmoose Deutschlands, Österreichs und der Schweiz.
In: Dr. L. Rabenhorsts Kryptogamen-Flora. IV.Band, Zweite Abteilung.
Autorisierter Neudruck 1962. Johnson Reprint Corporation, New York. Verlag von J. Cramer
Weinheim.
8. Limpricht, K. Gustav. 1904. Die Laubmoose Deutschlands, Österreichs und der Schweiz.
In: Dr. L. Rabenhorsts Kryptogamen-Flora, Band IV, Die Laubmoose, Dritte Abteilung.
Autorisierter Neudruck, 1962. Johnson Reprint Corporation, New York/ Verlag von J. Cramer,
Weinheim.
9. Nebel, Martin u. Philippi, Georg (Hrsg.) 2000-2001. Die Moose Baden-Württembergs, Band I - II.
Verlag Eugen Ulmer GmbH & Co., Stuttgart.
10. Siebel, H.N. et.al. Bedreigde en kwetsbare mossen in Nederland. Basisrapport met voorstel voor
de Rode Lijst.
Uitgave: Bryologische en Lichenologische Werkgroep van de KNNV.
In: Buxbaumiella No. 54, december 2000.
11. Lewinsky, Jette. A Synopsis of the Genus Orthotrichum Hedw. (Musci, Orthotrichaceae).
In: Bryobrothera 1993, 2: 1-59.
12. Kollen, Ir.J. en Ir. G.F. van der Burgh. 1991.
Beheersplan Strijbeekse Heide 1992 - 2002.
Nieuwland, Wageningen. (In opdracht van het SBB).
13. Haperen, Anton van, e.a. Aan de monding van Maas en Schelde. Natuurgebieden van Zuidwest-
Nederland. MIM.
Uitgave: Staatsbosbeheer, Middelburg.

Overzicht geïnventariseerd gebied

- ++++ noordgrens
- zuidgrens

De mosflora in het alluvium
van de
Strijbeekse beek (Meerle, prov. Antwerpen)

Juul Slembrouck en medewerkers

Januari 2004

De mosflora in het alluvium van de Strijbeekse beek (Meerle)

1. Inleiding

Het domeinbos De Elsakker (Meerle, deelgemeente van Hoogstraten) hoort in feite tot het landschap van de Strijbeekse heide, maar is sedert de Vrede van Munster (1648) van Noord-Brabant gescheiden. De grens werd o.m. destijds vastgelegd waar de "Strijbeekse Beek" ligt (op Belgische kaarten van het Geografisch Informatiecentrum "Strijbeekse Loop"). Eens voorbij het voormalig grenskantoor van Strijbeek verandert zij van naam en wordt Gouwbergse loop en mondt, steeds als de landsgrens, in de Mark. Wij bezochten haar alluvium in de IFBL- (Instituut voor Floristiek van België en Luxemburg) hokken A5.45.43 en A5.45.44.

In het raam van de Speciale Beschermingszones in Vlaanderen en in uitvoering van de Europese richtlijn 92/43/EEG - de zogenaamde Habitatrichtlijn (SBZ-H) - een beslissing van de Vlaamse regering van 4.5.2001, is de vallei van de Mark en Merkske (zie o.m. Mennema 1973) en Ringven onder "Gebiedscode BE 2100020" met een oppervlakte van 678 ha binnen het VEN (=Vlaams Ecologisch Netwerk) opgenomen. Het domeinbos met inbegrip van heiden en graslanden vormt dat deelgebied BE 2100020. Met het doel dit gebied te doen opnemen in de Europese habitatrichtlijn, werd het aan de Europese commissie voorgesteld als: (uittreksel) "... het valleigebied kent, grensoverschrijdend op Nederland een belangrijke aansluiting met de Strijbeekse heide, Castelrese heide, Bleke heide...."

Als medewerkers aan het project "Mosflora Strijbeeksche Heide" van de Nederlandse bryologische en lichenologische werkgroep van de KNNV bezochten wij de Goudberg en het weer opengemaakte Patersmoer, alsmede het elzenbroek tussen de Goudberg en de Strijbeekse beek om de populatie van *Plagiomnium medium* (Bergboogsterremos) te bewonderen. In de namiddag werd een verkennend bezoek gebracht aan de overkant (de "onze") van de Strijbeekse beek....

2. Het landschap

De bijdrage van Chris Buter schetst uitvoerig de geologische structuur van de Strijbeeksche heide, waartoe ook "De Elsakker", het bosgebied van Meerle, behoort en dat zich uitstrekt van dicht bij de dorpskom tot aan de Strijbeekse beek. Op de graaf de Ferraris-kaarten (1771-1778) staat er nauwelijks "bos" ingekleurd. De bebossing, voornamelijk met naaldhout ving eerst aan in 1775. Aan de N.-Brabantse kant is op een enkel elzenbroek, de Goudberg en het Patersmoer na, alles door de ruilverkaveling van de dertiger jaren in landbouw omgezet, waardoor de Strijbeekse beek een scherpe grens vormt tussen vrij natuurlijk alluvium enerzijds en uitgesproken cultuurlandschap dat de eigenschappen van een alluvium verloren heeft, anderzijds.

De Elsakker is een in hoofdzaak op dekzanden met landduinstructuur aangeplant pijnbos (Grove den [*Pinus sylvestris*], Corsicaanse den [*P. nigra subsp. laricio*]) met enkele percelen heide en vergraste heide. De landrug (17-15m hoogte) gaat plaatselijk vrij steil over een *cuesta* gelijk in het alluvium (profielloos veensubstraat en veenbodem) van de Strijbeekse beek (tot 7m over 400m!). Op de hoge zandrug heeft men ooit een zijloop in dienst van de ontwatering in een ca. tweehonderd meter lange sleuf geleid met steil verval naar de Strijbeekse beek toe!

Het alluvium is vrij gediversifieerd: beekbegeleidend elzenbroek (eertijds hakhout) met overgangen naar eerder ijl eikenbos en naargelang de "cuesta" dichtbij of verwijderd is van de Strijbeekse beek treft men rietvelden, soms verbost of met adelaarsvaren begroeide delen aan, ja zelfs uitgebreide heide, waarin enkele vennetjes met een schat aan veenmosontwikkeling en ook vergraste heide van enige oppervlakte, met dominantie van ofwel Pijpenstrootje of Gewoon Struisgras. Op droge delen troffen wij een relict van Borstelgras aan (een dertigtal pollen). Wat de vennetjes betreft, zij zijn het schamele overschot van de destijds het landschap kenmerkende rijkdom aan vennen en vennetjes [kaartje].

De bezochte biotopen komen overeen met de volgende "zeer waardevolle en waardevolle vegetaties" volgens de Biologische Waarderingskaart, bovendien beschermd overeenkomstig het Besluit van de Vlaamse Regering van 23/7/98, in uitvoering van het Dekreet van 21/10/1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu:

mv	Rietland (fragment)
ha	Struisgrasvegetatie
cg	droge struikheidevegetatie
cm	gedegradeerde heide met dominantie van Pijpenstrootje
sf	vochtig wilgenstruweel op voedselrijke bodem (fragment)
vm	mesotroof elzenbos met Zeggen
vo	oligotroof elzenbos met veenmossen
vt	venig berkenbos (fragmenten)

Het huidig beheer speelt duidelijk in op de habitatrichtlijn. De Amerikaanse vogelkers wordt actief (en met succes) bestreden en de bestanden van *Pinus nigra* worden stilaan omgezet in een meer natuurlijk bos. Het vroeger beheer heeft het (eerder smalle) alluvium steeds onaangeroerd gelaten; wel zijn ooit enkele populieren (*Populus x canadensis*) aangeplant geweest maar die naderen stilaan de tijd van vanzelf omvallen, dit alles in tegenstelling tot de nivellering aan de Noord-Brabantse kant. Het landschap met oude eiken en elzen, wilgebroekfragmenten en moerassige rietvelden, doet in zijn geheel vrij natuurlijk aan.

Fig. 1. Bekenstelsel van de Mark, ten zuiden van Breda (naar Top. kaart 1850).

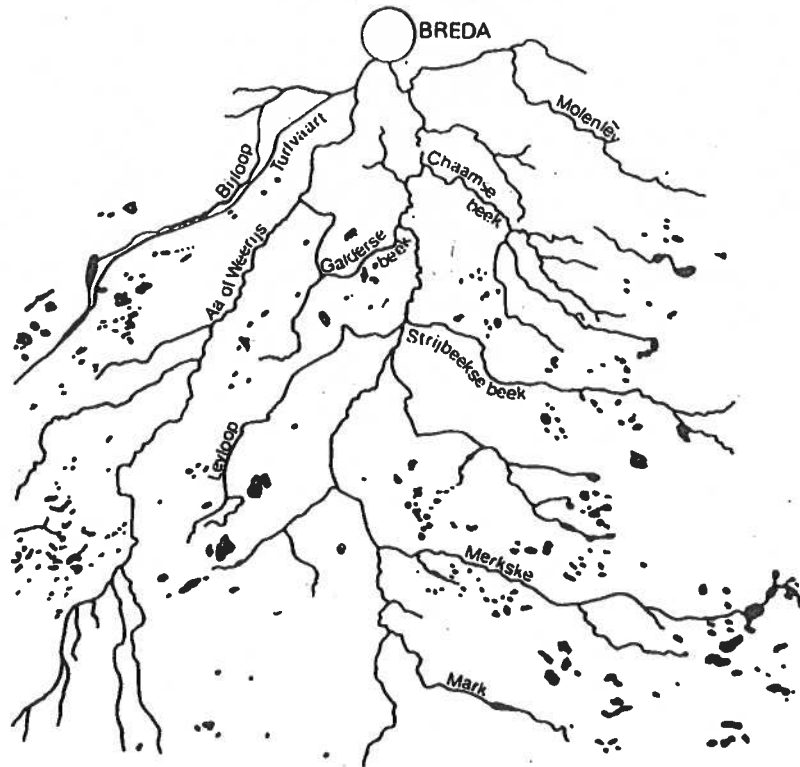
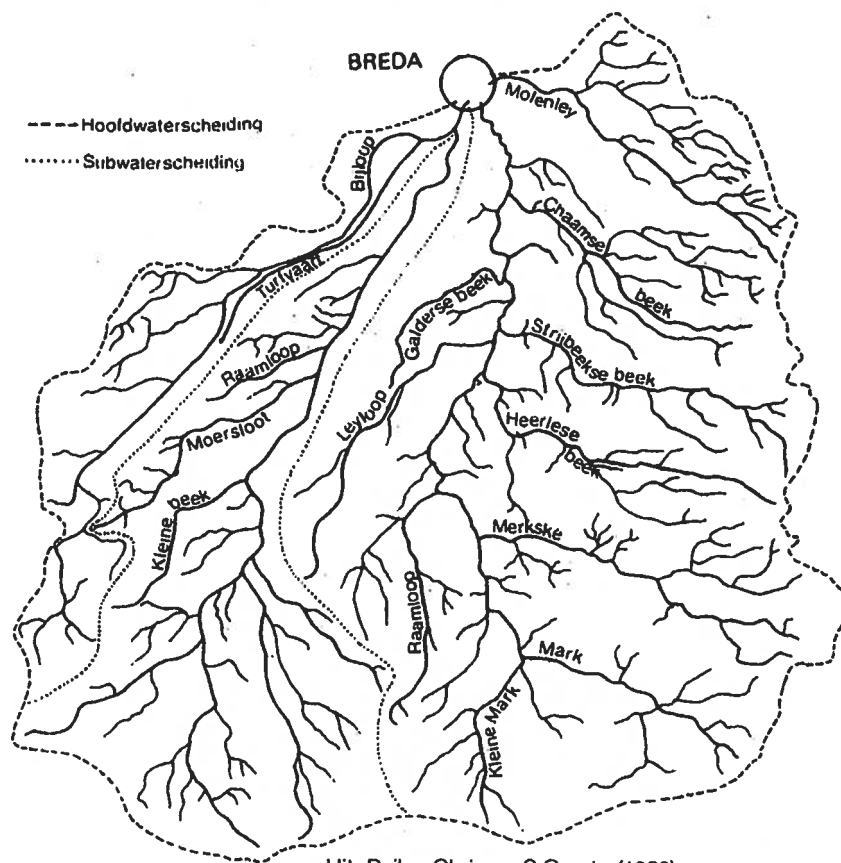
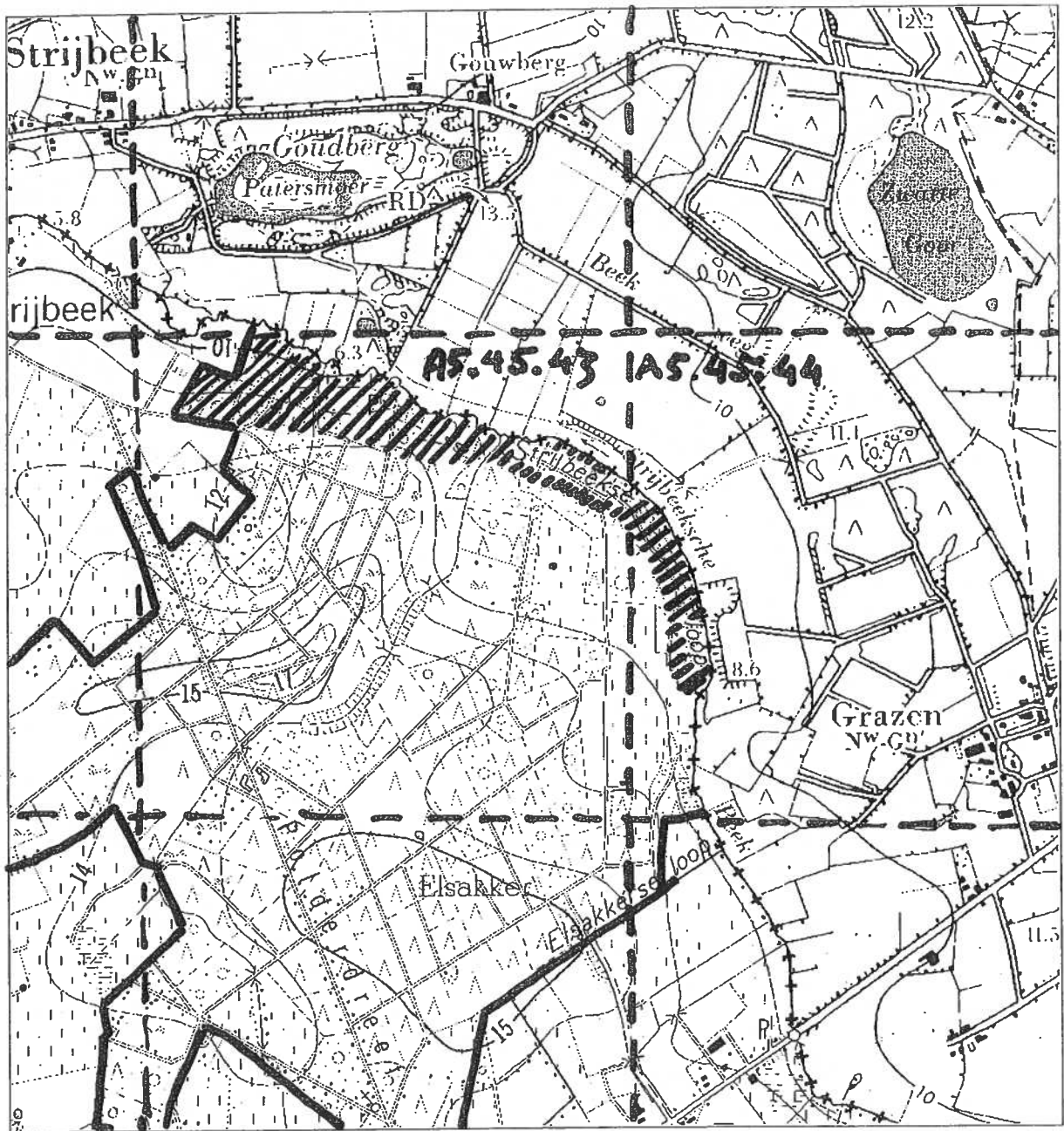

Fig. 2. Stroomgebied van de Mark ten zuiden van Breda (schaal 1 : 200.000).

Uit: Buiks, Chris en S.Geerts (1983)

200 0 200 400 Meters

- Grens van het gebied, dat onder de Europese habitatrichtlijn valt.
- Het naar mossen onderzocht deel van het alluvium van de Strijbeeksche Beek.
- Landsgrens (Strijbeeksche Beek).

3. Mossen in de omgeving

De omgeving is voorheen enkele malen op mossen onderzocht: op 23.10.1988 (IFBL hok B5.55.11), met onze vrienden André en Odette Sotiaux, Philippe De Zuttere en Eddy Jacques. *Dicranum polysetum* (Gerimpeld gaffeltandmos), *Gymnocola inflata* (Broedkelkje) en de veenmossen *Sphagnum cuspidatum* (Waterveenmos), *S. fimbriatum* (Gewimperd veenmos), *S. imbricatum* (Kamveenmos), *S. magellanicum* (Hoogveenveenmos) *S. palustre* (Gewoon veenmos) en *S. rubellum* (Rood veenmos) werden toen opgetekend.

Op 13.10.1990 (IFBL-hok A5.45.33) met Leo Andriessen en Cecile Nagels met o.a. *Cladopodiella fluitans* (IJI stompmos), *Odontoschisma sphagni* (Veendubbeltjesmos) en *Calypogeia arguta* (Scheef buidelmos). Vermelden wij *Bryum tenuisetum* (Oranjeknokknikmos), *B.gemmiferum* (Fijnkorrelknikmos), *Ditrichum cylindricum* (Hakig smaltandmos), *Isothecium myosuroides* (1) (Knikkend palmpjesmos), *Leucobryum glaucum* (Kussentjesmos)(1), *Pogonatum aloides* (1) (Gewone viltmuts), *Rhynchostegium riparoides* (Watervalmos), *Sphagnum fimbriatum* (Gewimperd veenmos), *S. palustre* (Gewoon veenmos), het vrij zeldzame *Syntrichia latifolia* (Riviersterretje) (del. Leo Andriessen) en *P. bulbifera* (Bolletjes peermos) als min of meer bijzondere soorten uit 13 soorten levermossen en 49 soorten opgetekende bladmossen. Deze excursies waren eerder zwerftochten tussen het reservaatje van de Mark en de watermolen en een vluchtig bezoek aan de begraafplaats tegenover de zogenaamde Grot van Lourdes te Meersel-Dreef.

(1) Voetnoot. Wij zien deze eerder zeldzame soorten tijdens ons onderzoek aan de Strijbeekse beek terug.

4. Het projectmatig onderzoek van de mossen

Op 30.4.1993 onderzochten Hubert de Meulder en steller voor het eerst het alluvium van de Strijbeekse beek en het lag aan een verkeerd begrepen datum van afspraak dat zulks gebeurde, want op 1.5.1993 kwamen J.A.W. Nieuwkoop en Fred Bos met een groep Nederlandse bryologen, waartoe ook Wim Margadant behoorde, hetzelfde beekalluvium onderzoeken. De beide inventarissen zijn hierna in kolom 1 samengebracht.

In kolom 2 volgt het resultaat van het onderzoek van 13.4.2003 na het gedenkwaardig gezamenlijk Nederlands/Vlaams bezoek aan de Goudsberg en in het aan de N.-Brabantse kant zeldzaam voorkomend elzenbroek met het kapselend aangetroffen *Plagiomnium medium* (Bergboogsterremos). In kolom 3 is het resultaat te vinden van een tweede gezamenlijk bezoek aan de beboste delen nabij het beekdal, de heide en een vennetje (25.11.2003).

Op 2.12.2003 werd het deel dat op 13.4.2003 bekeken werd,- vooral wat de veenmossen betreft, heronderzocht (kolom 4).

In kolom 5 verschijnt het resultaat van het onderzoek aan het Noord/Zuid lopende deel van de beek (IFBL-hok A5.45.44, tegenover het N.-Brabantse dorpje Grazen) en dat meteen de meest zuidelijk gelegen "grens" van het project "Strijbeekse heide" vormt.

Alluvium van de Strijbeekse beek, IFBL A5.45.43 en A5.45.44

Oude, voorheen met naaldhout beplante landduin met begin van omvorming naar loofbos. Heide en vennen aansluitend op het alluvium

Legenda

BR = herbariummateriaal in de Nationale Plantentuin te Meise gedeponeerd;

DB = herbarium Dirk de beer

f = fertiel

Veldwaarnemingen

Juul Slembrouck (30.4.03), Chris Buter (13.4-25.11-2.12.03), Marie-Claire Bottu (25.11.03), Chris Janssens (2.12.03), Juul Slembrouck (7.12.03)

IFBL A5.45.43

1 = (1993) 2 = (13.4.03 J.S + C.B.en 18.1.04 DDB) 3 = (25.11.03)

4 = (2.12.03)

IFBL A5.45.44

5 = (7.12.03)

Levermossen

		1	2	3	4	5	
Calypogeia	arguta						BR
C.	fissa	x	x		x	x	BR
C.	muelleriana	x	x	x	x	x	BR
Cephalozia	bicuspidata	x					BR
C.	connivens	x	x				
Cephaloziella	divaricata			x			
Chilocyphus	polyanthos		x				DB
Cladopodiella	fluitans		x				
Frullania	dilatata		x	x	x		
Gymnocolea	inflata				x		
Lepidozia	reptans			x	x		
Lophocolea	bidentata	x		x	x	x	
L.	heterophylla	x	x	x	x	x	
Marchantia	polymorpha	x	x		x		
Metzgeria	furcata			x		x	
Pellia	endiviifolia			x		x	
Pellia	epiphylla	x	x	x	x	x	
P.	neesiana		x	x	x		

Bladmossen

Amblystegium fluviatile	Rivier-pluisdraadmos					x	
A. serpens	Gewoon pluisdraadmos	x	xf	x			x
Atrichum tenellum	Klein rimpelmos			x			
A. undulatum	Groot rimpelmos	x	x	xf	xf		xf
Aulacomnium androgynum	Gewoon knopjesmos	x	x	x	x		x
A. palustre	Roodviltmos			x	x		
Barbula unguiculata	Kleismaragdsteeltje					x	
Brachythecium albicans	Bleek dikkopmos		x				
B. mildeanum	Moerasdikkopmos	x					
B. rivulare	Beekdikkopmos	x					
B. rutabulum	Gewoon dikkopmos	x	x	xf	x		x
B. salebrosum	Glad dikkopmos	x					BR
B. velutinum	Fluweelmos			xf			
Bryum argenteum	Zilvermos	x					
B. capillare	Gedraaid knikmos	x	xf			x	
B. dichotomum (B. bicolor)	Grofkorrelknikmos	x					
B. pallens	Rood knikmos	x					
Calliergon cordifolium	Hartbladig puntmos	x	x	x	xf		BR
C. stramineum	Sliertmos	x		x	x		
Calliergonella cuspidata	Gewoon puntmos		x		x		
Campylopus flexuosus	Boskronkelsteeltje			x	x		x
C. introflexus	Grijs kronkelsteeltje	x	x	xf	x		x
C. pyriformis	Breekblaadje		x	x	x		x
Ceratodon purpureus	Gewoon purpersteeltje	x	x	x	x		x
Climacium dendroides	Boompjesmos						x
Cryphaea heteromalla	Vliermos	x	xf				
Dicranella heteromalla	Gewoon pluisjesmos	x	x	xf	x		x
D. staphylina	Knolletjesgreppelmos	x					
Dicranoweisia cirrata	Gewoon sikkelsterretje	x	xf	xf	xf		x
Dicranum montanum	Bossig gaffeltandmos	x	x	x	x		x BR
D. scoparium	Gewoon gaffeltandmos	x	x	x	x		x BR
D. tauricum	Bros gaffeltandmos					x	
Ditrichum cylindricum	Hakig smaltandmos	x					BR
Eurhynchium hians	Kleisnavelmos	x					x
E. praelongum	Fijn laddermos	x	x	x	x		x
E. speciosum	Moerssnavelmos	x					BR
E. striatum	Geplooid snavelmos		x		x		x
Funaria hygrometrica	Gewoon krulmos	x					
Grimmia pulvinata	Gewoon muisjesmos		x		x		x
Hypnum andoi	Bosklauwtjesmos		x	x			x BR
H. cupressiforme	Gewoon klauwtjesmos	x	xf	xf	x		x
H. resupinatum	Zijdeklauwtjesmos		x		x		
H. jutlandicum	Heideklauwtjesmos		x	x	x		x
Isothecium myosuroides	Knikkend palmpjesmos		x				
Leptobryum pyriforme	Slankmos		x		x		BR
Leptodictyum riparium	Beekmos	x	xf	x	xf		x
Leskea polycarpa	Uiterwaardmos	x					
Leucobryum glaucum	Kussentjesmos						x
Mnium hornum	Gewoon sterrenmos	x	x	x	xf		x
Orthodontium lineare	Geelsteeltje	x	xf	xf	x		x
Orthotrichum affine	Gewone haarmuts	x	xf	xf	xf		xf
O. diaphanum	Grijze haarmuts	x	xf	xf	xf		xf
O. lyellii	Broedhaarmuts	x	x	x	x		BR
O. pulchellum	Gekroesde haarmuts	x	xf				x
O. pumilum	Dwerghaarmuts	x					
O. stramineum	Bonte haarmuts		xf				DB
O. striatum	Gladde haarmuts		x				DB

O.	tenellum	Slanke haarmuts	x					
	Physcomitrium pyriforme	Gewoon knikkertjesmos		x				
	Plagiomnium affine	Rond boogsterrenmos	x	x	x	x		
P.	ellipticum	Stomp boogsterrenmos	x					
P.	medium	Bergboogsterrenmos		x		x		BR
P.	rostratum	Gesnaveld boogsterrenmos				x		x
P.	undulatum	Gerimpeld boogsterrenmos			x			
	Plagiothecium denticulatum							
	var. denticulatum	Glanzend platmos	x		x	x		
P.	denticulatum							
	var. undulatum	Glanzend platmos		x				
P.	laetum	Klein platmos			x	x		x BR
P.	laetum							
	fa. curvifolium	Krom platmos		x	x			
P.	nemorale	Groot platmos	x					x
P.	undulatum	Gerimpeld platmos	x		x			BR
	Pleurozium schreberi	Bronsmos	x	x	x	x		
	Pogonatum aloides	Gewone viltmuts	x	x		xf		
	Pohlia annotina	Gewoon broedpeermos	x					
P.	camptotrachela	Korreltjespeermos	x					
P.	lescuriana	Roodknolpeermos	x					
P.	melanodon	Kleipeermos	x					
P.	nutans	Gewoon peermos	x		xf	xf		x
	Polytrichum commune	Gewoon haarmos	x	x	x	x		x BR
P.	formosum	Fraai haarmos	x	x	x	x		x
P.	juniperinum	Zandhaarmos			x			
P.	longisetum	Gerand haarmos	x					
	Pseudotaxiphyllum elegans	Pronkmos	x	x	x	x		x
	Pylaisia polyantha	Boommos				xf		
	Rhizomnium punctatum	Gewoon viltsterrenmos	x					xf
	Rhynchostegium confertum	Boomsnavelmos	x	xf		xf		xf
	Rhytidiadelphus loreus	Riempjesmos			x			BR
R.	squarrosus	Gewoon haakmos	x	x		x		
	Scleropodium purum	Groot laddermos	x	x	x	x		x
	Sphagnum affine (imbricatum)	Kamveenmos			x			
S.	compactum	Kussentjes-veenmos			x			
S.	cuspidatum	Waterveenmos			x			
S.	denticulatum	Geoord veenmos	x	x	x	x		BR
S.	fallax	Fraai veenmos	x	x	x	x		x BR
S.	fimbriatum	Gewimperd veenmos	x	x	x	x		BR
S.	palustre	Gewoon veenmos	x	x	x	x		x BR
S.	squarrosus	Haakveenmos		x				x DB
S.	teres	Sparrig veenmos		x		x		BR
Determinatie onzeker. Zie opmerking hieromtrent onder 'Bespreking'.								
	Tetraphis pellucida	Viertandmos	x	x	x	xf		xf BR
	Thuidium tamariscinum	Thujamos				x		
	Tortula muralis	Gewoon muursterretje	x					
	Ulota bruchii	Knotskroesmos	x	x	xf	x		xf
U.	crispa	Trompetkroesmos		x	xf			xf
U.	phyllantha	Broedkroesmos	x					
	Warnstorfia fluitans	Vensikkelmos		x	x	x		

Aanhangsel: Rode-lijstsoorten (Nederland) (Siebel et al 1992)

Levermossen

Frullania dilatata	Helmroestmos	(3)	*
Metzgeria furcata	Bleek boomvorkje	(3)	*

Bladmossen

Brachythecium mildeanum	Moerasdikkopmos	(3)	
Cryphaea heteromalla	Vliermos	(2)	
Orthotrichum pumilum	Dwerghaarmuts	(2)	*
O. stramineum	Bonte haarmuts	(3)	*
O. tenellum	Slanke haarmuts	(2)	*
Pylaisia polyantha	Boommoss	(2)	*
Rhytidiadelphus loreus	Riempjesmos	(3)	
Ulota crispa	Trompetkroesmos	(2)	*
U. bruchii	Knotskroesmos	(3)	*

= Zeer kwetsbaar (IUCN = "vulnerable" p.p.). Taxa die zeldzaam zijn, duidelijk achteruit zijn gegaan en worden verondersteld spoedig in de categorie "bedreigd met verdwijning" te geraken als de achteruitgang voortduurt.

Met een * aangeduid zijn de soorten, die men bij ons in hoofdzaak in wilgenbroeken pleegt aan te treffen. Het beheer kan zich richten tot het behoud / de uitbreiding van wilgenbroeken, waarin diverse ouderdommen kunnen voorkomen.

= Kwetsbaar (IUCN = "vulnerable" p.p.). Taxa die duidelijk achteruit zijn gegaan, maar nog niet zo zeldzaam zijn, dat zij spoedig in de categorie "bedreigd met verdwijning" zullen geraken.

Nota: De beide *Ulota's* (Kroesmos) blijken, althans in Vlaanderen, in optocht te zijn, evenals de *Orthotrichum*-soorten (Haarmuts). Een en ander heeft o.i. te maken met beter onderzoek, dan wel oneconomisch geworden wilgenhakhoutbedrijf of vermindering van zwaveldioxide-uitstoot. Alle soorten zijn in belangrijke mate afhankelijk van relatief hoge luchtvochtigheid en / of vochtig tot nat milieu. De ontwikkeling van de laatste jaren is o.i. zodanig dat de Rode lijst aan herziening toe is.

5. Bespreking

- Het verslag volgens data van onderzoek stelt ons in staat het lokaal zeldzaam of algemeen voorkomen van de aangetroffen soorten enigszins te illustreren.
- Voor enigszins ingewijden weerspiegelt de aangetroffen mosflora goed de edafische en freatische toestand: uitzondering gemaakt voor de ubiquisten (alomaanwezigen) vinden we vooral soorten van struwelen en bossen op natte voedselarme, zwak zure bodem (Runhaargroepen H22 en H27), bossen en bosranden op tamelijk tot zeer voedselarme, kalkarme grond (Runhaargroep H41), enkele epifyten op zure of zwak zure schors, in het bijzonder wilgenbroek (Runhaargroep E02ef) en soorten van op de grond liggend rottend dood hout (Runhaargroep E00rh).
- Wat *Hypnum andoi* betreft is het gepast hier te verwijzen naar de uitgebreide nota van Ph. De Zuttere, dit naar aanleiding van het vermelden van de soort in Baives (Département du Nord, Frankrijk) en de taxonomische heksenketel rondom *Hypnum cupressiforme* (De Zuttere 2003). Vooralnog is herbariummateriaal in BR gedeponeerd.
- Wat *Plagiothecium denticulatum*, var. *undulatum* Ruthe ex Geh. (Glanzend platmos) (syn. *P. ruthei* Limpr.) betreft volgen wij de nomenclatuur van Dirkse, During en Siebel 1999. Dit mosje komt uitbundig voor in (door-)nat ruig rietland, dat op elzenbroek aansluit. Vooral in de lente lijkt het van ver verraderlijk op *Neckera crispa* (Groot kringmos), maar de loep in het veld is voldoende om de fout te voorkomen, overigens is *Neckera crispa* geen moerassoort.
- We hebben in weerwil van officiële namen de naam *Plagiothecium curvifolium* (Geklauwd platmos) niet helemaal geschrapt. Ook zo de chromosomen van *P. laetum* (Klein platmos) en *P. curvifolium* (Geklauwd platmos) gelijk mogen zijn, blijft het duidelijk verschil in uitzicht en ecologie tussen de twee. Daarom veroorloven wij ons de naam *P. laetum* fa *curvifolium* aan te houden bij wijze van compromis.
- Een van de twee vondsten van epifytische *Metzgeria furcata* (Bleek boomvorkje) in één plakje van ca. 6 x 3 cm wijst wel op de aanwezigheid ervan sedert al enige tijd, maar ook, dat de wilgenstruwelen aan de beek ver van uitgebreid zijn. Wilgenbroeken zijn in Vlaanderen bijzonder zeldzaam. Deze soort werd ook op de steile rand van een uitgespoelde sleuf aan de beek terrestrisch gevonden in gezelschap van *Pellia epiphylla*. IJverig nazicht sloot *Riccardia canaliculata* (Smal watervorkje) uit!
- Met acht soorten *Orthotrichum* (Haarmuts) en negen soorten *Sphagnum* mag het gebied "orthotrichum-en sphagnumrijk" worden geheten. *Orthotrichums* (Haarmutsen) vindt men vooral als epifyten op wilg (*Salix cinerea* en dezes bastaarden), in de bosrand, eerder dan in het bos zelf.
- *Leucobryum glaucum* (Kussentjesmos) vonden wij met een tiental ca. 5 x 5 cm grote plukken op een eikenvoet. De vrij uitgebreide en dichte Pijpenstrootje-horsten in de buurt laten nergens enige kans voor het mos om zich in de omgeving terrestrisch te vestigen.
- Nog "afwijkingen" worden gevonden: *Grimmia pulvinata* (Gewoon muisjesmos) op wilg (de soort is normaal steenbewoner) en *Dicranum scoparium* (Gewoon gaffeltandmos) enkele malen op zwarte els (de soort is normaal een grondbewoner) en komt hier her en der soms ook uitbundig in niet te sterk vergraste delen voor.
- Aan "aandachtsoorten" (selectie uit soorten, die achteruit gaan, dan wel in uitbreiding zijn, of waarvan de status in Vlaanderen beter moet worden gekend) vonden wij op het toch beperkt parcours (ca. 1500 m)

Frullania dilatata	Helmroestmos	Wilgenbroek
Metzgeria furcata	Boomvorkje	Wilgenbroek
Eurhynchium striatum	Geplooid snavelmos	Terrestrisch
Climacium dendroides	Boompjesmos	Elzenbroek - (flink vertegenwoordigd)
Orthotrichum lyelli	Broedhaarmuts	Elzenbroek
Cryphaea heteromalla	Vliermos	Vlier in elzenbroek
Plagiomnium undulatum	Gerimpeld platmos	Niet weinig langs een der bospaden

Andere, voor de Antwerpse Kempen toch geen alledaagse soorten zijn het vermelden waard:

Pellia endiviifolia	Gekroesd plakkaatmos	Oever van de Strijbeekse beek
Pellia neesiana	Moerasplakkaatmos	Met opkomend kapsel, rand van venige plas in wilgenbroek
Eurhynchium hians	Kleisnavelmos	Oever van de Strijbeekse beek
Isoetecium myosuroides	Knikkend palmpjesmos	Wilgenbroek (zie hoger)
Leskea polycarpa	Uiterwaardmos	Wilgenbroek
Pogonatum aloides	Gewone viltmuts	Als pionier op een kapvlakte
Rhytidiadelphus loreus	Riempjesmos	Vlak in de buurt van het Gerimpeld platmos
Ulota bruchii	Knotskroesmos	Op wilgen, nieuwkomer
Ulota crispa	Trompetkroesmos	Op wilgen, nieuwkomer
Tetraphis pellucida	Viertandmos	Komt fertiel (vrucht = kapseldragend) voor
Rhizomnium punctatum	Gewoon viltsterrenmos	" " " " "

- o *Sphagnum recurvum*, op 1.5.93 met deze naam opgetekend, hebben wij als gevolg op de opmerkingen van A.C.Bouman in Dirkse et al. 1999 onder *Sphagnum fallax* ondergebracht.
- o *Sphagnum compactum* is in de heide (rand van paadje) gevonden.
- o Wat *Sphagnum teres* betreft, is de determinatie nog onzeker. Zohaast deze aangelegenheid opgelost is zal een mededeling in de Nederlandse en Vlaamse bryologische tijdschriften gepubliceerd worden.

Zowel Ph. De Zuttere als Dirk De Beer wijzen op determinatieverschillen :

Sphagnum squarrosum lijkt soms veel op *S. teres*, maar er zijn toch steeds takken te vinden, die veel te breed zijn en veel te squarreus afstaande bladeren hebben. Ook microscopisch geeft dit problemen: in de bovenste helft van het blad zijn de poriën zeer klein, in de onderste helft een stuk groter. Als je dus lager meet dan 1/3 van de bladtop, bekom je afmetingen die corresponderen met *S. teres*.

Ad C. Bouman houdt het bij *S. squarrosum*, maar wijst niettemin op "te" grote poriën in de hyaliene cellen van de takbladeren.

- o Chris Buter vond op een vrijwel horizontale wilgentak een overtuigende pluk *Pylasia polyantha*, ruimschoots met oude en nieuwe kapsels voorzien. Het is een van de soorten die slechts éénmaal worden aangetroffen en die aldus de vreugde van de speurders vormen.
- o Als hoogtepunt van het onderzoek mogen we wel *Plagiumnium medium* (Bergboogsterrenmos) vermelden, dat tweemaal aan de Antwerpse kant van de Strijbeekse beek werd aangetroffen precies tegenover het elzenbroek aan de Nederlandse kant, waar de soort massaal maar bovendien kapselend werd gevonden. De soort is synoecisch (éénhuizig met antheridiën en archegoniën bijeenstaand) hetgeen de mogelijkheid tot kapselen bevordert. Terloops: de Vlaamse schrijver Felix Timmermans heeft ooit gezegd dat Vlamingen en Nederlanders wel van dezelfde deeg zijn, maar anders gebakken. Dit verschil kwam tot uiting in een discussie wààr het mos, dat in bergstreken thuishoort, zich hier zou hebben gevestigd: België of Holland, of beter Nederland of Vlaanderen of nog beter Noord-Brabantse Kempen of Antwerpse Kempen. De strijd werd snel beslist: de provincie Antwerpen is in feite een deel van Brabant, waarvan de stad Antwerpen een markgraafschap is (en waarvan de Nederlandse koningin titelvoerend is). Dus in "Brabant", discussie gesloten.

6. Andere waarnemingen

Karl Hellemans en Henri Stappaerts hebben zich gedurende de inventarisatie van 25.11 (IFBL A5.45.43) met het voorkomen van lichenen in het alluvium bezig gehouden. Enkele soorten werden op boomstammen gevonden.

code : RR : 2 - 4 locaties

AR : vrij zeldzaam

Kempens district

c : algemeen

cc : zeer algemeen

(volgens Diederich en Sérusiaux 2000)

Wij hopen op een project van onderzoek van lichenen voor de hele door de habitatrichtlijn beschermde Elsakker!

Cladonia coniocrea	Smal bekermos	schors	c
C. fimbriata	Kopjes-bekermos	berk	AR
C. grayi	Bruin bekermos	bodem	RR
C. macilenta	Dove heidelucifer	schors	c
Flavoparmelia caperata	Bosschildmos	berk	R
Hypotrachyna revoluta	Gebogen schildmos	wilg	R
Lepraria incana	Gewone poederkorst	berk	cc
Parmelia sulcata	Gewoon schildmos	berk	cc
Physcia adscendens	Kapjesvingermos	schors	c
P. tenella	Heksenvingermos	schors	cc
Punctelia subrudecta	Gestippeld schildmos	wilg	AR

7. Nawoord

Naar resultaat en naar aantal belangstellende Vlaamse en Nederlandse deelnemers was dit een geslaagd grensoverschrijdend project van onderzoek dat meerdere biotopen in een beschermd landschap tot voorwerp had en als zodanig vrij enig in zijn soort.

Wat "het alluvium" van de Strijbeekse beek betreft, - iets selectiever dan "de vallei"-, de diversiteit aan biotopen enerzijds en het aantal soorten anderzijds, verantwoordt zonder meer de opname in het "Vlaams Ecologisch Netwerk". Het huidig gericht beheer van de Elsakker sluit er goed op aan. Overigens waarderen wij de belangstelling en de hulp van de beherende boswachter Danny Daelemans, die ons de toegang vergemakkelijkt en ons van kaartmateriaal en documentatie voorzag.

Deelnemers

De dames: Marie-Claire Bottu (veldwaarnemingen, Wilderen), Ann Chabot (Westmalle), Chris Janssens (veldwaarnemingen + veenmossen, Herentals), Maria Massaer (Winksele), Cecile Nagels (Wellen), Jeanine Simonis (Geel), Vera Tetsch (Lichtaart), Chris Van Lommel (Deurne-Antwerpen).

De heren: Leo Andriessen (Herk-de-Stad), Henk Backx (Breda), Jos Boeckx (Olen), Jos Bruers (Antwerpen), Chris Buter (Rijen), Dirk De Beer (Antwerpen), Hans De Bruijn (Rotterdam), Jan De Preter (Boechout), Jan Dirkx (Geel), Hilaire Geers (Schoten), Adrie Gladdines (Roosendaal), Karl Hellemans (lichenen, Schilde), Frans Janssens (Hoboken), Eric Molenaar (Berchem-Antwerpen), Cor Ruinard (Rotterdam), Hans Schoorl (Dordrecht), Paul Sels, Juul Slembrouck (veldwaarnemingen, Deurne-Antwerpen), Henri Stappaerts (lichenen, Schoten), Leo Van Herbruggen (Boechout), Jan Van Leuven (Baarle-Hertog), François Van Uffelen (Schildre), Frans Wouters (Hoevenen), Nico Wysmantel (Boom).

Literatuur

- Anon (1988) De Strijbeekse beek, Bleeke hei en Withagen, Intern document Benelux Economische Unie (B.E.U.) Brussel, ref LM / NAT / inv. Midden (88), 5
- Buiks, Chris en S. Geerts (1983) De Mark, één van de Noord-Brabantse laaglandbeken, in *Natura* 80 : 1 (904) p.87 - 93.
- De Zuttere, Ph. (2003). Les Monts de Baives (FR 59) état général des connaissances bryologiques, in *Nowellia bryologica* 25 : p. 19 - 28.
- Dirkse, G.M. en B.W.J.M. Kruijzen (1993) Indeling in ecologische groepen van Nederlandse Blad -en levermossen, *Gorteria* 19 : p.1 / 29
- Mennema, J., (1973) Een vegetatiewaardering van het stroomdal van het Merkske (N.-Br.), gebaseerd op een floristische inventarisatie, *Gorteria* 6 : 157 - 179
- Runhaar, J. C.L.G., R. van der Meijden en R.A.M. Stevers (1987) Een nieuwe indeling in economische groepen binnen de Nederlandse flora, *Gorteria* 13 : p 277 / 359

Nomenclatuur

- Corley, M.F.V., A.C. Crundwell, R. Dull, M.O. Hill & A.J.E. Smith (1981). Mosses of Europe and the Azores ; an Annotated List of Species, with Synonyms from the Recent Literature. *Journal of Bryology* 11 : 609 - 689
- Corley M.F.V. & A.C.Crundwell (1991). Additions and Amendments to the Mosses of Europe and the Azores, *Journal of Bryology* 16 : 337 - 356
- Dirkse, Gerard, Heinjo During en Henk Siebel (1999). Standaardlijst van de Nederlandse blad-, lever- en hauwmossen, *Buxbaumiella* 50, deel 2
- Siebel, H.N., A. Aptroot, G.M. Dirkse, H.F. van Dobben H.M.H. van Melick en A. Touw (1992) Rode lijst van in Nederland verdwenen en bedreigde mossen en korstmossen, *Gorteria* 18 : p 1 - 20
- Siebel H.N., O.Heylen, M.H.J. Kortselius en H.Stieperaere (2002) Nederlandse naamlijst van de mosflora van Nederland en België, *Buxbaumiella* 61, pp.67
- Diederich, P. en E. Sériaux (2000). The Lichens and Lichenicolous Fungi of Belgium and Luxembourg. An Annotated Checklist. *Musée Nat. Hist. Natur. Luxembourg*, 207 p.

* *
*

Het FON is een zelfstandige werkgroep binnen Natuurpunt vzw, Flo.Wer Floristische werkgroepen vzw.) en Vlaamse Werkgroep Bryologie en Lichenologie.
Het FON begon met inventarisaties van vaatplanten. Later kwam er een afdeling bij die mossen en lichenen als voorwerp van onderzoek tot doel heeft. In de laatste jaren is de scheiding tussen de afdelingen niet zo duidelijk meer; actieve leden vindt men in beide afdelingen terug. Sedert 2003 staat de vegetatiekunde (fytosociologie) ook op het werkprogramma.